

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अङ्गिरसो वै स॒त्रमा॑सत। तेषां पृ॒श्निर्घ॑र्म॒धुगा॑सीत्।
सर्जी॑षेणाजीवत्। तै॑ऽब्रुवन्। कस्मै॒ नु स॒त्रमा॑स्महे। यै॑ऽस्या
ओष॑धीर्न ज॒नया॑म॒ इति॑। ते दि॒वो वृ॑ष्टि॒मसृ॑जन्त। याव॑न्तः
स्तो॒का अ॒वाप॑द्यन्त। ताव॑न्तीरोष॑धयोऽजायन्त। ता जा॒ताः पि॒तरो॑
वि॒षेणा॑लिम्पन्॥१॥

तासां॑ ज॒ग्ध्वा रु॒प्यन्त्ये॑त्। तै॑ऽब्रुवन्। क इ॒दमि॒त्थम॑क॒रिति॑।
व॒यं भा॒गधे॑यमिच्छ॒माना॑ इति॑ पि॒तरो॑ऽब्रुवन्। किं वो॑ भा॒गधे॑यमिति॑।
अ॒ग्नि॒होत्र॑ ए॒व नोऽप्य॑स्त्वित्य॑ब्रुवन्। तेभ्य॑ ए॒तद्भा॑ग॒धेयं॑ प्राय॑च्छन्।
यद्धु॒त्वा नि॒मार्ष्टि॑। ततो॒ वै त ओष॑धीरस्वदयन्। य ए॒वं वेद॑॥२॥

स्वद॑न्तेऽस्मा॒ ओष॑धयः। ते व॒त्समु॑पावा॑सृजन्। इ॒दं नो॑ ह॒व्यं
प्रदा॑प॒येति॑। सो॑ऽब्रवी॒द्वरं॑ वृ॒णै। दश॑ मा॒ रात्री॑र्जा॒तं न दा॑हन्।
आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रा॒णीति॑। तस्मा॑द्व॒त्सं जा॒तं दश॑ रात्री॒र्न
दु॑हन्ति। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रति। वारे॑वृ॒त॒ः ह्य॑स्य। तस्मा॑द्व॒त्स॒ः

सः सृष्टयः रुद्रो घातुकः। अति हि सन्धान्यति॥३॥

अलिम्बेद् घातुक एकं च॥ [१]

प्रजापतिरग्निमसृजत। तं प्रजा अन्वसृज्यन्त। तमभाग
उपास्त। सोऽस्य प्रजाभिरपाक्रामत्। तमवरुरुथ्समानोऽन्वैत्।
तमवरुधं नाशक्रोत्। स तपोऽतप्यत। सोऽग्निरुपांरमृतातापि वै
स्य प्रजापतिरिति। स राटादुदमृष्ट॥४॥

तद्घृतमभवत्। तस्माद्यस्य दक्षिणतः केशा उन्मृष्टाः।
ताञ्ज्येष्ठलक्ष्मी प्राजापत्येत्याहुः। यद्राटादुदमृष्ट। तस्माद्राटे
केशा न सन्ति। तद्ग्नौ प्रागृह्णात्। तद्विचिकिथ्सत्। जुह्वानी(३)
मा हौषा(३)मिति। तद्विचिकिथ्सायै जन्म। य एवं विद्वान्
विचिकिथ्सति॥५॥

वसीय एव चेतयते। तं वागभ्यवदञ्जुहुधीति। सोऽब्रवीत्।
कस्त्वमसीति। स्वैव ते वागित्यब्रवीत्। सोऽजुहोत्स्वाहेति।
तत्स्वाहाकारस्य जन्म। य एवऽस्वाहाकारस्य जन्म वेद। करोति
स्वाहाकारेण वीर्यम्। यस्यैवं विदुषः स्वाहाकारेण जुह्वति॥६॥

भोगायैवास्य हुतं भवति। तस्या आहुत्यै पुरुषमसृजत।
द्वितीयमजुहोत्। सोऽश्वमसृजत। तृतीयमजुहोत्। स गामसृजत।
चतुर्थमजुहोत्। सोऽविमसृजत। पञ्चममजुहोत्। सोऽजाम-
सृजत॥७॥

सोऽग्निरबिभेत्। आहुतीभिर्वै माऽऽप्नोतीति। स प्रजापतिं

पुनः प्राविंशत्। तं प्रजापतिरब्रवीत्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति। तुभ्यमेवेदं हूयात् इत्यब्रवीत्। स एतद्भागधेयमभ्यंजायत। यदग्निहोत्रम्॥८॥

तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूयमानमादित्योऽब्रवीत्। मा हौषीः। उभयोर्वै नावेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथं नौ होष्यन्तीति। सायमेव तुभ्यं जुहवन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्। तस्मादग्नये सायं हूयते। सूर्याय प्रातः॥९॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुह्यात्। उभयमेवाग्नेयं स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाऽग्नये सायं हूयते। सूर्याय प्रातः। रात्रिं वा अनु प्रजाः प्र जायन्ते। अह्ना प्रति तिष्ठन्ति। यथ्सायं जुहोति॥१०॥

प्रेव तेन जायते। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतदग्निहोत्रं मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्येऽजुहोत्। यजुषाऽन्यत्। तूष्णीमन्यत्। ततो वै स प्राजायत। यस्यैवं विदुष उदिते सूर्येऽग्निहोत्रं जुहोति॥११॥

प्रेव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्नेति। तादृगेव तत्। अथो खल्वाहुः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वसंतः। यस्तयोरन्यं राधयत्यन्यं न। उभौ वाव स तावृच्छतीति। अग्निं वावाऽऽदित्यः सायं प्र

विंशति। तस्मादग्निर्दूरान्नक्तं ददृशे। उभे हि तेजसी सम्पद्येते॥१२॥

उद्यन्तं वावाऽऽदित्यमग्निरनु समारोहति। तस्माद्धूम
एवाग्नेर्दिवा ददृशे। यदग्नये सायं जुहुयात्। आ सूर्याय वृश्चेत।
यथ्सूर्याय प्रातर्जुहुयात्। आऽग्नये वृश्चेत। देवताभ्यः समदं
दध्यात्। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेत्येव सायं होतव्यम्।
सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिर्ऋग्निः स्वाहेति प्रातः। तथोभाभ्यां सायं
हूयते॥१३॥

उभाभ्यां प्रातः। न देवताभ्यः समदं दधाति। अग्निर्ज्योति-
रित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। प्रजा ज्योतिरित्याह। प्रजा एवास्मै
प्र जनयति। सूर्यो ज्योतिरित्याह। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो
दधाति। ज्योतिर्ऋग्निः स्वाहेत्याह। प्रजा एव प्रजाता अस्यां प्रति-
ष्ठापयति॥१४॥

तूष्णीमुत्तरामाहुतिं जुहोति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यदुदिते
सूर्ये प्रातर्जुहुयात्। यथाऽतिथये प्रद्वृताय शून्यायावसथायाहार्यं
हरन्ति। तादृगेव तत्। काऽऽह तत्स्तद्धवतीत्याहुः। यथ्स न वेद।
यस्मै तद्धरन्तीति। तस्माद्यदौषसं जुहोति। तदेव सम्प्रति। अथो
यथा प्रार्थमौषसं परिवेवैष्टि। तादृगेव तत्॥१५॥

अमृष्टं विचिकिर्भसति जुह्वत्यजामंसृजताग्निहोत्रं सूर्याय प्रातर्जुहोति जुह्वति सम्पद्येते हूयते स्थापयति
सम्प्रति द्वे च॥

रुद्रो वा एषः। यदग्निः। पत्नी स्थाली। यन्मध्येऽग्नेरधिश्चयेत्। रुद्राय पत्नीमपि दध्यात्। प्रमायुका स्यात्। उदीचोऽङ्गारान्निरूह्याधिश्चयति। पत्न्यै गोपीथाय। व्यन्तान्करोति। तथा पत्न्यप्रमायुका भवति॥१६॥

घर्मो वा एषोऽशान्तः। अहरहः प्र वृज्यते। यदग्निहोत्रम्। प्रतिषिञ्चेत्पशुकामस्य। शान्तमिव हि पशव्यम्। न प्रतिषिञ्चेद्ब्रह्मवर्चसकामस्य। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो खलु। प्रतिषिच्यमेव। यत्प्रतिषिञ्चति॥१७॥

तत्पशव्यम्। यज्जुहोति। तद्ब्रह्मवर्चसि। उभयमेवाकः। प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकात्। अगतं देवलोकम्। यच्छृतं हविरनभिघारितम्। अभि द्योतयति। अभ्येवैनदधारयति। अथो देवत्रैवैनद्रमयति॥१८॥

पर्यग्नि करोति। रक्षसामपहत्यै। त्रिः पर्यग्नि करोति। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। यत्प्राचीनमुद्वासयेत्। यजमानं शुचाऽर्पयेत्। यद्वक्षिणा। पितृदेवत्यं स्यात्। यत्प्रत्यक्॥१९॥

पत्नीं शुचाऽर्पयेत्। उदीचीनमुद्वासयति। एषा वै देवमनुष्याणां शान्ता दिक्। तामेवैनदनूद्वासयति शान्त्यै। वर्त्म करोति। यज्ञस्य सन्तत्यै। निष्टपति। उपैव तथ्स्तृणाति। चतुरुन्नयति। चतुष्पादः पशवः॥२०॥

प॒शूने॒वाव॑ रु॒न्धे। सर्वा॑न्पू॒र्णानु॑न्नयति। सर्वे॑ हि पु॒ण्यां
रा॒द्धाः। अ॒नूच॑ उ॒न्नय॑ति। प्र॒जाया॑ अ॒नूची॑न॒त्वाय॑। अ॒नूच्ये॒वास्य॑
प्र॒जाऽर्धु॑का भवति। सम्मृ॑शति॒ व्यावृ॑त्त्यै। नाहो॑ष्यन्नु॒पं सा॑दयेत्।
यदहो॑ष्यन्नु॒पसा॑दयेत्। यथा॒ऽन्यस्मा॑ उप॒निधा॑य॥ २१॥

अ॒न्यस्मै॑ प्र॒यच्छ॑ति। ता॒दृगे॒व तत्। आ॒ऽस्मै॑ वृ॒श्चेत॑। यदे॒व
गा॒र्हप॑त्येऽधि॒ श्रय॑ति। तेन॒ गा॒र्हप॑त्यं प्रीणाति। अ॒ग्नि॒र॒बिभे॑त्।
आहु॑तयो॒ माऽत्यै॑ष्यन्तीति॑। स ए॒तां स॒मिध॑मपश्यत्। ता॒माऽध॑त्।
ततो॒ वा अ॒ग्नावाहु॑तयोऽधियन्त॥ २२॥

यदे॒न स॒मय॑च्छत्। तत्स॒मिधः॑ स॒मित्व॑म्। स॒मिध॒मा द॑धाति।
समे॒वैन॑ यच्छति। आहु॑तीनां॒ धृत्यै॑। अथो॑ अ॒ग्नि॒होत्र॑मे॒वेध्म॑वत्करोति।
आहु॑तीनां॒ प्रति॑ष्ठित्यै। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। यदे॒का स॒मिध॑मा॒धाय॑
द्वे आहु॑ती जुहोति॑। अथ॒ कस्या॑ स॒मिधि॑ द्वि॒तीया॒माहु॑तिं
जुहोतीति॑॥ २३॥

यद्वे स॒मिधा॑वा द॒ध्यात्। भ्रातृ॑व्यमस्मै॒ जन॑येत्। ए॒का स॒मिध॑मा॒धाय॑।
यजु॑षा॒ऽन्यामाहु॑तिं जुहोति। उ॒भे ए॒व स॒मिध्व॑ती
आहु॑ती जुहोति। नास्मै॒ भ्रातृ॑व्यं॒ जन॑यति। आदी॑तायां
जुहोति। स॒मिद्ध॑मिव॒ हि ब्र॑ह्मवर्च॒सम्। अथो॑ यथाऽति॑थिं
ज्योति॑ष्कृत्वा प॒रि वेवै॑ष्टि। ता॒दृगे॒व तत्। च॒तुरु॑न्नयति।
द्विजु॑होति। तस्मा॑द्वि॒पाच्चतु॑ष्पादमत्ति। अथो॑ द्वि॒पद्ये॒व चतु॑ष्पदः

प्रतिष्ठापयति॥२४॥

भवति प्रतिषिञ्चति गमयति प्रत्यक्पशवं उपनिधायान्ध्रियन्तेति तच्चत्वारि च॥—————[३]

उत्तरावर्ती वै देवा आहुतिमजुहवुः। अवाचीमसुराः। ततो देवा
अभवन्। पराऽसुराः। यं कामयेत् वसीयान्श्रयादिति। कनीयस्तस्य
पूर्वः हुत्वा। उत्तरं भूयो जुहुयात्। एषा वा उत्तरावत्याहुतिः।
तान्देवा अजुहवुः। ततस्तेऽभवन्॥२५॥

यस्यैवं जुहति। भवत्येव। यं कामयेत् पापीयान्श्रयादिति।
भूयस्तस्य पूर्वः हुत्वा। उत्तरं कनीयो जुहुयात्। एषा वा
अवाच्याहुतिः। तामसुरा अजुहवुः। ततस्ते पराऽभवन्। यस्यैवं
जुहति। परैव भवति॥२६॥

हुत्वोप सादयत्यजामित्वाय। अथो व्यावृत्त्यै। गार्हपत्यं
प्रतीक्षते। अननुध्यायिनमेवैनं करोति। अग्निहोत्रस्य वै स्थाणुरस्ति।
तं य ऋच्छेत्। यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। एष वा अग्निहोत्रस्य स्थाणुः।
यत्पूर्वाऽऽहुतिः। तां यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥२७॥

यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। अतिहाय पूर्वामाहुतिं जुहोति।
यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति। अथो भ्रातृव्यमेवात्वाऽति क्रामति।
अवाचीनः सायमुपमार्ष्टि। रेत एव तद्धधाति। ऊर्ध्वं प्रातः। प्र
जनयत्येव तत्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। चतुरुन्नयति॥२८॥

द्विर्जुहोति। अथ कं द्वे आहुती भवतु इति। अग्नौ वैश्वानुर इति

ब्रूयात्। एष वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। यद्वा॑ह्म॒णः। हु॒त्वा द्विः प्रा॑श्ना॒ति।
अ॒ग्नावे॒व वै॑श्वान॒रे द्वे आ॑हु॒ती जु॑होति। द्विर्जु॒होति॑। द्विर्निमा॑ष्टि। द्विः
प्राश्ना॒ति॥ २९॥

षट्त्सम्प॑द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑
वदन्ति। किं दे॒व॒त्य॑म॒ग्नि॒हो॒त्रमि॑ति। वै॒श्वदे॒वमि॑ति ब्रूयात्। यद्यजु॑षा
जुहोति। तदैन्द्रा॒ग्रम्। यत्तू॒ष्णीम्। तत्प्रा॑जाप॒त्यम्॥ ३०॥

यन्नि॒माष्टि॑। तदोष॑धीनाम्। यद्वि॒तीयम्॑। तत्पि॑तृणाम्।
यत्प्राश्ना॒ति। तद्ग॒र्भा॑णाम्। तस्मा॒द्गर्भा॑ अन॑श्नन्तो वर्धन्ते।
यदा॒चाम॑ति। तन्म॑नु॒ष्या॑णाम्। उद॑ङ्घ॒र्या॒वृ॒त्याचा॑मति॥ ३१॥

आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। निर्णे॑ने॒क्ति शु॒द्धै। निष्ट॑पति स्व॒गाकृ॑त्यै।
उद्दि॑शति। स॒प्त॒र॒षीने॒व प्री॑णाति। द॒क्षि॒णा प॒र्याव॑र्तते। स्वमे॒व
वी॒र्य॑मनु॒ प॒र्याव॑र्तते। तस्मा॒द्व॒क्षि॒णोऽर्ध॑ आ॒त्मनो॑ वी॒र्या॑वत्तरः। अथो॑
आदि॒त्यस्यै॒वावृ॑तमनु॒ प॒र्याव॑र्तते। हु॒त्वोप॑ समि॒न्धे॥ ३२॥

ब्र॒ह्म॒वर्च॑सस्य॒ समि॑द्धै। न ब॒रु॒हिरनु॑ प्र ह॑रेत्। असं॑स्थितो
वा ए॒ष य॒ज्ञः। यद॑ग्नि॒हो॒त्रम्। यद॑नु प्रह॑रेत्। य॒ज्ञं वि॒च्छि॑न्ध्यात्।
तस्मा॒न्नानु॑ प्र॒हृत्य॑म्। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॒त्यै। अ॒पो नि न॑यति।
अ॒व॒भृथ॑स्यै॒व रू॒पम॑कः॥ ३३॥

अ॒व॒भृ॒वति॑ जुहु॒यात्र॑यति मा॒ष्टि द्विः प्रा॑श्ना॒ति प्रा॒जाप॑त्यमा॒चाम॑तीत्ये॒ऽकः॥ [४]

ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। अ॒ग्नि॒हो॒त्रप्रा॑यणा य॒ज्ञाः। किं

प्रायणमग्निहोत्रमिति। व॒थ्सो वा अ॑ग्निहोत्रस्य प्रायणम्।
अ॒ग्निहो॒त्रं य॒ज्ञाना॑म्। तस्यं पृथि॒वी सदः॑। अ॒न्तरि॑क्षमाग्नी॒ध्रम्।
द्यौर॑ह॒विर्धान॑म्। दि॒व्या आपः॑ प्रोक्ष॑णयः। ओष॑धयो ब॒र्हिः॥३४॥

वन॒स्पत॑य इ॒ध्मः। दि॒शः परि॑धयः। आ॒दि॒त्यो यू॒पः। यज॑मानः
प॒शुः। स॒मुद्रो॑ऽवभृथः। स॒ंव॒थ्स॒रः स्व॑गाका॒रः। तस्मा॑दाहि॒ताग्नेः
सर्व॑मे॒व ब॑र्हिष्यं द॒त्तं भ॑वति। यथ्सा॒यं जु॒होति॑। रात्रि॑मे॒व तेन॑
दक्षि॑ण्यां कुरुते। यत्प्रा॒तः॥३५॥

अह॑रे॒व तेन॑ दक्षि॑ण्यं कुरुते। यत्ततो॒ ददा॑ति। सा दक्षि॑णा।
याव॑न्तो॒ वै दे॒वा अ॑हु॒तमा॑दन्। ते परा॑ऽभवन्। त ए॒तद॑ग्निहोत्रं
सर्व॑स्यै॒व सं॑व॒दाया॑ जुहवुः। तस्मा॑दाहुः। अ॒ग्निहो॒त्रं वै दे॒वा
गृ॒हाणां॑ निष्कृ॑तिमपश्य॒न्निति॑। यथ्सा॒यं जु॒होति॑। रात्रि॑या ए॒व
तद्धु॑ताद्याय॥३६॥

यज॑मानस्याप॒राभा॑वाय। यत्प्रा॒तः। अहं॑ ए॒व तद्धु॑ताद्याय।
यज॑मानस्याप॒राभा॑वाय। यत्ततो॒ऽश्ना॑ति। हु॒तमे॒व तत्। द्वयोः॑
पय॑सा जुहुयात्प॒शुकाम॑स्य। ए॒तद्वा अ॑ग्निहोत्रं मि॒थुन॑म्। य ए॒वं
वेद॑। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जायते॥३७॥

इ॒मामे॒व पूर्॒वया॑ दु॒हे। अ॒मूमु॑त्तरया। अ॒धि॒श्रित्यो॑त्तर॒मा न॑यति।
योना॑वे॒व तद्रे॑तः सि॒ञ्चति॑ प्र॒जन॑ने। आ॒ज्ये॑न जुहुयात्तेज॑स्कामस्य।

तेजो वा आज्यम्। तेजस्व्यैव भवति। पर्यसा पशुकामस्य। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैवास्मै पशूनं रुन्धे॥३८॥

पशुमानेव भवति। दध्नेन्द्रियकामस्य। इन्द्रियं वै दधि। इन्द्रियाव्यैव भवति। यवाग्वा ग्रामकामस्यौषधा वै मनुष्याः। भागधेयैर्नैवास्मै सजातानं रुन्धे। ग्राम्यैव भवति। अयंज्ञो वा एषः। योऽसामा॥३९॥

चतुरुन्नयति। चतुरक्षरं रथन्तरम्। रथन्तरस्यैष वर्णः। उपरीव हरति। अन्तरिक्षं वामदेव्यम्। वामदेव्यस्यैष वर्णः। द्विर्जुहोति। द्यक्षरं बृहत्। बृहत् एष वर्णः। अग्निहोत्रमेव तथ्सामन्वत्करोति॥४०॥

यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारम्। उन्नीयोपं सादयति। पृथिवीमेव प्रीणाति। होष्यन्नुपसादयति। अन्तरिक्षमेव प्रीणाति। हुत्वोपं सादयति। दिवंमेव प्रीणाति। एता वा अग्निहोत्रस्योपसदः॥४१॥

य एवं वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारम्। यो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितं प्रत्याश्रावितुं होतारं ब्रह्माणं वषट्कारं वेद। तस्य त्वैव हुतम्। प्राणो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितम्। अपानः प्रत्याश्रावितम्। मनो होता। चक्षुर्ब्रह्मा। निमेषो वषट्कारः॥४२॥

य एवं वेद। तस्य त्वैव हुतम्। सायं यावानश्च वै देवाः

प्रातर्यावाणश्चाग्निहोत्रिणो गृहमागच्छन्ति। तान् यत्र तर्पयेत्।
 प्रजयाऽस्य पशुभिर्वि तिष्ठेरन्। यत्तर्पयेत्। तृप्ता एनं प्रजया
 पशुभिस्तर्पयेयुः। सजूर्देवैः सायं यावभिरिति सायं सम्मृशति।
 सजूर्देवैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः। ये चैव देवाः सायं यावानो ये
 च प्रातर्यावाणः॥४३॥

तानेवोभयाऽस्तर्पयति। त एनं तृप्ताः प्रजया पशुभिस्तर्प-
 यन्ति। अरुणो ह स्माहोपवेशिः। अग्निहोत्र एवाहं सायं प्रातर्वज्रं
 भ्रातृव्येभ्यः प्र हरामि। तस्मान्मत्पापीयांसो भ्रातृव्या इति।
 चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। समिथ्सप्तमी। सप्तपदा शक्करी। शाक्करो
 वज्रः। अग्निहोत्र एव तथ्सायं प्रातर्वज्रं यजमानो भ्रातृव्याय प्र
 हरति। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति॥४४॥

बृहिः प्रातरहुताद्यां जायते रुन्धेऽसामा करोत्येता वा अग्निहोत्रस्योपसदो वषट्कारश्च प्रातर्यावाणो वज्रस्त्रीणि
 च॥

[५]

प्रजापतिरकामयताऽऽत्मन्वन्मे जायेतेति। सोऽजुहोत्।
 तस्याऽऽत्मन्वदजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तैऽब्रुवन्। प्रजापतिर-
 हौषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वयमंजनिष्महि। जायतान्न
 आत्मन्वदिति तैऽजुहवुः। प्राणानामग्निः। तनुवै वायुः॥४५॥

चक्षुष आदित्यः। तेषां हुतादजायत गौरेव। तस्यै
 पयंसि व्यायच्छन्त। मम हुतादजनि ममेति। ते प्रजापतिं
 प्रश्नमायन्। स आदित्योऽग्निमब्रवीत्। यतरो नो जयात्। तन्नौ
 सहासदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै क इति।

प्राणानामहमित्यग्निः॥ ४६॥

तनुवा अहमिति वायुः। चक्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादजनीति। अग्नेरहुतादजनीति। तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एवं वेद गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निः समर्धयति। अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥ ४७॥

य एवं वेद। तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भजतमिति। यदेव गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्ववान्। तेन त्वां प्रीणानित्यब्रूताम्। तस्माद्यद्गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्ववति। वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवताः सृजमानः। अग्निमेव देवतानां प्रथममसृजत। सौऽन्यदालम्भ्यमवित्वा॥ ४८॥

प्रजापतिमभि पर्यावर्तत। स मृत्योरबिभेत्। सौऽमुमादित्य-मात्मनो निरमिमीत। तं हुत्वा पराङ्मुख्यावर्तत। ततो वै स मृत्युमपाजयत्। अपं मृत्युं जयति। य एवं वेद। तस्माद्यस्यैवं विदुषः। उतैकाहमुत द्यहं न जुह्वति। हुतमेवास्य भवति। असौ ह्यादित्योऽग्निहोत्रम्॥ ४९॥

तनुवै वायुरग्निर्भवत्यवित्वा भवत्येकं च॥ [६]

रौद्रं गवि। वायव्यमुपसृष्टम्। आश्विनं दुह्यमानम्। सौम्यं दुग्धम्। वारुणमधि श्रितम्। वैश्वदेवा भिन्दवः। पौष्णमुदन्तम्। सारस्वतं विष्यन्दमानम्। मैत्रं शरः। धातुरुद्धासितम्।

बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः प्रक्रान्तम्। द्यावापृथिव्यं ह्रियमाणम्।
ऐन्द्राग्रमुपसन्नम्। अग्नेः पूर्वाऽऽहुतिः। प्रजापतेरुत्तरा। ऐन्द्रं
हुतम्॥५०॥

उद्वासितं सप्त च॥ [७]

दक्षिणत उप सृजति। पितृलोकमेव तेन जयति। प्राचीमा
वर्तयति। देवलोकमेव तेन जयति। उदीचीमावृत्य दोग्धि।
मनुष्यलोकमेव तेन जयति। पूर्वं दुह्याज्येष्ठस्य ज्यैष्ठिनेयस्य। यो
वा गतश्रीः स्यात्। अपरौ दुह्यात्कनिष्ठस्य कानिष्ठिनेयस्य। यो
वा बुभूषेत्॥५१॥

न सं मृशति। पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै। वायव्यं वा
एतदुपसृष्टम्। आश्विनं दुह्यमानम्। मैत्रं दुग्धम्। अर्यम्ण
उद्वास्यमानम्। त्वाष्ट्रमुन्नीयमानम्। बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः
प्रक्रान्तम्। द्यावापृथिव्यं ह्रियमाणम्॥५२॥

ऐन्द्राग्रमुप सादितम्। सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्यो जुहोति।
योऽग्निहोत्रं जुहोति। यथा खलु वै धेनुं तीर्थे तर्पयति।
एवमग्निहोत्रे यजमानं तर्पयति। तृप्यति प्रजयां पशुभिः। प्र
सुवर्गं लोकं जानाति। पश्यति पुत्रम्। पश्यति पौत्रम्। प्र प्रजयां
पशुभिर्मिथुनैर्जायते। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहोति। य उ चैनदेवं
वेद॥५३॥

बुभूषेद्वियमाणञ्जायते द्वे च॥ [८]

त्रयो वै प्रैयमेधा आसन्। तेषां त्रिरेकोऽग्निहोत्रमंजुहोत्।
द्विरेकः। सकृदेकः। तेषां यस्मिरजुहोत्। स ऋचाऽजुहोत्। यो
द्विः। स यजुषा। यः सकृत्। स तूष्णीम्॥५४॥

यश्च यजुषाऽजुहोद्यश्च तूष्णीम्। तावुभावाध्रुताम्।
तस्माद्यजुषाऽऽहुतिः पूर्वा होतव्या। तूष्णीमुत्तरा। उभे एवर्धी अव
रुन्धे। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायं जुहोति। रेत एव
तदधाति। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातः। रेत एव हितं
प्र जनयति। रेतो वा एतस्य हितं न प्र जायते॥५५॥

यस्याग्निहोत्रमहुतं सूर्योऽभ्युदेति। यद्यन्ते स्यात्। उन्नीय
प्राङ्मुद्रावेत्। स उपसाद्यातमितोरासीत्। स यदा ताम्येत्। अथ
भूः स्वाहेति जुहुयात्। प्रजापतिर्वै भूतः। तमेवोपासरत्। स एवेनं
तत् उन्नयति। नार्तिमाच्छति यजमानः॥५६॥

तूष्णीं जायते यजमानः॥ [९]

यदग्निमुद्धरति। वसंवस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे
जुहति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। निहितो
धूपायच्छेते। रुद्रास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति।
रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। प्रथममिध्ममर्चिरा लभते।
आदित्यास्तर्ह्यग्निः॥५७॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रं

हुतं भवति। सर्व एव सर्वश इध्म आदीप्तो भवति। विश्वे देवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। विश्वेष्वेवास्य देवेष्वग्निहोत्रं हुतं भवति। नितरामर्चिरुपावैति लोहिनीकेव भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। इन्द्र एवास्यग्निहोत्रं हुतं भवति॥५८॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदैति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। प्रजापतावेवास्यग्निहोत्रं हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यूहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। ब्रह्मन्नेवास्यग्निहोत्रं हुतं भवति। वसुषु रुद्रेष्वादित्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रे प्रजापतौ ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहति। य उ चैनदेवं वेद॥५९॥

आदित्यास्तर्ह्यग्निर्इन्द्र एवास्यग्निहोत्रं हुतं भवति देवेषु चत्वारि च (यदग्निर्निहितः प्रथमं सर्व एव नितरामङ्गाराः शरोऽङ्गारा ब्रह्म वसुष्वष्टौ)॥ [१०]

ऋतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं परिषिञ्चति। सत्यं त्वर्तेन परिषिञ्चामीति प्रातः। अग्निर्वा ऋतम्। असावादित्यः सत्यम्। अग्निमेव तदादित्येन सायं परिषिञ्चति। अग्निनाऽऽदित्यं प्रातः सः। यावदहोरात्रे भवतः। तावदस्य लोकस्य। नार्तिर्न रिष्टिः। नान्तो न पर्यन्तोऽस्ति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहति। य उचैनदेवं वेद॥६०॥

अस्ति द्वे चं॥ _____ [११]

अङ्गिरसः प्रजापतिरग्निं रुद्र उत्तरावतीं ब्रह्मवादिनांऽग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः प्रजापतिरकामयता-
ऽऽत्मन्वद्रौद्रङ्गविं दक्षिणतस्त्रयो वै यदग्निमृतं त्वां सत्येनैकादश॥११॥

अङ्गिरसः प्रैव तेन पशून्वेव यन्निमार्ष्टि यो वा अग्निहोत्रस्योपसदां दक्षिणतः षष्टिः॥६०॥

अङ्गिरसो य उचैनदेवं वेदं॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति। स एतं दशहोतारम-
पश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत्। ततो वै स प्रजा
असृजत। ता अस्मात्सृष्टा अपाक्रामन्। ता ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य
ग्रहत्वम्। यः कामयेत प्रजायेयेति। स दशहोतारं मनसाऽनुद्रुत्य
दर्भस्तम्बे जुहुयात्। प्रजापतिर्वै दशहोता॥१॥

प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। मनसा जुहोति। मन इव हि
प्रजापतिः। प्रजापतेरात्यै। पूर्णया जुहोति। पूर्ण इव हि प्रजा-
पतिः। प्रजापतेरात्यै। न्यूनया जुहोति। न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा
असृजत। प्रजानां सृष्ट्यै॥२॥

दर्भस्तम्बे जुहोति। एतस्माद्वै योनेः प्रजापतिः प्रजा अ-
सृजत। यस्मादेव योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत। तस्मादेव योनेः
प्रजायते। ब्राह्मणो दक्षिणतो उपास्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा।
उपद्रष्टुमत्येव प्रजायते। ग्रहो भवति। प्रजानां सृष्टानां धृत्यै। यं
ब्राह्मणं विद्यां विद्वांसं यशो न च्छेत्॥३॥

सोऽरण्यं परेत्य। दर्भस्तम्बमुद्धृत्य। ब्राह्मणं दक्षिणतो निषाद्य।
चतुर्होतृन्व्याचक्षीत। एतद्वै देवानां परमं गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः।
तदेव प्रकाशं गमयति। तदेनं प्रकाशं गतम्। प्रकाशं प्रजानां

गमयति। दर्भस्तम्बमुद्धृत्य व्याचष्टे॥४॥

अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्नित्वेव व्याचष्टे। ब्राह्मणो दक्षिणत उपास्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येवैनं यशं ऋच्छति। ईश्वरन्तं यशोर्तोरित्याहुः। यस्यान्तं व्याचष्ट इति। वरस्तस्मै देयः। यदेवैनं तत्रोपनमति। तदेवाव रुन्धे॥५॥

अग्निमादधानो दशहोत्राऽरणिमव दध्यात्। प्रजातमेवैनमा धत्ते। तेनैवोद्धृत्याग्निहोत्रं जुहुयात्। प्रजातमेवैनञ्जुहोति। हविर्निर्वपस्यं दशहोतारं व्याचक्षीत। प्रजातमेवैनं निर्वपति। सामिधेनीरनुवक्ष्यं दशहोतारं व्याचक्षीत। सामिधेनीरेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। अथो यज्ञो वै दशहोता। यज्ञमेव तनुते॥६॥

अभिचरं दशहोतारं जुहुयात्। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। सप्राणमेवैनमभि चरति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वम्। यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तदभि चरति। स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतम्। निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति। यद्वाचः क्रूरम्। तेन वर्षद्वरोति। वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति। ताजगार्तिमार्च्छति॥७॥

दशहोता सृष्ट्वा ऋच्छेद्वाचं रुन्ध एव तनुते निर्ऋतिगृहीतं पञ्च च॥ [१]

प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति। स एतं चतुरहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्धृत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स दर्शपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्टावपाक्रामताम्। तौ

ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। दर्शपूर्णमासावलभमानः।
चतुरहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। दर्शपूर्णमासावेव
सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते॥८॥

ग्रहो भवति। दर्शपूर्णमासयोः सृष्टयोर्धृत्यै। सोऽकामयत
चातुर्मास्यानि सृजेयेति। स एतं पञ्चहोतारमपश्यत्। तं मनसा-
ऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स चातुर्मास्यान्यसृजत।
तान्यस्मात्सृष्टान्यपाक्रामन्। तानि ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य
ग्रहत्वम्। चातुर्मास्यान्यालभमानः॥९॥

पञ्चहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीये जुहुयात्। चातुर्मास्या-
न्येव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। ग्रहो भवति। चातुर्मास्यानां
सृष्टानां धृत्यै। सोऽकामयत पशुबन्धं सृजेयेति। स एतं
षड्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स
पशुबन्धमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं ग्रहेणागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। पशुबन्धेन यक्ष्यमाणः। षड्होतारं मनसा-
ऽनुद्रुत्याऽऽहवनीये जुहुयात्। पशुबन्धमेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र-
तनुते। ग्रहो भवति। पशुबन्धस्य सृष्टस्य धृत्यै। सोऽकामयत
सौम्यमध्वरं सृजेयेति। स एतं सप्तहोतारमपश्यत्। तं मनसा-
ऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स सौम्यमध्वरमसृजत॥११॥

सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य

ग्रहत्वम्। दीक्षिष्यमाणः। सप्तहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीये
जुहुयात्। सौम्यमेवाध्वरः सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र तनुते। ग्रहो भवति।
सौम्यस्याध्वरस्य सृष्टस्य धृत्यै। देवेभ्यो वै यज्ञो न प्राभवत्।
तमेतावच्छः समभरन्॥१२॥

यथ्सम्भाराः। ततो वै तेभ्यो यज्ञः प्राभवत्। यथ्सम्भारा
भवन्ति। यज्ञस्य प्रभूत्यै। आतिथ्यमासाद्य व्याचष्टे। यज्ञमुखं वा
आतिथ्यम्। मुखत एव यज्ञः सम्भृत्य प्र तनुते। अयज्ञो वा एषः।
योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्। पत्नीर्व्याचष्टे। यज्ञमेवाकः।
प्रजानां प्रजननाय। उपसत्सु व्याचष्टे। एतद्वै पत्नीनामायतनम्।
स्व एवैना आयतनेऽवकल्पयति॥१३॥

तनुत आलभमानोऽगृह्णादसृजताभरञ्जायेरन्त्यद्वा॥ [२]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स
त्रिवृतः स्तोममसृजत। तं पञ्चदशः स्तोमो मध्यत उदतृणत्।
तौ पूर्वपक्षश्चापरपक्षश्चाभवताम्। पूर्वपक्षं देवा अन्वसृज्यन्त।
अपरपक्षमन्वसुराः। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यं कामयेत्
वसीयान्त्स्यादिति॥१४॥

तं पूर्वपक्षे याजयेत्। वसीयानेव भवति। यं कामयेत्
पापीयान्त्स्यादिति। तमपरपक्षे याजयेत्। पापीयानेव भवति।
तस्मात्पूर्वपक्षोऽपरपक्षात्करुण्यतरः। प्रजापतिर्वै दशहोता।
चतुर्होता पञ्चहोता। षड्होता सप्तहोता। ऋतवः संवत्सरः॥१५॥

प्रजाः पशवं इमे लोकाः। य एवं प्रजापतिं बहोर्भूयांसं वेद। बहोरेव भूयान्भवति। प्रजापतिर्देवासुरानंसृजत। स इन्द्रमपि नांसृजत। तं देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। सोऽब्रवीत्। यथाऽहं युष्मास्तपसाऽसृक्षि। एवमिन्द्रं जनयध्वमिति॥१६॥

ते तपोऽतप्यन्त। त आत्मन्निन्द्रमपश्यन्। तमब्रुवन्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति। ऋतून्संवत्सरम्। प्रजाः पशून्। इमाँल्लोकानित्यब्रुवन्। तं वै माऽऽहुत्या प्र जनयतेत्यब्रवीत्॥१७॥

तं चतुर्होत्रा प्राजनयन्। यः कामयेत वीरो म आज्ञयेतेति। स चतुर्होतारं जुहुयात्। प्रजापतिर्वै चतुर्होता। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। जजन्दिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहेति ग्रहेण जुहोति। आऽस्य वीरो जायते। वीरं हि देवा एतयाऽऽहुत्या प्राजनयन्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। वयं पूर्वं सुवर्गं लोकमियाम वयं पूर्वं इति॥१८॥

त आदित्या एतं पञ्चहोतारमपश्यन्। तं पुरा प्रातरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततो वै ते पूर्वं सुवर्गं लोकमायन्। यः सुवर्गकामः स्यात्। स पञ्चहोतारं पुरा प्रातरनुवाकादाग्नीध्रे जुहुयात्। संवत्सरो वै पञ्चहोता। संवत्सरः सुवर्गो लोकः। संवत्सर एवर्तुषु प्रतिष्ठाय। सुवर्गं लोकमेति। तैऽब्रुवन्नाङ्गिरस

आदित्यान्॥१९॥

क्व स्थ। क्व वः सृज्यो हव्यं वक्ष्याम् इति। छन्दः
स्वित्यब्रुवन्। गायत्रियां त्रिष्टुभिर्जगत्यामिति। तस्माच्छन्दः सु
सृज्य आदित्येभ्यः। आङ्गीरसीः प्रजा हव्यं वहन्ति। वहन्त्यस्मै
प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं वेद। द्वादश
मासाः पञ्चर्तवः। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः।
एतस्मिन्वा एष श्रितः। एतस्मिन्प्रतिष्ठितः। य एवमेतं श्रितं
प्रतिष्ठितं वेद। प्रत्येव तिष्ठति॥२०॥

स्यादिति संवत्सरो जनयध्वमितोत्यंब्रवीत्पूर्वं इत्यादित्यानृतवः षट्॥ [३]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतं दशहोतारमपश्यत्।
तेन दशधाऽऽत्मानं विधाय। दशहोत्राऽतप्यत। तस्य चित्तिः
स्रुगासीत्। चित्तमाज्यम्। तस्यैतावत्येव वागासीत्। एतावान्
यज्ञक्रतुः। स चतुर्होतारमसृजत। सोऽनन्दत्॥२१॥

असृक्षि वा इममिति। तस्य सोमो हविरासीत्। स
चतुर्होत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स भूरिति व्याहरत्। स भूमिम-
सृजत। अग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ यजूंषि। स द्वितीयमतप्यत।
सोऽताम्यत्। स भुव इति व्याहरत्॥२२॥

सोऽन्तरिक्षमसृजत। चातुर्मास्यानि सामानि। स
तृतीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स सुवरिति व्याहरत्। स
दिवमसृजत। अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रमृचः। एता वै व्याहृतय

इमे लो॒काः। इ॒मान्खलु॑ वै लो॒काननु॑ प्र॒जाः प॒शव॑श्छन्दा॑सि
प्राजा॑यन्त। य ए॒वमे॒ताः प्र॒जाप॑तेः प्रथ॒मा व्या॑हृतीः प्रजा॑ता
वेद॑॥ २३॥

प्र प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मिथुनैर्जा॑यते। स पञ्च॑होतारमसृजत। स
ह॒विर्ना॑विन्दत। तस्मै॒ सोम॑स्तनु॒वंप्राय॑च्छत्। ए॒तत्तै॑ ह॒विरि॑ति। स
पञ्च॑होत्राऽतप्यत। सोऽता॑म्यत्। स प्र॒त्यङ्मु॑बाधत। सोऽसु॑रानसृजत।
तद॒स्याप्रि॑यमासीत्॥ २४॥

तद्दु॒र्वर्ण॑श्च॒ हिर॑ण्यमभवत्। तद्दु॒र्वर्ण॑स्य॒ हिर॑ण्यस्य॒ जन्म॑। स
द्वितीय॑मतप्यत। सोऽता॑म्यत्। स प्राङ्मु॑बाधत। स दे॒वान॑सृजत।
तद॑स्य प्रि॒यमा॑सीत्। तथ्सु॒वर्ण॑श्च॒ हिर॑ण्यमभवत्। तथ्सु॒वर्ण॑स्य॒
हिर॑ण्यस्य॒ जन्म॑। य ए॒वश्च॒ सु॒वर्ण॑स्य॒ हिर॑ण्यस्य॒ जन्म॑ वेद॑॥ २५॥

सु॒वर्ण॑ आ॒त्मना॑ भवति। दु॒र्वर्णो॑ऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यः। तस्मा॑त्सु॒वर्ण॑श्च॒
हिर॑ण्यं भा॒र्यम्। सु॒वर्ण॑ ए॒व भ॑वति। ऐ॒नं प्रि॒यं ग॑च्छति॒ नाप्रि॑यम्।
स सप्त॑होतारमसृजत। स सप्त॑होत्रै॒व सु॒वर्णं॑ लो॒कमे॑ति। त्रि॒णवे॑न
स्तोमे॑नै॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ऽसु॒रान्प्रा॑णुदत। त्रय॑स्त्रि॒ंशेन॑ प्रत्य॑तिष्ठत्।
ए॒कवि॑ंशेन॒ रुच॑मधत्त॥ २६॥

सप्त॑द॒शेन॑ प्राजा॑यत। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सोमे॑न॒ यज॑ते। सप्त॑होत्रै॒व
सु॒वर्णं॑ लो॒कमे॑ति। त्रि॒णवे॑न॒ स्तोमे॑नै॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ भ्रातृ॑व्यान्प्राणुदते।
त्रय॑स्त्रि॒ंशेन॑ प्रति॑ तिष्ठति। ए॒कवि॑ंशेन॒ रुच॑ धत्ते। सप्त॑द॒शेन॑ प्र

जायते। तस्मात्सप्तदशः स्तोमो न निरूह्यः। प्रजापतिर्वै सप्तदशः।
प्रजापतिमेव मध्यतो धत्ते प्रजात्यै॥२७॥

अनन्दद्भुव इति व्याहरद्वेदासीद्वेदाधत्त प्रजात्यै॥ [४]

देवा वै वरुणमयाजयन्। स यस्यैयस्यै देवतायै
दक्षिणामनयत्। तामव्हीनात्। तेऽब्रुवन्। व्यावृत्य प्रतिगृह्णाम।
तथा नो दक्षिणा न व्लेष्यतीति। ते व्यावृत्य प्रत्यगृह्णन्। ततो वै
तान्दक्षिणां नाव्हीनात्। य एवं विद्वान्व्यावृत्य दक्षिणां प्रतिगृह्णाति।
नैनं दक्षिणा व्हीनाति॥२८॥

राजां त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यमित्याह।
आग्नेयं वै हिरण्यम्। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति। सोमाय
वास इत्याह। सौम्यं वै वासः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति।
रुद्राय गामित्याह। रौद्री वै गौः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति।
वरुणायाश्वमित्याह॥२९॥

वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति। प्रजा-
पतये पुरुषमित्याह। प्राजापत्यो वै पुरुषः। स्वयैवैनं देवतया
प्रति गृह्णाति। मनवे तल्पमित्याह। मानवो वै तल्पः। स्वयैवैनं
देवतया प्रति गृह्णाति। उत्तानायाङ्गीरसायान् इत्याह। इयं वा उत्तान
आङ्गीरसः॥३०॥

अनयैवैनं प्रति गृह्णाति। वैश्वानर्यर्चा रथं प्रति गृह्णाति।
वैश्वानरो वै देवतया रथः। स्वयैवैनं देवतया प्रति गृह्णाति।

तेनामृतत्वमंश्यामित्याह। अमृतमेवाऽऽत्मन्धत्ते। वयो दात्र
इत्याह। वयं एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं गमयति। मयो मह्यमस्तु
प्रतिग्रहीत्र इत्याह॥३१॥

यद्वै शिवम्। तन्मयः। आत्मन एवैषा परीतिः। क इदं
कस्मा अदादित्याह। प्रजापतिर्वै कः। स प्रजापतये ददाति। कामः
कामायेत्याह। कामेन हि ददाति। कामेन प्रतिगृह्णाति। कामो दाता
कामः प्रतिग्रहीतेत्याह॥३२॥

कामो हि दाता। कामः प्रतिग्रहीता। कामः समुद्रमाविशे-
त्याह। समुद्र इव हि कामः। नेव हि कामस्यान्तोऽस्ति। न
समुद्रस्य। कामेन त्वा प्रतिगृह्णामीत्याह। येन कामेन प्रतिगृह्णाति।
स एवैनममुष्मिल्लोके काम आगच्छति। कामैतत् एषा तं काम
दक्षिणेत्याह। काम एव तद्यजमानोऽमुष्मिल्लोके दक्षिणामिच्छति।
न प्रतिग्रहीतरि। य एवं विद्वान्दक्षिणां प्रतिगृह्णाति। अनृणामेवैनां
प्रति गृह्णाति॥३३॥

हीनात्यश्रुमित्याहाङ्गीरसः प्रतिग्रहीत्र इत्याह प्रतिग्रहीतेत्याह दक्षिणेत्याह चत्वारि च॥—[५]

अन्तो वा एष यज्ञस्य। यद्वंशममहः। दशमेऽहन्थ्सर्पराज्ञियां
ऋग्भिः स्तुवन्ति। यज्ञस्यैवान्तं गत्वा। अन्नाद्यमव रुन्धते। तिसृभिः
स्तुवन्ति। त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एव लोकेभ्योऽन्नाद्यमव रुन्धते।
पृश्निवतीर्भवन्ति। अन्नं वै पृश्नि॥३४॥

अन्नमेवाव रुन्धते। मनसा प्रस्तौति। मनसोद्गायति। मनसा प्रति हरति। मन इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेरात्यै। देवा वै सर्पाः। तेषामियं राज्ञी। यत्सर्पराज्ञिया ऋग्भिः स्तुवन्ति। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥३५॥

चतुर्होतृन् होता व्याचष्टे। स्तुतमनुशंसति शान्त्यै। अन्तो वा एष यज्ञस्य। यद्वंशममहः। एतत्खलु वै देवानां परमं गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। दशमेऽहंश्चतुर्होतृन्व्याचष्टे। यज्ञस्यैवान्तं गत्वा। परमं देवानां गुह्यं ब्रह्माव रुन्धे। तदेव प्रकाशं गमयति॥३६॥

तदेनं प्रकाशं गतम्। प्रकाशं प्रजानां गमयति। वाचं यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यं वा अहः। भ्रातृव्यदेवत्यां रात्रिः। अह्ना रात्रिं ध्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृद्धे। यद्विवा वाचं विसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। यन्नक्तं विसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। अधिवृक्षसूर्ये वाचं विसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिषति। यावदादित्योऽस्तमेति॥३७॥
पृश्निं तिष्ठन्ति गमयति शिषेत्पञ्च च॥

[६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टाः समंश्लिष्यन्। ता रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपं वै प्रजापतिरिति। ता नाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेदध्वयेते॥३८॥

मित्रमेव भवतः। प्रजापतिर्देवासुरानंसृजत। स इन्द्रमपि नांसृजत। तं देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। स आत्मन्निन्द्रमपश्यत्। तमंसृजत। तं त्रिष्टुग्वीर्यं भूत्वाऽनु प्राविशत्। तस्य वज्रः पञ्चदशो हस्त आपद्यत। तेनोदय्यासुरानभ्यभवत्॥३९॥

य एवं वेद। अभि भ्रातृव्यान्भवति। ते देवा असुरैर्विजित्य। सुवर्गं लोकमायन्। तैऽमुष्मिल्लोके व्यक्षुध्यन्। तैऽब्रुवन्। अमुतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधाययास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्रं कल्पयेति॥४०॥

तस्य वा इयं क्लृप्तिः। यदिदं किं च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्रं सज्ज्यो देवेभ्यो हव्यं वहति। य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। सोऽमन्यत। अभि वा इमेऽस्माल्लोकादमुं लोकं कमिष्यन्त इति। स वाचंस्पते हृदिति व्याहरत्। तस्मात्पुत्रो हृदयम्। तस्मादस्माल्लोकादमुं लोकं नाभिं कामयन्ते। पुत्रो हि हृदयम्॥४१॥

ह्वयेते अभवत्कल्पयेतीति चत्वारि च॥ [७]

देवा वै चतुर्होतृभिर्यज्ञमतन्वत। ते वि पाप्मना भ्रातृव्येणाजयन्त। अभि सुवर्गं लोकमजयन्। य एवं विद्वाश्चतुर्होतृभिर्यज्ञं तनुते। वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयते। अभि सुवर्गं लोकं जयति। षड्भोत्रा प्रायणीयमा सादयति। अमुष्मै वै लोकाय षड्भोता। घ्नन्ति खलु वा एतत्सोमम्। यदभिषुण्वन्ति॥४२॥

ऋजुधैवैनममुं लोकं गमयति। चतुर्होत्राऽऽतिथ्यम्। यशो
वै चतुर्होता। यश एवाऽऽत्मन्धत्ते। पञ्चहोत्रा पशुमुपसादयति।
सुवर्ग्यो वै पञ्चहोता। यजमानः पशुः। यजमानमेव सुवर्गं
लोकं गमयति। ग्रहान्गृहीत्वा सप्तहोतारं जुहोति। इन्द्रियं वै
सप्तहोता॥४३॥

इन्द्रियमेवाऽऽत्मन्धत्ते। यो वै चतुर्होतृननुसवनं तर्पयति।
तृप्यति प्रजयां पशुभिः। उपैन५ सोमपीथो नमति। बहिष्पवमाने
दशहोतारं व्याचक्षीत। माध्यं दिने पवमाने चतुर्होतारम्। आर्भवे
पवमाने पञ्चहोतारम्। पितृयज्ञे षड्होतारम्। यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे
सप्तहोतारम्। अनुसवनमेवैनाऽस्तर्पयति॥४४॥

तृप्यति प्रजयां पशुभिः। उपैन५ सोमपीथो नमति।
देवा वै चतुर्होतृभिः सत्रमांसत। ऋद्धिपरिमितं यशस्कामाः।
तेऽब्रुवन्। यन्नः प्रथमं यशं ऋच्छात्। सर्वेषान्नस्तथ्सहासदिति।
सोमश्चतुर्होत्रा। अग्निः पञ्चहोत्रा। धाता षड्होत्रा॥४५॥

इन्द्रः सप्तहोत्रा। प्रजापतिर्दशहोत्रा। तेषां५ सोमं५ राजानं
यशं आर्च्छत्। तन्न्यकामयत्। तेनापाक्रामत्। तेन प्रलायमचरत्।
तं देवाः प्रैषैः प्रैषमैच्छन्। तत्प्रेषाणां प्रैषत्वम्। निविद्धिन्यवेदयन्।
तन्निविदान्निवित्त्वम्॥४६॥

आप्रीभिराब्रुवन्। तदाप्रीणांमाप्रित्वम्। तमघ्नन्। तस्य यशो

व्यगृह्णत। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्। यस्यैवं विदुषो
ग्रहा गृह्यन्ते। तस्य त्वेव गृहीताः। तेऽब्रुवन्। यो वै नः श्रेष्ठो-
ऽभूत्॥४७॥

तमवधिष्म। पुनरिमं सुवामहा इति। तं छन्दोभिरसुवन्त।
तच्छन्दसां छन्दस्त्वम्। साम्ना समानयन्। तथ्साम्नः सामत्वम्।
उक्थैरुदस्थापयन्। तदुक्थानामुक्थत्वम्। य एवं वेद। प्रत्येव
तिष्ठति॥४८॥

सर्वमायुरेति। सोमो वै यशः। य एवं विद्वान्थसोममागच्छति।
यश एवैनमृच्छति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च ना तावुभौ
सोममागच्छतः। सोमो हि यशः। तं त्वाऽव यश ऋच्छतीत्याहुः।
यः सोमे सोमं प्राहेति। तस्मात्सोमे सोमः प्रोच्यः। यश
एवैनमृच्छति॥४९॥

अभिपुण्वन्ति समहोता तर्पयति षड्विंश निवित्त्वमभूतिष्ठति प्राहेति द्वे चं॥ [८]

इदं वा अग्रे नैव किं च नाऽऽसीत्। न द्यौरासीत्। न पृथिवी।
नान्तरिक्षम्। तदसदेव सन्मनोऽकुरुत् स्यामिति। तदतप्यत।
तस्मात्तेपानाद्धूमोऽजायत। तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपाना-
दग्निरजायत। तद्भूयोऽतप्यत॥५०॥

तस्मात्तेपानाज्योतिरजायत। तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपाना-
दूर्चिरजायत। तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानान्मरीचयोऽजायन्त।
तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानादुदारा अजायन्त। तद्भूयोऽतप्यत।

तदभ्रमिव समहन्यत। तद्वस्तिमभिनत्॥५१॥

स समुद्रोऽभवत्। तस्मात्समुद्रस्य न पिबन्ति। प्रजननमिव हि मन्यन्ते। तस्मात्पुशोर्जायमानादापः पुरस्ताद्वन्ति। तदशहोताऽन्वसृज्यत। प्रजापतिर्वै दशहोता। य एवं तपसो वीर्यं विद्वांस्तप्यते। भवत्येव। तद्वा इदमापः सलिलमासीत्। सोऽरोदीत्प्रजापतिः॥५२॥

स कस्मा अज्ञि। यद्यस्या अप्रतिष्ठाया इति। यदप्स्ववापद्यत। सा पृथिव्यभवत्। यद्व्यमृष्ट। तदन्तरिक्षमभवत्। यदूर्ध्वमुदमृष्ट। सा द्यौरभवत्। यदरोदीत्। तदनयो रोदस्त्वम्॥५३॥

य एवं वेद। नास्य गृहे रुदन्ति। एतद्वा एषां लोकानां जन्म। य एवमेषां लोकानां जन्म वेद। नैषु लोकेष्वार्तिमार्च्छति। स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। स इमां प्रतिष्ठां वित्वाऽकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स जघनादसुरानसृजत॥५४॥

तेभ्यो मृन्मये पात्रेऽन्नमदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्। तामपाहत। सा तमिस्राऽभवत्। सोऽकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स प्रजननादेव प्रजा असृजत। तस्मादिमा भूयिष्ठाः। प्रजननाद्ध्येना असृजत॥५५॥

ताभ्यो दारुमये पात्रे पयोऽदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्। तामपाहत। सा जोत्स्नाऽभवत्। सोऽकामयत् प्रजायेयेति। स तपो-

ऽतप्यत। सौऽन्तर्वानभवत्। स उपपक्षाभ्यामेवर्तूनसृजत। तेभ्यो
रजते पात्रे घृतमदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्॥५६॥

तामपाहत्। सौऽहोरात्रयोः सन्धिरभवत्। सौऽकामयत्
प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सौऽन्तर्वानभवत्। स मुखाद्देवान-
सृजत। तेभ्यो हरिते पात्रे सोममदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्।
तामपाहत्। तदहरभवत्॥५७॥

एते वै प्रजापतेर्दोहाः। य एवं वेद। दुह एव प्रजाः। दिवा
वै नोऽभूदिति। तद्देवानां देवत्वम्। य एवं देवानां देवत्वं वेद।
देवानेव भवति। एतद्वा अहोरात्राणां जन्म। य एवमहोरात्राणां
जन्म वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति॥५८॥

असतोऽधि मनोऽसृज्यत। मनः प्रजापतिमसृजत। प्रजापतिः
प्रजा असृजत। तद्वा इदं मनस्येव परमं प्रतिष्ठितम्। यदिदं किं च।
तदेतच्छीवस्यसन्नाम ब्रह्म। व्युच्छन्तीव्युच्छन्त्यस्मै वस्यसीवस्यसी
व्युच्छति। प्रजायते प्रजयां पशुभिः। प्र परमेष्ठिनो मात्रामाप्नोति।
य एवं वेद॥५९॥

अग्निंजायत् तद्भूयोऽतप्यतामिनदरोदीत्प्रजापतीरोदस्त्वमसृजतामृजत घृतमदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीदहरभवदच्छति
वेदं (इदं धूमोऽग्निर्ज्योतिरर्चिर्मरीचय उदारास्तदभ्रं स जघनात्सा तमिस्रा स प्रजननात्सा जोत्सा स
उपपक्षाभ्यां सौऽहोरात्रयोः सन्धिः स मुखात्तदहर्देवान्मृन्मये दारुमये रजते हरिते तेभ्यस्ताभ्यो द्वे तेऽन्नं
पयो घृतं सोमम्॥)॥

[९]

प्रजापतिरिन्द्रमसृजतानुजावरं देवानाम्। तं प्राहिणोत्।

परै॑हि। ए॒तेषां॑ दे॒वाना॒मधि॑पतिरे॒धीति॑। तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्।
 कस्त्वमसि॑। व॒यं वै त्वच्छ्रे॒यांसः स्म॒ इति॑। सोऽब्र॑वीत्।
 कस्त्वमसि॑ व॒यं वै त्वच्छ्रे॒यांसः स्म॒ इति॑ मा दे॒वा अ॑वोच॒न्निति॑।
 अथ॒ वा इ॒दं तर्हि॑ प्र॒जाप॑तौ ह॒र आ॑सीत्॥६०॥

यद॒स्मिन्ना॑दित्ये। तदे॒नम॑ब्रवीत्। ए॒तन्मे॒ प्रय॑च्छ। अथा॒हमे॑तेषां॑
 दे॒वाना॒मधि॑पतिर्भविष्या॒मीति॑। कोऽह॑ꣳ स्या॒मित्य॑ब्रवीत्।
 ए॒तत्प्र॑दायेति॑। ए॒तत्स्या॒ इत्य॑ब्रवीत्। यदे॒तद्वी॑षीति॑। को ह॒
 वै ना॑म प्र॒जाप॑तिः। य ए॒वं वेद॑॥६१॥

वि॒दुरे॑नं॒ नाम्ना॑। तद॒स्मै रु॒क्मं कृ॒त्वा प्र॒त्यमु॑श्चत्। ततो॒ वा
 इन्द्रो॑ दे॒वाना॒मधि॑पतिरभवत्। य ए॒वं वेद॑। अधि॑पतिरे॒व संमा॑नानां॑
 भवति। सोऽम॑न्यत। किं किं॒ वा अ॑कर॒मिति॑। स च॒न्द्रं म॒ आह॑रेति॒
 प्रा॒ल॑पत्। तच्च॒न्द्रम॑सश्चन्द्रम॒स्त्वम्। य ए॒वं वेद॑॥६२॥

च॒न्द्रवा॑ने॒व भ॑वति। तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्। सु॒वीर्यो॑ मर्या॒ यथा॑
 गोपा॑यत् इति॑। तत्सूर्य॑स्य सूर्य॒त्वम्। य ए॒वं वेद॑। नैनं॑ द॒भ्रोति॑।
 कश्च॒ नास्मि॑न्वा इ॒दमिन्द्रि॑यं प्र॒त्यस्था॑दिति॑। तदिन्द्र॑स्येन्द्र॒त्वम्। य
 ए॒वं वेद॑। इन्द्रि॒याव्यै॑व भ॑वति॥६३॥

अ॒यं वा इ॒दं प॑र॒मोऽभू॑दिति॑। तत्प॑रमे॒ष्ठिनः॑ परमेष्ठि॒त्वम्। य
 ए॒वं वेद॑। प॒र॒मामे॒व का॑ष्ठां गच्छति। तं दे॒वाः संम॑न्तं पर्य॑विशन्।
 वस॑वः पु॒रस्ता॑त्। रु॒द्रा दक्षि॑णतः। अ॒दित्याः प॒श्चात्। वि॒श्वे दे॒वा

उत्तरतः। अङ्गिरसः प्रत्यश्चम्॥६४॥

साध्याः पराश्चम्। य एवं वेद। उपैन९ समानाः संविशन्ति। स प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा आवयत्। ता अस्मै नातिष्ठन्तान्नाद्याय। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। दक्षिणतः पर्यायन्। स दक्षिणतः पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखं दक्षिणतः॥६५॥

पश्चात्पर्यायन्। स पश्चात्पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखं दक्षिणतः। मुखं पश्चात्। उत्तरतः पर्यायन्। स उत्तरतः पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखं दक्षिणतः। मुखं पश्चात्॥६६॥

मुखमुत्तरतः। ऊर्ध्वा उदायन्। स उपरिष्ठान्यवर्तयत। ताः सर्वतोमुखो भूत्वाऽऽवयत्। ततो वै तस्मै प्रजा अतिष्ठन्तान्नाद्याय। य एवं विद्वान्परि च वर्तयते नि च। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा अत्ति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा अन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमस्त्वं य एवं वेदन्द्रियाव्येव भवति प्रत्यश्च मुखं दक्षिणतो मुखं पश्चान्नव च॥-[१०]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्स्थ्यामिति। स एतं दशहोतारमपश्यत्। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति बहोर्भूयान्भवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्स्थ्यामिति। स दशहोतारं प्रयुञ्जीत। बहोरेव भूयान्भवति। सोऽकामयत वीरो म आज्ञयेतेति। स दशहोतुश्चतुर्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥६८॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरो म् आजायेतेति।
 स चतुर्होतारं प्रयुञ्जीत। आऽस्य वीरो जायते। सोऽकामयत
 पशुमान्स्यामिति। स चतुर्होतुः पञ्चहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त।
 तस्य प्रयुक्तिः पशुमानभवत्। यः कामयेत पशुमान्स्यामिति। स
 पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत॥६९॥

पशुमानेव भवति। सोऽकामयतर्तवो मे कल्पेरन्निति। स
 पञ्चहोतुः षड्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्त्युतवोऽस्मा
 अकल्पन्त। यः कामयेतर्तवो मे कल्पेरन्निति। स षड्होतारं प्रयुञ्जीत।
 कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः। सोऽकामयत सोमपः सोमयाजी स्याम्।
 आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति॥७०॥

स षड्होतुः सप्तहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्तिः
 सोमपः सोमयाज्यभवत्। आऽस्य सोमपः सोमयाज्यजायत। यः
 कामयेत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः सोमयाजी
 जायेतेति। स सप्तहोतारं प्रयुञ्जीत। सोमप एव सोमयाजी भवति।
 आऽस्य सोमपः सोमयाजी जायते। स वा एष पशुः पञ्चधा प्रति
 तिष्ठति॥७१॥

पद्भिर्मुखेन। ते देवाः पशून् वित्वा। सुवर्गं लोकमायन्।
 तैः सुष्मिँल्लोके व्यक्षुध्यन्। तैः सुब्रुवन्। अमुतः प्रदानं वा
 उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधायायास्यम्। आङ्गीरसं
 प्राहिण्वन्। एतेनामुत्रं कल्पयेति। तस्य वा इयं क्लृप्तिः॥७२॥

यदिदं किं च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं
मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सृज्यो देवेभ्यो हव्यं वहति। य
एवं वेद। उपैतं यज्ञो नमति। यो वै चतुरहोतृणां निदानं वेद।
निदानवान्भवति। अग्निहोत्रं वै दशहोतुर्निदानम्। दशपूर्णमासौ
चतुरहोतुः। चातुर्मास्यानि पञ्चहोतुः। पशुबन्धः षड्होतुः। सौम्यो-
ऽध्वरः सप्तहोतुः। एतद्वै चतुरहोतृणां निदानम्। य एवं वेद।
निदानवान्भवति॥ ७३॥

अग्निमीत तं प्रायुङ्क्त पञ्चहोतारं प्र युञ्जीत जायेतेति तिष्ठति कृत्तिदशहोतुर्निदानं सप्त च॥—[११]

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति प्रजापतिरकामयत दशपूर्णमासौ सृजेयेति प्रजापतिरकामयत
प्रजायेयेति स तपः स त्रिवृतं प्रजापतिरकामयत दशहोतारं तेन दशधाऽऽत्मानं देवा वै वरुणमन्तो
वै प्रजापतिस्ताः सृष्टाः समश्लिष्यं देवा वै चतुरहोतृभिरिदं वा अग्रं प्रजापतिरिन्द्रं प्रजापतिरकामयत
बृहोभूयानेकादश॥ ११॥

प्रजापतिस्तद्वहंस्य प्रजापतिरकामयतानयेवैनत्तस्य वा इयं कृत्तिस्तस्मात्तेपानाज्योतिर्यदस्मिन्नादित्ये स षड्होतुः
सप्तहोतारं त्रिसप्ततिः॥ ७३॥

प्रजापतिरकामयत निदानवान्भवति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किं चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वमिति। यदेवेषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवं चतुर्होतृणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव। य एषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं क्लृप्तिं वेद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद। आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रः श्रेष्ठं देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठः समानानां भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति॥३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठां वेदं बुध्यन्ते षट्॥

[१]

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यन्त्सप्तदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव

समिन्धे। तेजसे वीर्याय। अथो॑ प्रजाप॑तिरे॒वैनो॑ भूत्वा प्रति॑गृह्णाति।
 आ॒त्मनोऽनो॑त्यै। यद्ये॒नमा॒र्त्विज्या॑द्वृत॑ सन्तं नि॒रुह॑रे॒रन्। आ॒ग्नीध्रे॑
 जुहु॒याद्व॑श॒होतार॑म्। च॒तुर्गृ॑ही॒तेनाऽऽज्ये॑न। पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठन्।
 प्र॒तिलो॑मं वि॒ग्राह॑म्॥४॥

प्रा॒णाने॒वास्योप॑ दासयति। यद्ये॒नं पुन॑रुप॒ शिक्षे॑युः। आ॒ग्नीध्र॑
 ए॒व जु॑हु॒याद्व॑श॒होतार॑म्। च॒तुर्गृ॑ही॒तेनाऽऽज्ये॑न। प॒श्चात्प्रा॑डासी॒नः।
 अ॒नुलो॑ममवि॒ग्राह॑म्। प्रा॒णाने॒वास्मै॑ कल्पयति। प्राय॑श्चि॒त्ती
 वा॒ग्धोते॑त्यु॒तुमुख॑ऋ॒तुमुखे॑ जुहोति। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति।
 कल्प॑न्तेऽस्मा ऋ॒तवः॑॥५॥

कृ॒ता अ॑स्मा ऋ॒तव॑ आय॑न्ति। षड्भो॑ता॒ वै भू॒त्वा प्र॒जा-
 प॑तिरि॒दः॑ सर्व॑मसृजत। स मनो॑ऽसृजत। मन॒सोऽधि॑ गा॒यत्री॒म-
 सृज॑त। तद्गा॑य॒त्रीं यश॑ आर्च्छत्। तामाऽल॑भत। गा॒यत्रि॒या अ॒धि
 छ॒न्दाऽस्य॑सृजत। छ॒न्दो॒भ्योऽधि॑ सामं। तथ्साम॒ यश॑ आर्च्छत्।
 तदाऽल॑भत॥६॥

साम्नो॑ऽधि॒ यजूं॑ष्यसृजत। यजु॒भ्योऽधि॑ विष्णु॑म्। तद्विष्णुं॑ यश॑
 आर्च्छत्। तमाऽल॑भत। विष्णो॒रध्यो॑षधी॒रसृज॑त। ओष॑धी॒भ्योऽधि॑
 सोम॑म्। तथ्सोमं॒ यश॑ आर्च्छत्। तमाऽल॑भत। सोमा॒दधि॑ प॒शून्-
 सृज॑त। प॒शुभ्यो॑ऽधीन्द्र॑म्॥७॥

तदिन्द्रं॒ यश॑ आर्च्छत्। तदे॒नं ना॑ति प्राच्य॑वत। इन्द्रं॑ इव

यशस्वी भवति। य एवं वेद। नैनं यशोऽति प्रच्यवते। यद्वा इदं किं च। तथ्सर्वमुत्तान एवाऽऽङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्। तदेनं प्रतिगृहीतं नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृह्णीयात्। तथ्सर्वमुत्तानस्त्वाऽऽङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्। इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रतिगृह्णाति। नैनं हिनस्ति। बर्हिषा प्रतीयाद्वां वाऽश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं धाम। प्रियेणैवैनं धाम्ना प्रत्येति॥८॥

विग्राहमृतवस्तदाऽलंभतेन्द्र गृहीयात्थद्व॥ [२]

यो वा अविद्वान्निर्वर्तयते। विशीर्षा सपाप्माऽमुष्मिल्लोके भवति। अथ यो विद्वान्निर्वर्तयते। सशीर्षा विपाप्माऽमुष्मिल्लोके भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्त। अग्निश्च पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षं च। आदित्यश्च द्यौश्च चन्द्रमाः। अग्निर्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्। वायुर्यवर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत्। अन्तरिक्षं न्यवर्तयत। तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्यो न्यवर्तयत। स रश्मिभिरपुष्यत्। द्यौर्यवर्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत। सौहोरात्रैरर्धमासैर्मासैर्ऋतुभिः संवत्सरेणापुष्यत्। तान्योषान्पुष्यति। यास्तेऽपुष्यन्। य एवं विद्वान्नि च वर्तयते परि च॥१०॥

अपुष्यन्नक्षत्रैरपुष्यत्यश्वं च॥ [३]

तस्य वा अग्नेरहिरण्यं प्रतिजग्रहुषः। अर्धमिन्द्रियस्यापा-
क्रामत्। तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सौऽर्धमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपा-
धत्त। अर्धमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् हिरण्यं
प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अर्धमस्येन्द्रियस्याप-
क्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजग्रहुषः। तृतीयमिन्द्रिय-
स्यापाक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्या-
ऽऽत्मन्नुपाधत्त। तृतीयमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं
विद्वान् वासः प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।
तृतीयमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजग्रहुषः।
चतुर्थमिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तामेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स
चतुर्थमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त॥१२॥

चतुर्थमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्गां प्रतिगृह्णाति।
अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै
वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः। पञ्चममिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव
प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स पञ्चममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। पञ्चममि-
न्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्यापक्रामति।
तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः। षष्ठमिन्द्रियस्यापाक्रामत्।

तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स षष्ठमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त।
 षष्ठमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्पुरुषं प्रतिगृह्णाति।
 अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। षष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहुषः। सप्तमिन्द्रियस्यापक्रामत्।
 तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स सप्तमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपा-
 धत्त। सप्तमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्स्तल्पं
 प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। सप्तमस्येन्द्रियस्याप-
 क्रामति। तस्य वा उक्तानस्याऽऽङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहुषः।
 अष्टमिन्द्रियस्यापक्रामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै सोऽष्टमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपा-
 धत्त। अष्टमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानप्राणत्प्रति-
 गृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टमस्येन्द्रियस्याप-
 क्रामति। यद्वा इदं किं च। तत्सर्वमुक्तान एवाऽऽङ्गीरसः
 प्रत्यंगृह्णात्। तदेनं प्रतिगृहीतं नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृहीयात्।
 तत्सर्वमुक्तानस्त्वाऽऽङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्। इयं
 वा उक्तान आङ्गीरसः। अनयैवेनत्प्रतिगृह्णाति। नैनं हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापक्रामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ताश्च प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामत्यष्टमिन्द्रिय-
 स्यापक्रामत्प्रतिगृहीयाच्चत्वारि च (तस्य वा अग्नेरहिरण्यं सोमस्य वासस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तामेतेन
 वरुणस्याश्वं प्रजापतेः पुरुषं मनोस्तल्पन्तमेतेनोक्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्वै। अथ तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां
 पञ्चमं षष्ठं सप्तमन्तम्। तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि तदेतेनैकम्॥) [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्वशहोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन प्रजा असृजन्तेति। प्रजापतिना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन प्रजा असृजन्त। यच्चतुर्होतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केनौषधीरसृजन्तेति। सोमैन् वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१७॥

तेनौषधीरसृजन्त। यत्पञ्चहोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। केनैषां पशूनवृञ्जतेति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। तेनैषां पशूनवृञ्जत। यथ्यङ्गोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१८॥

केनर्तूनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेनर्तूनकल्पयन्त। यथ्सप्तहोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन सुवरायन्। केनेमाँल्लोकान्ध्सम-
तन्वन्निति। अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन सुवरायन्। तेनेमाँल्लोकान्ध्सम-
तन्वन्निति॥१९॥

एते वै देवा गृहपतयः। तान् य एवं विद्वान्। अप्यन्यस्य गार्हपते दीक्षते। अवान्तरमेव सत्रिणामृध्नोति। यो वा अर्यमणं वेद। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यज्ञो वा अर्यमा। आर्यावसतिरिति वै तमाहुर्न्य प्रशंसन्ति। आर्यावसतिर्भवति। य एवं वेद॥२०॥

यद्वा इदं किं च। तत्सर्वं चतुरहोतारः। चतुरहोतृभ्योऽधि
यज्ञो निर्मितः। स य एवं विद्वान् विवदेत। अहमेव भूयो वेद।
यश्चतुरहोतृन् वेदेति। स ह्येव भूयो वेद। यश्चतुरहोतृन् वेद। यो वै
चतुरहोतृणां होतृन् वेद। सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति॥२१॥

सर्वा दिशोऽभि जयति। प्रजापतिर्वै दशहोतृणां होता।
सोमश्चतुरहोतृणां होता। अग्निः पञ्चहोतृणां होता। धाता
षड्होतृणां होता। अर्यमा सप्तहोतृणां होता। एते वै
चतुरहोतृणां होतारः। तान् य एवं वेद। सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति।
सर्वा दिशोऽभि जयति॥२२॥

आर्ध्ववन्नार्ध्वन्नित्येवं वेदति सर्वा दिशोऽभि जयति (वै तेन सत्रङ्केन॥)॥ [५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा व्यस्रंसत। स हृदयं भूतो-
ऽशयत्। आत्मन् हा (३) इत्यह्वयत्। आपः प्रत्यशृण्वन्। ता
अग्निहोत्रेणैव यज्ञक्रतुनोपं पर्यावर्तन्त। ताः कुसिन्धुमुपौहन्।
तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोः। एकं ऋत्विक्। चतुष्कृत्वोऽह्वयत्।
अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः॥२३॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दर्शपूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोपं पर्या-
वर्तन्त। त उपौहंश्चत्वार्यङ्गानि। तस्माद्दर्शपूर्णमासयोर्यज्ञक्रतोः।
चत्वारं ऋत्विजः। पञ्चकृत्वोऽह्वयत्। पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते
चातुर्मास्यैरेव यज्ञक्रतुनोपं पर्यावर्तन्त। त उपौहं लोमं छवीं
मांसमस्थिं मज्जानम्। तस्माच्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोः॥२४॥

पञ्चत्विजः। षट्कृत्वोऽह्वयत्। ऋतवः प्रत्यशृण्वन्। ते पशुबन्धेनैव यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त। त उपौहन्थस्तनावाण्डौ शिश्रमवाञ्चं प्राणम्। तस्मात्पशुबन्धस्य यज्ञक्रतोः। षट्त्विजः। सप्तकृत्वोऽह्वयत्। होत्राः प्रत्यशृण्वन्। ताः सौम्येनैवाध्वरेण यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त॥ २५॥

ता उपौहन्थसप्त शीर्षण्यान्प्राणान्। तस्मात्सौम्यस्याध्वरस्य यज्ञक्रतोः। सप्त होत्राः प्राचीर्वषट्कुर्वन्ति। दशकृत्वोऽह्वयत्। तपः प्रत्यशृणोत्। तत्कर्मणैव संवत्सरेण सर्वैर्यज्ञक्रतुभिरुप पर्यावर्तत। तत्सर्वमात्मानमपरिवर्गमुपौहत्। तस्मात्संवत्सरे सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्ते। तस्माद्दशहोता चतुर्होता पञ्चहोता षड्भोता सप्तहोता। एकहोत्रे बलिः हरन्ति। हरन्त्यस्मै प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं वेद॥ २६॥

चन्द्रमाश्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोरध्वरेण यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त सप्तहोता चत्वारि च॥—————[६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सौऽग्निर्ब्रवीत्। ममायमन्न-
मस्त्विति। सौऽबिभेत्। सर्वं वै माऽयं प्र धक्ष्यतीति। स
एताः चतुर्होतृनात्मस्पर्णानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै स
आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रं जुहोति। एकहोतारमेव तद्यज्ञ-
क्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रम्॥ २७॥

कुसिन्धं चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति। चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति दर्श-

पूर्णमासौ। चत्वारिं चाऽऽत्मनोऽङ्गानि स्पृणोति। आदित्यस्य
च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। समित्पञ्चमी। पञ्चहोतारमेव
तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि। लोमं छवीं मा२ समस्थिं
मज्जानम्॥ २८ ॥

तानिं चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति पशुबन्धम्।
स्तनावाण्डौ शिश्रमवाञ्चं प्राणम्। तानिं चाऽऽत्मनः स्पृणोति।
आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॥ २९ ॥

समिथ्सप्तमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरम्।
सप्त चाऽऽत्मनः शीर्षण्यान्प्राणान्स्पृणोति। आदित्यस्य च
सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निमार्ष्टि। द्विः
प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति संवत्सरम्। सर्वं
चाऽऽत्मानमपरिवर्गं स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति॥ ३० ॥

अग्निहोत्रं मज्जानन्द्विर्जुहोत्यपरिवर्गं स्पृणोत्येकं च॥ ————— [७]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत्।
सोऽन्तर्वानभवत्। स हरितः श्यावोऽभवत्। तस्मात्त्र्यन्तर्वली।
हरिणी सती श्यावा भवति। स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्। स
तान्तः कृष्णः श्यावोऽभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णः श्यावो भवति।
तस्यासुरेवाजीवत्॥ ३१ ॥

तेनासुनाऽसुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वम्। य एवम-
सुराणामसुरत्वं वेद। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति।
सोऽसुरान्सृष्ट्वा पितेवामन्यत। तदनु पितृनसृजत। तत्पितृणां
पितृत्वम्। य एवं पितृणां पितृत्वं वेद। पितेवैव स्वानां
भवति॥३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवम्। स पितृन्सृष्ट्वाऽऽमनस्यत्। तदनु
मनुष्यान्सृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्। य एवं मनुष्याणां
मनुष्यत्वं वेद। मनुष्येव भवति। नैनं मनुर्जहाति। तस्मै
मनुष्यान्सृजानाय। दिवा देवत्राऽभवत्। तदनु देवानसृजत।
तद्देवानां देवत्वम्। य एवं देवानां देवत्वं वेद। दिवा हैवास्यं
देवत्रा भवति। तानि वा एतानि चत्वार्यम्भांसि। देवा मनुष्याः
पितरोऽसुराः। तेषु सर्वेष्वम्भो नभ इव भवति। य एवं वेद॥३३॥

अजीवत्स्वानां भवति देवानसृजत सप्त च॥

[८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्यात्। यतोऽयं पवंते।
यदभि पवंते। यदभि सम्पवंते। सर्वमायुरियात्। न पुराऽऽयुषः प्र
मीयेत। पशुमान्स्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो वा इमं वेद॥३४॥

यतोऽयं पवंते। यदभि पवंते। यदभि सम्पवंते। सर्वमायुरेति।
न पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्भवति। विन्देत प्रजाम्। अद्ध्यः
पवंते। अपोऽभि पवंते। अपोऽभि सम्पवंते॥३५॥

अस्याः पवंते। इमामभि पवंते। इमामभि सम्पवंते।

अ॒ग्नेः प॑वते। अ॒ग्निम॑भि प॑वते। अ॒ग्निम॑भि स॒म्प॑वते।
 अ॒न्तरि॑क्षात्प॑वते। अ॒न्तरि॑क्षम॑भि प॑वते। अ॒न्तरि॑क्षम॑भि स॒म्प॑वते।
 आ॒दि॒त्यात्प॑वते॥ ३६॥

आ॒दि॒त्यम॑भि प॑वते। आ॒दि॒त्यम॑भि स॒म्प॑वते। द्योः प॑वते।
 दि॒वंम॑भि प॑वते। दि॒वंम॑भि स॒म्प॑वते। दि॒ग्भ्यः प॑वते। दि॒शोऽभि॑
 प॑वते। दि॒शोऽभि॑ स॒म्प॑वते। स यत्पु॑रस्ता॒द्वाति॑। प्रा॒ण ए॒व भू॑त्वा
 पु॑रस्ता॒द्वाति॑॥ ३७॥

तस्मा॑त्पु॑रस्ता॒द्वा॒न्तम्। सर्वाः प्र॒जाः प्रति॑ नन्दन्ति। प्रा॒णो हि
 प्रि॒यः प्र॒जाना॑म्। प्रा॒ण इ॒व प्रि॒यः प्र॒जाना॑ भवति। य ए॒वं वेद॑।
 स वा ए॒ष प्रा॒ण ए॒व। अथ॑ यद्दक्षि॑णतो वा॒ति। मा॒तरि॑श्चै॒व भू॑त्वा
 दक्षि॑णतो वा॒ति। तस्मा॑द्दक्षि॑णतो वा॒न्तं वि॒द्यात्। सर्वा दि॒श आ
 वा॑ति॥ ३८॥

सर्वा दि॒शोऽनु॑ वि वा॒ति। सर्वा दि॒शोऽनु॑ सं वा॒तीति॑। स वा
 ए॒ष मा॑तरि॑श्चै॒व। अथ॑ यत्प॒श्चाद्वा॑ति। प॒व॒मान ए॒व भू॑त्वा प॒श्चाद्वा॑ति।
 पू॒तम॑स्मा॒ आह॑रन्ति। पू॒तमु॑प॒हर॑न्ति। पू॒तम॑श्चाति। य ए॒वं वेद॑। स
 वा ए॒ष प॒व॒मान ए॒व॥ ३९॥

अथ॑ यदु॒त्तर॑तो वा॒ति। स॒वि॒तै॒व भू॑त्वोत्तर॑तो वा॒ति। स॒वि॒तै॒व
 स्वा॒ना भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष स॒वि॒तै॒व। ते य ए॒नं
 पु॑रस्ता॒दाय॑न्तमु॒प॒वद॑न्ति। य ए॒वास्य॑ पु॑रस्ता॒त्पाप्मानः॑। ता॒स्तेऽप॑

घ्नन्ति। पुरस्तादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनं दक्षिणत आयन्तमुपवदन्ति॥४०॥

य एवास्य दक्षिणतः पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति। दक्षिणत इतरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनं पश्चादायन्तमुप वदन्ति। य एवास्य पश्चात्पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति। पश्चादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनमुत्तरत आयन्तमुप वदन्ति। य एवास्योत्तरतः पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति॥४१॥

उत्तरत इतरान्पाप्मानः सचन्ते। तस्मादेवं विद्वान्। वीवं नृत्येत्। प्रेवं चलेत्। व्यस्यैवाक्ष्यौ भाषेत। मण्टयैदिव। काथयैदिव। शृङ्गायेतैव। उत मोप वदेयुः। उत मै पाप्मानमप हन्युरिति। स यान्दिशः सनिमेष्यन्थस्यात्। यदा तान्दिशं वातो वायात्। अथ प्रवेयात्। प्र वा धावयेत्। सातमेव रदितं व्यूढं गन्धमभि प्रच्यवते। आऽस्य तं जनपदं पूर्वा कीर्तिर्गच्छति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। य एवं वेद॥४२॥

वेद सम्पवत आदित्यात्पवते वात्या वात्येष पवमान एव दक्षिणत आयन्तमुप वदन्त्युत्तरतः पाप्मानस्तांस्तेऽप घ्नन्तीत्युच्यते च॥

[९]

प्रजापतिः सोमः राजानमसृजत। तं त्रयो वेदा अन्वसृज्यन्त। तान् हस्तेऽकुरुत। अथ ह सीता सावित्री। सोमः राजानं चकमे। श्रद्धामु स चकमे। साऽऽह पितरं प्रजापतिमुपससार। तं हौवाच। नमस्ते अस्तु भगवः। उप त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वां पद्ये। सोमं वै राजानं कामये। श्रद्धामु स कामयत
इति। तस्यां उ ह स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं
पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारं दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्।
षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च
मुखेऽलङ्कृत्य॥४४॥

आऽस्यार्धं वव्राज। तां होदीक्ष्योवाच। उप मा वर्तस्वेति।
तं होवाच। भोगं तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्तं पाणाविति।
तस्यां उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो भोगमैव हारयन्ते।
स यः कामयेत प्रियः स्यामिति॥४५॥

यं वा कामयेत प्रियः स्यादिति। तस्मा एतं स्थांगरमलङ्कारं
कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारं दक्षिणतः।
पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्।
सम्भारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य। आस्यार्धं व्रजेत्। प्रियो हव
भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति॥—————[१०]

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्। स
दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं दशहूतं सन्तमं।
दशहोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामंत्रयत। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यंशृणोत्।
 स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं सप्तहूतं
 सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः।
 आत्मन्नात्मन्नित्यामंत्रयत। तस्मै षष्ठं हूतः प्रत्यंशृणोत्। स षड्हूतो-
 ऽभवत्॥४८॥

षड्हूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं षड्हूतं सन्तम्।
 षड्होतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः।
 आत्मन्नात्मन्नित्यामंत्रयत। तस्मै पञ्चमं हूतः प्रत्यंशृणोत्।
 स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं पञ्चहूतं
 सन्तम्। पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण॥४९॥

पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामंत्रयत। तस्मै
 चतुर्थं हूतः प्रत्यंशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतो ह वै
 नामैषः। तं वा एतं चतुर्हूतं सन्तम्। चतुर्होतेत्याचक्षते पुरोक्षेण।
 पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे नेदिष्ठं हूतः
 प्रत्यंश्रौषीः। त्वयैनानाख्यातार इति। तस्मान्नु हैनांश्चतुर्होतार
 इत्याचक्षते। तस्माच्छुश्रूषुः पुत्राणां हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः।
 नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं वेद॥५०॥

देवाः षड्हूतोऽभवत्पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेणाश्रौषीः षट्॥ [११]

ब्रह्मवादिनः किं दक्षिणां यो वा अविद्वान्तस्य वै ब्रह्मवादिनो यद्वशंहोतारः प्रजापतिर्व्यसं प्रजापतिः
 पुरुषं प्रजापतिरकामयत् स तपः सौऽन्तर्वाब्रह्मवादिनो यो वा इमं विद्यात्प्रजापतिः सोमं राजानं
 ब्रह्मात्मन्वदेकादश॥११॥

ब्रह्मवादिनस्तस्य वा अग्नेर्यद्वा इदं किं च प्रजापतिरकामयत् य एवास्य दक्षिणतः पञ्चाशत्॥५०॥
 ब्रह्मवादिनो य एवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे। इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान्।
विश्वा अग्नेऽभियुजो विहत्य। शत्रूयतामा भरा भोजनानि। अग्ने शर्ध
महते सौभगाय। तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु। सञ्जास्पत्यः सुयममा
कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा महासि। अग्ने यो नोऽभितो जनः।
वृको वारो जिघासति॥१॥

तास्त्वं वृत्रहं जहि। वस्वस्मभ्यमा भरा अग्ने यो नो-
ऽभिदासति। समानो यश्च निष्ठ्यः। इध्मस्येव प्रक्षायंतः। मा
तस्योच्छेषि किञ्चन। त्वमिन्द्राभिभूरसि। देवो विज्ञातवीर्यः। वृत्रहा
पुरुचेतनः। अप प्राच इन्द्र विश्वा अमित्रान्॥२॥

अपापाचो अभिभूते नुदस्व। अपोदीचो अपशूराधरा च
ऊरौ। यथा तव शर्मन्मदैमा। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। युजे रथं गवेषणं हरिभ्याम्। उप
ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः। विबाधिष्टास्य रोदसी महित्वा। इन्द्रो
वृत्राण्यप्रतीजघ्नवान्॥३॥

हव्यवाहमभिमातिषाहम्। रक्षोहणं पृतनासु जिष्णुम्।
ज्योतिष्मन्तं दीद्यतं पुरन्धिम्। अग्निं स्विष्टकृतमा हुवेम।
स्विष्टमग्ने अभि तत्पृणाहि। विश्वा देव पृतना अभि प्य। उरुं

नः पन्थां॑ प्रदि॒शन्विभा॑हि। ज्योति॑ष्मद्वेह्य॒जरं॑ न॒ आयुः॑। त्वाम॑ग्रे
ह॒विष्मन्तः॑। दे॒वं म॑र्ता॒स ई॑डते॥४॥

मन्ये॑ त्वा जा॒तवे॑दसम्। स ह॒व्या व॑क्ष्यानुषक्। विश्वा॑नि
नो दु॒र्गहा॑ जातवेदः। सिन्धुं॑ न ना॒वा दु॑रि॒ताऽति॑ पर्षि। अ॒ग्रे
अ॒त्रि॒वन्मन॑सा गृणा॒नः। अ॒स्माकं॑ बोध्यवि॒ता त॒नूना॑म्। पू॒षा गा
अन्वे॑तु नः। पू॒षा र॑क्ष॒त्वर्व॑तः। पू॒षा वा॒जः॑ स॒नोतु॑ नः। पू॒षेमा
आशा॑ अनु॒वेद॒ सर्वाः॑॥५॥

सो अ॒स्माः॑ अ॒भय॑तमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा अ॒घृणिः॑ सर्व॒वीरः॑।
अ॒प्रयु॑च्छन्पु॒र ए॑तु प्रजा॒नन्। त्वम॑ग्रे स॒प्रथा॑ अ॒सि। जु॒ष्टो हो॒ता
वरे॑ण्यः। त्वया॑ य॒ज्ञं वि॑तन्वते। अ॒ग्नी र॑क्षा॒सि से॑धति। शु॒क्र-
शो॑चि॒रम॑र्त्यः। शु॒चिः पा॒वक॑ ई॒ड्यः॑। अ॒ग्रे र॑क्षा॒ णो॒ अ॒हंसः॑॥६॥

प्रति॑ ष्म दे॒व री॑षतः। तपि॑ष्ठैर॒जरो॑ दह। अ॒ग्रे ह॒सि न्य॑त्रिणम्।
दी॒द्यन्म॑र्त्येष्वा। स्वे क्षये॑ शुचि॒व्रता॑। आ वा॑त वा॒हि भेष॑जम्। वि वा॑त
वा॒हि य॒द्रपः॑। त्वः॑ हि वि॒श्वभेष॑जः। दे॒वानां॑ दू॒त ई॒यसे॑। द्वावि॒मौ
वा॒तौ वा॒तः॑॥७॥

आ सिन्धो॒रा प॑रा॒वतः॑। दक्षं॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॑। प॒रान्यो॑ वा॒तु
य॒द्रपः॑। यद॒दो वा॑त ते गृ॒हे। अ॒मृत॑स्य नि॒धिर्ह॑तः। ततो॑ नो दे॒हि
जी॒वसे॑। ततो॑ नो धे॒हि भेष॑जम्। ततो॑ नो म॒ह आ॒वह॑। वा॒त आ॒वातु॑

भेषजम्। शम्भूर्मयोभूर्नो हृदे॥८॥

प्र णु आयूँषि तारिषत्। त्वमग्ने अयासि। अया सन्मनसा
हितः। अया सन् हव्यमूहिषे। अया नो धेहि भेषजम्। इष्टो
अग्निराहुतः। स्वाहाकृतः पिपर्तु नः। स्वगा देवेभ्य इदं नमः।
कामो भूतस्य भव्यस्य। सम्राडेको विराजति॥९॥

स इदं प्रति पप्रथे। ऋतूनुत्सृजते वशी। कामस्तदग्ने
समवर्तताधि। मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्। सतो बन्धुमसंति
निरविन्दन्। हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा। त्वया मन्यो
स्रथमारुजन्तः। हर्षमाणासो धृषता मरुत्वः। तिग्मेषव आयुधा
संशिशानाः। उप प्रयन्ति नरो अग्निरूपाः॥१०॥

मन्युर्भगो मन्युरेवास देवः। मन्युरहोता वरुणो विश्ववेदाः।
मन्युं विश ईडते देवयन्तीः। पाहि नो मन्यो तपसा श्रमेण।
त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिः। देवाँ आसादया इह। अग्ने हव्याय वोढवे।
व्रतानुबिभ्रद्व्रतपा अदाभ्यः। यजा नो देवाँ अजरः सुवीरः।
दधद्रत्नानि सुविदानो अग्ने। गोपाय नो जीवसे जातवेदः॥११॥

जिघाँसत्यमित्राँघ्रन्वानीडते सर्वा अँहंसो वातो हृदे राजत्यग्निरूपाः सुविदानो अग्न एकं च॥[१]

चक्षुषो हेते मनसो हेते। वाचो हेते ब्रह्मणो हेते। यो मा-
ऽघायुरभिदासति। तमग्ने मेन्या मेनिं कृणु। यो मा चक्षुषा यो
मनसा। यो वाचा ब्रह्मणाऽघायुरभिदासति। तयाँऽग्ने त्वं मेन्या।
अमुममेनिं कृणु। यत्किञ्चासौ मनसा यच्च वाचा। यज्ञैर्जुहोति

यजुषा हविर्भिः॥१२॥

तन्मृत्युर्निर्ऋत्या संविदानः। पुरादिष्टादाहुतीरस्य हन्तु।
यातुधाना निर्ऋतिरादुरक्षः। ते अस्य घन्त्वनृतेन सत्यम्।
इन्द्रेषिता आज्यमस्य मघ्नन्तु। मा तथ्समृद्धिं यदसौ करोति।
हन्मि तेऽहं कृतं हविः। यो मे घोरमचीकृतः। अपाञ्चौ त उभौ
बाहू। अपं नह्याम्यास्यम्॥१३॥

अपं नह्यामि ते बाहू। अपं नह्याम्यास्यम्। अग्नेर्देवस्य ब्रह्मणा।
सर्वं तेऽवधिषं कृतम्। पुराऽमुष्यं वषट्कारात्। यज्ञं देवेषु नस्कृधि।
स्विष्टमस्माकं भूयात्। माऽस्मान्प्रापन्नरातयः। अन्ति दूरे सतो
अग्ने। भ्रातृव्यस्याभिदासतः॥१४॥

वषट्कारेण वज्रेण। कृत्यां हन्मि कृतामहम्। यो मा नक्तं
दिवा सायम्। प्रातश्चाहो निपीयति। अद्या तमिन्द्र वज्रेण। भ्रातृव्यं
पादयामसि। इन्द्रस्य गृहोऽसि तन्त्वा। प्रपद्ये सगुः साश्वः। सह
यन्मे अस्ति तेन। ईडे अग्निं विपश्चितम्॥१५॥

गिरा यज्ञस्य साधनम्। श्रुष्टीवानन्धितावानम्। अग्ने शकेम ते
वयम्। यमं देवस्य वाजिनः। अति द्वेषांसि तरेम। अवतं मा
समनसौ समोकसौ। सचेतसौ सरेतसौ। उभौ मामवतञ्जातवेदसौ।
शिवौ भवतमद्य नः। स्वयं कृण्वानः सुगमप्रयावम्॥१६॥

तिग्मशृङ्गो वृषभः शोशुचानः। प्रत्नं सधस्थमनु पश्यमानः।

आ तन्तुमग्निर्दिव्यं ततान। त्वन्नस्तन्तुरुत सेतुरग्रे। त्वं पन्थां
भवसि देवयानः। त्वयाऽग्रे पृष्ठं वयमारुहेम। अथा देवैः संधुमादं
मदेम। उदुत्तमं मुमुग्धि नः। वि पाशं मध्यमञ्चत। अवाधुमानि
जीवसे॥१७॥

वयं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु बिभ्रतः। प्रजावन्तो
अशीमहि। इन्द्राणी देवी सुभगा सुपत्नी। उदंशेन पतिविद्ये
जिगाय। त्रिशदस्या जघनं योजनानि। उपस्थ इन्द्रं स्थविरं
बिभर्ति। सेना ह नाम पृथिवी धनञ्जया। विश्वव्यचा अदितिः
सूर्यत्वक्। इन्द्राणी देवी प्रासहा ददाना॥१८॥

सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु। आत्वाऽहार्षमन्तरभूः।
ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा त्वद्राष्ट्रमधि
भ्रशत्। ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी। ध्रुवं विश्वमिदं जगत्। ध्रुवा ह पर्वता
इमे। ध्रुवो राजा विशामयम्। इहैवैधि मा व्यथिष्ठाः॥१९॥

पर्वत इवाविचाचलिः। इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठा। इह राष्ट्रमु
धारय। अभितिष्ठ पृतन्यतः। अधरे सन्तु शत्रवः। इन्द्र इव वृत्रहा
तिष्ठ। अपः क्षेत्राणि सञ्जयन्। इन्द्र एणमदीधरत्। ध्रुवं ध्रुवेण
हविषा। तस्मै देवा अधिब्रवन्। अयं च ब्रह्मणस्पतिः॥२०॥

हविर्भिरास्यमभि दासतो विपश्चितुमप्रयावञ्जीवसे ददाना व्यथिष्ठा ब्रवन्नेकं च॥ [२]

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितॄणाम्। अक्षमव्ययं न किलारिषाथ।
 यच्छक्रोरीषु बृहता रवेण। इन्द्रे शुष्ममदधाथा वसिष्ठाः। पावका
 नः सरस्वती। वाजंभिर्वाजिनीवती। यज्ञं वष्टु धिया वसुः।
 सरस्वत्यभिनां नेषि वस्यः। मा पस्फरीः पयसा मा न आधक्।
 जुषस्व नः सख्या वेश्या च॥२१॥

मा त्वक्षेत्राण्यरणानि गन्म। वृञ्जे हविर्नमसा बर्हिरग्नौ।
 अयामि सुगृधृतवती सुवृक्तिः। अम्याक्षि सन्न सदाने पृथिव्याः।
 अश्रायि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः। इहार्वाश्चमति ह्वये। इन्द्रं जैत्राय
 जेतवे। अस्माकमस्तु केवलः। अर्वाश्चमिन्द्रममुतो हवामहे। यो
 गोजिद्धं न जिदंश्च जिद्यः॥२२॥

इमं नो यज्ञं विह्वे जुषस्व। अस्य कुर्मो हरिवो मेदिनं
 त्वा। असम्मृष्टो जायसे मातृवोः शुचिः। मन्द्रः कविरुदतिष्ठो
 विवस्वतः। घृतेन त्वा वर्धयन्नग्न आहुता धूमस्ते केतुरभवद्विवि
 श्रितः। अग्निरग्रं प्रथमो देवतानाम्। संयातानामुत्तमो विष्णुरासीत्।
 यजमानाय परिगृह्य देवान्। दीक्षयेद५ हविरा गच्छतन्नः॥२३॥

अग्निश्च विष्णो तप उत्तमं महः। दीक्षापालेभ्योऽवनत५ हि
 शक्रा। विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानौ। दीक्षामस्मै यजमानाय धत्तम्। प्र
 तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः। यस्योरुषु
 त्रिषु विक्रमणेषु। अधि क्षियन्ति भुवनानि विश्वा। नूमर्तो दयते

सनिष्यन् यः। विष्णव उरुगायाय दाशत्॥२४॥

प्र यः सूत्राचा मनसा यजातै। एतावन्तन्नयमा विवासात्।
विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन्। ध्रुवासो
अस्य कीरयो जनासः। उरुक्षितिः सुजनिमा चकार। त्रिदेवः
पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे शतर्चसं महित्वा। प्र विष्णुरस्तु
तवसस्तवीयान्। त्वेषः ह्यस्य स्थविरस्य नाम॥२५॥

होतारं चित्ररथमध्वरस्य। यज्ञस्ययज्ञस्य केतुः रुशन्तम्।
प्रत्यर्धि देवस्यदेवस्य मुहा। श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्। आ
नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च याहि।
वरीवृजस्थविरिभिः सुशिप्रा। अस्मे दधद्वृषणः शुष्ममिन्द्र। इन्द्रः
सुवर्षा जनयन्नहानि। जिगायोशिग्भिः पृतना अभि श्रीः॥२६॥

प्रारोचयन्मनवे केतुमहाम्। अविन्दज्योतिर्बृहते रणाय।
अश्विनाववसे निह्वये वाम्। आ नूनं यातः सुकृताय विप्रा।
प्रातर्युक्तेन सुवृता रथेन। उपागच्छतमवसागतन्नः। अविष्टं
धीष्वश्विना न आसु। प्रजावद्रेतो अहंयं नो अस्तु। आवां तोके
तनये तूतुजानाः। सुरत्नासो देववीतिं गमेम॥२७॥

त्वः सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भूः। त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः।
त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महित्वा। द्युम्नेभिर्द्युम्यभवो नृचक्षाः। अषाढं युत्सु
पृतनासु पप्रिम। सुवर्षामप्स्वां वृजनस्य गोपाम्। भरेषुजाः

सुक्षितिः सुश्रवसम्। जयन्तं त्वामनु मदेम सोम। भवा मित्रो न
शेव्यो घृतासुतिः। विभूतद्युम्न एव या उ सप्रथाः॥२८॥

अथा ते विष्णो विदुषा चिदृध्यः। स्तोमो यज्ञस्य राध्यो
हविष्मन्तः। यः पूर्व्याय वेधसे नवीयसे। सुमज्ज्ञानये विष्णवे
ददांशति। यो जातमस्य महतो महि ब्रवात्। सेदु श्रवोभिर्युज्यं
चिदभ्यंसत्। तमु स्तोतारः पूर्व्यं यथा विद ऋतस्य। गर्भः हविषा
पिपर्तन। आऽस्य जानन्तो नाम चिद्विवक्तन। बृहत्ते विष्णो सुमतिं
भजामहे॥२९॥

इमा धाना घृतस्रुवः। हरी इहोपवक्षतः। इन्द्रः सुखतमे रथे।
एष ब्रह्मा प्रतेमहे। विदथे शःसिषः हरी। य ऋत्वियः प्रते वन्वे।
वनुषो हर्यतं मदम्। इन्द्रो नाम घृतन्नयः। हरिभिश्चारु सेचते। श्रुतो
गुण आ त्वा विशन्तु॥३०॥

हरिवर्षसङ्गिरः। आचरषणिप्रा वृषभो जनानाम्। राजा
कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः। स्तुतश्रवस्यन्नवसोपमद्रिक्। युक्त्वा हरी
वृषणायाह्यर्वाङ्। प्र यत्सिन्धवः प्रसवं यदायन्। आपः समुद्रः
रथ्येव जग्मुः। अतश्चिदिन्द्रः सदसो वरीयान्। यदीः सोमः
पृणति दुग्धो अःशुः। ह्यामसि त्वेन्द्र याह्यर्वाङ्॥३१॥

अरन्ते सोमस्तनुवै भवाति। शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु।
प्रास्माः अं पृतनासु प्रयुत्सु। इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विद्वानाः।

ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः। प्रयम्यमाणान्प्रति षू गृभाय। इन्द्र
पिब वृषधूतस्य वृष्णः। अहेडमान् उपयाहि यज्ञम्। तुभ्यं पवन्त
इन्द्रवः सुतासः। गावो न वज्रिन्स्वमोको अच्छ॥३२॥

इन्द्रा गंहि प्रथमो यज्ञियानाम्। या ते काकुत्थसुकृता या
वरिष्ठा। यया शश्वत्पिबसि मध्वं ऊर्मिम्। तया पाहि प्र ते
अध्वर्युरस्थात्। सन्ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गव्युः। प्रातर्युजा वि
बोधय। अश्विनावेह गच्छतम्। अस्य सोमस्य पीतयै। प्रातर्यावाणा
प्रथमा यजध्वम्। पुरा गृध्रादररुषः पिबाथः। प्रातरहि यज्ञमश्विना
दधाते। प्रशंसन्ति कवयः पूर्वभाजः। प्रातर्यजध्वमश्विनां हिनोत।
न सायमस्ति देवया अजुष्टम्। उतान्यो अस्मद्यजते विचायः।
पूर्वः पूर्वो यजमानो वर्नीयान्॥३३॥

चाश्वजिद्यो गच्छतं नो दाशत्रामाभिश्चैर्गमेम सप्रथा भजामहे विशन्तु याह्यर्वाडच्छं पिबाथः षट्॥[३]

नक्तं जाताऽस्योषधे। रामे कृष्णे असिंक्रि च। इदं रजनि
रजया किलासं पलितं च यत्। किलासं च पलितं च। निरितो
नाशया पृषत्। आ नः स्वो अश्नुतां वर्णः। परां श्वेतानि पातय।
असितं ते निलयनम्। आस्थानमसितं तव॥३४॥

असिंक्रियस्योषधे। निरितो नाशया पृषत्। अस्थिजस्य
किलासस्य। तनूजस्य च यत्त्वचि। कृत्यया कृतस्य ब्रह्मणा।
लक्ष्मं श्वेतमनीनशम्। सरूपा नाम ते माता। सरूपो नाम ते
पिता। सरूपाऽस्योषधे सा। सरूपमिदं कृधि॥३५॥

शुन॑ ह॒वेम॑ म॒घवा॑न॒मिन्द्र॑म्। अ॒स्मिन्भ॑रे नृ॒तमं॑ वाज॑सातौ।
 शृ॒ण्वन्त॑मु॒ग्रमू॑तये॒ सम॑त्सु। घ्नन्त॑ वृ॒त्राणि॑ स॒ञ्जितं॑ धना॑नाम्। धू॒नुथ॑
 द्यां पर्व॑तान्दा॒शुषे॑ वसु। नि वो॒ वना॑ जिह॑ते या॒मं नो॑ भि॒या। को॒पय॑थ
 पृथि॑वीं पृ॒श्निमा॑तरः। यु॒धे यदु॑ग्राः पृष॑ती॒रयु॑ग्ध्वम्। प्रवे॑पयन्ति
 पर्व॑तान्। विवि॑श्चन्ति वन॒स्पती॑न्॥३६॥

प्रोवा॑रत मरु॒तो दु॑र्मदा॒ इव। देवा॑सुः सर्व॑या वि॒शा। पुरु॑त्रा
 हि स॒दृङ्ङु॑सि। विशो॒ विश्वा॑ अनु॒ प्रभु॑। स॒मत्सु॑ त्वा हवामहे।
 स॒मत्स्व॑ग्निमव॑से। वा॒जय॑न्तो हवामहे। वाज॑ेषु चि॒त्ररा॑धसम्।
 सङ्ग॑च्छ॒ध्व॒ संव॑दध्वम्। सं वो॒ मना॑सि जानताम्॥३७॥

दे॒वा भा॒गं यथा॑ पूर्वे॑। स॒ज्ज्ञाना॑ना उ॒पास॑त। स॒मा॒नो म॒न्त्रः
 समि॑तिः स॒मा॒नी। स॒मा॒नं मनः॑ स॒ह चि॒त्तमे॑षाम्। स॒मा॒नं केतो॑
 अ॒भि स॑ र॒भध्व॑म्। सं॒ज्ञाने॑न वो ह॒विषा॑ यजामः। स॒मा॒नी व॒
 आकू॑तिः। स॒मा॒ना हृद॑यानि वः। स॒मा॒नम॑स्तु वो॒ मनः॑। यथा॑ वः
 सुस॒हास॑ति॥३८॥

सं॒ज्ञानं॑ नः स्वैः। सं॒ज्ञान॑मरणैः। सं॒ज्ञान॑मश्विना यु॒वम्।
 इ॒हास्मा॑सु नियच्छ॒तम्। सं॒ज्ञानं॑ मे बृह॒स्पतिः॑। सं॒ज्ञान॑ सवि॒ता
 के॑रत्। सं॒ज्ञान॑मश्विना यु॒वम्। इ॒ह मह्यं॑ नि यच्छ॒तम्। उप॑
 च्छा॒यामि॑व घृ॒णैः। अ॒गन्म॑ शर्म ते व॒यम्॥३९॥

अग्ने॒ हिर॑ण्यस॒न्दृशः॑। अद॑ब्धेभिः स॒वितः॑ पा॒युभि॑ष्ट्वम्।
 शि॒वेभि॑र॒द्य परि॑पाहि नो ग॒यम्। हिर॑ण्यजिह्वः सु॒विता॒य न॒व्यसे।
 रक्षा॑ माकि॒र्नो अ॒घश॑स ईश॒त। मदे॑मदे हि नो द॒दुः। यू॒था
 गवा॑मृजु॒क्रतुः॑। सङ्ग॑भाय पु॒रुश॑ता। उ॒भया॑ ह॒स्त्या वसु॑। शि॒शीहि॑
 रा॒य आ भ॑र॥४०॥

शिप्रि॑न्वाजानां प॒ते। शची॑व॒स्तव॑ द॒सना॑। आ तू न॑ इन्द्र
 भाज॑य। गोष्व॑श्वेषु शु॒भ्रुषु॑। स॒हस्रे॑षु तुवीमघ। यदे॑वा दे॒वहे॑डनम्।
 देवा॑सश्च॒कृमा व॑यम्। आदि॑त्या॒स्तस्मा॑न्मा यू॒यम्। ऋ॒तस्य॑र्तेन॑
 मु॒ञ्चत। ऋ॒तस्य॑र्तेना॑ऽऽदि॒त्याः॥४१॥

यज॑त्रा मु॒ञ्चते॒ह मा॑। य॒ज्ञैर्वो॑ य॒ज्ञवा॑हसः। आ॒शि॒क्षन्तो॑ न
 शे॒किम। मेद॑स्वता॒ यज॑मानाः। सु॒चाऽऽज्ये॑न् जुह्व॑तः। अ॒का॒मा
 वो॑ वि॒श्वेदे॑वाः। शि॒क्षन्तो॑ नोप॑ शे॒किम। यदि॑ दि॒वा यदि॑ न॒क्तम्।
 ए॒न ए॒न॒स्यो॑क्तरत्। भू॒तं मा॒ तस्मा॑द्भ॒व्यं च॥४२॥

द्रु॒प॒दादि॑व मु॒ञ्चतु। द्रु॒प॒दादि॑वेन्मु॒चा॒नः। स्वि॒न्नः स्ना॒त्वी
 मला॑दि॒व। पू॒तं प॒वित्रे॑णे॒वाऽऽज्य॑म्। वि॒श्वे मु॒ञ्चन्तु॑ मै॒नंसः॑। उ॒द्वयं॑
 तम॑स॒स्परि॑। पश्य॑न्तो॒ ज्योति॑रु॒त्तर॑म्। दे॒वं दे॒वत्रा॑ सूर्य॑म्। अ॒गन्म॑
 ज्योति॑रु॒त्तम॑म्॥४३॥

तव॑ कृ॒धि व॒न॒स्पती॑ञ्जानता॒मस॑न्ति व॒यं भ॑रादि॒त्याश्च॑ न॒वं च॥ [४]

वृषा॒ सो अ॒शुः प॑वते ह॒विष्मा॒न्सोमः॑। इन्द्र॑स्य भा॒ग ऋ॑त॒युः

शतायुः। स मा वृषाणं वृषभं कृणोतु। प्रियं विशाः सर्ववीरः
सुवीरम्। कस्य वृषा सुते सचा। नियुत्वान्वृषभो रणत्। वृत्रहा
सोमपीतये। यस्ते शृङ्ग वृषोनपात्। प्रणपात्कुण्डपाय्यः। न्यस्मिन्दध्र
आ मनः॥४४॥

तः सध्रीचीरूतयो वृष्ण्यानि। पौःस्यानि नियुतः सश्व-
रिन्द्रम्। समुद्रं न सिन्धुव उक्थशुष्माः। उरुव्यचंसङ्गिर आ
विशन्ति। इन्द्राय गिरो अनिशितसर्गाः। अपः प्रैरयन्त्सगरस्य
बुध्रात्। यो अक्षणेव चक्रिया शचीभिः। विष्वक्तस्तम्भं पृथिवीमुत
द्याम्। अक्षोदयच्छवसा क्षामबुध्रम्। वार्षावातस्तविषीभिरिन्द्रः॥४५॥

दृढान्यौघादुशमान् ओजः। अवाभिनत्कुम्भः पर्वतानाम्। आ
नो अग्रे सुकेतुना। रयिं विश्वायुपोषसम्। मर्डीकं धेहि जीवसे।
त्वः सोम महे भगम्। त्वं यून ऋतायते। दक्ष दधासि जीवसे।
रथं युञ्जते मरुतः शुभे सुगम्। सूरौ न मित्रावरुणा गविंष्टिषु॥४६॥

रजासि चित्रा विचरन्ति तन्यवः। दिवः सम्राजा पयसा
न उक्षतम्। वाचः सुमित्रावरुणाविरावतीम्। पर्जन्यश्चित्रां
वदति त्विषीमतीम्। अभ्रा वसत मरुतः सुमायया। द्यां
वर्षयतमरुणामरेपसम्। अयुक्त सप्त शुन्युवः। सूरौ रथस्य
नृप्रियः। ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः। वहिंष्टेभिर्विहरन् यासि
तन्तुम्॥४७॥

अवव्ययन्नसितं देव वस्वः। दर्विध्वतो रश्मयः सूर्यस्य।
 चर्मैवावाधुस्तमो अप्स्वन्तः। पर्जन्याय प्र गायत। दिवस्पुत्राय
 मीढुषे। स नो यवसमिच्छतु। अच्छा वद तवसं गीर्भिराभिः।
 स्तुहि पर्जन्यं नमसाऽऽविवास। कनिक्रदद्वृषभो जीरदानुः। रेतो
 दधात्वोषधीषु गर्भम्॥४८॥

यो गर्भमोषधीनाम्। गवां कृणोत्यर्वताम्। पर्जन्यः पुरुषीणाम्।
 तस्मा इदास्ये हविः। जुहोता मधुमत्तमम्। इडां नः संयतं करत्।
 तिस्रो यदग्रे शरदस्त्वामित्। शुचिं घृतेन शुचयः सपर्यन्। नामानि
 चिद्वधिरे यज्ञियानि। असूदयन्त तनुवः सुजाताः॥४९॥

इन्द्रश्च नः शुनासीरौ। इमं यज्ञं मिमिक्षतम्। गर्भं धत्तः
 स्वस्तये। ययोरिदं विश्वं भुवनमा विवेश। ययोरानन्दो निहितो
 महेश्च। शुनासीरावृतुभिः संविदानौ। इन्द्रवन्तौ हविरिदं जुषेथाम्।
 आघाये अग्निमिन्धते। स्तृणन्ति बर्हिः। नुषक्। येषामिन्द्रो युवा
 सखा। अग्र इन्द्रश्च मेदिना। हथो वृत्राण्यप्रति। युवः हि
 वृत्रहन्तमा। याभ्याः सुवरजयन्नग्र एव। यावातस्थतुर्भुवनस्य
 मध्ये। प्रचर्षणी वृषणा वज्रबाहू। अग्नी इन्द्रावृत्रहणा हुवे
 वाम्॥५०॥

मन् इन्द्रो गर्विष्ठिषु तन्तुं गर्भः सुजाताः सखा सप्त च॥ [५]

उत नः प्रिया प्रियासु। सप्तस्वसा सुजुष्टा। सरस्वती

स्तोम्याऽभूत्। इमा जुह्वानायुष्मदा नमोभिः। प्रति स्तोमं
सरस्वति जुषस्व। तव शर्मन्प्रियतमे दधानाः। उपस्थेयाम शरणं
न वृक्षम्। त्रीणि पदा विचक्रमे। विष्णुर्गोपा अदाभ्यः। ततो
धर्माणि धारयन्॥५१॥

तदस्य प्रियमभि पाथो अश्याम्। नरो यत्र देवयवो मदन्ति।
उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था। विष्णोः पदे परमे मध्व उथ्सः।
क्रत्वादा अस्थु श्रेष्ठः। अद्य त्वा वन्वन्त्सुरेक्णाः। मर्त आनाश
सुवृक्तिम्। इमा ब्रह्म ब्रह्मवाह। प्रिया त आ बर्हिः सीद। वीहि
सूर पुरोडाशम्॥५२॥

उप नः सूनवो गिरः। शृण्वन्त्वमृतस्य ये। सुमृडीका भवन्तु
नः। अद्या नो देव सवितः। प्रजावन्त्सावीः सौभगम्। परा
दुःष्वप्रियं सुव। विश्वानि देव सवितः। दुरितानि परा सुव।
यद्भद्रं तन्म आ सुव। शुचिर्मर्कैर्बृहस्पतिम्॥५३॥

अध्वरेषु नमस्यत। अनाम्योज आ चके। या धारयन्त
देवा सुदक्षा दक्षपितारा। असुर्याय प्रमहसा। स इत् क्षेति
सुधित ओकसि स्वे। तस्मा इडा पिन्वते विश्वदानी। तस्मै विशः
स्वयमेवानमन्ति। यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्वं एति। सकृतिमिन्द्र
सच्युतिम्। सच्युतिं जघनच्युतिम्॥५४॥

कनात्काभान् आ भर। प्रयपस्यन्निव सक्थ्यौ। वि न इन्द्र

मृधो जहि। कनीखुनदिव सापयन्। अभि नः सुष्टुतिं नय। प्रजा-
पतिः स्त्रियां यशः। मुष्कयोरदधात्सपम्। कामस्य तृप्तिमानन्दम्।
तस्याग्रे भाजयेह मा। मोदः प्रमोद आनन्दः॥५५॥

मुष्कयोर्निहितः सपः। सृत्वेव कामस्य तृप्याणि। दक्षिणानां
प्रतिग्रहे। मनसश्चित्तमाकूतिम्। वाचः सत्यमशीमहि। पशूनां
रूपमन्नस्य। यशः श्रीः श्रयतां मयि। यथाऽहमस्या अतृपः
स्त्रियै पुमान्। यथा स्त्री तृप्यति पुंसि प्रिये प्रिया। एवं भगस्य
तृप्याणि॥५६॥

यज्ञस्य काम्यः प्रियः। ददामीत्यग्निर्वदति। तथेति वायुराहु
तत्। हन्तेति सत्यं चन्द्रमाः। आदित्यः सत्यमोमिति।
आपस्तथ्सत्यमा भरन्। यशो यज्ञस्य दक्षिणाम्। असौ
मे कामः समृद्धताम्। न हि स्पशमविदन्नन्यमस्मात्।
वैश्वानरात्पुंरएतारमग्नेः॥५७॥

अथेममन्थन्नमृतममूराः। वैश्वानरं क्षेत्रजित्याय देवाः।
येषामिमे पूर्वे अर्मास आसन्। अयूपाः सद्य विभृता पुरूणि।
वैश्वानर त्वया ते नुत्ताः। पृथिवीमन्यामभितस्थुर्जनासः। पृथिवीं
मातरं महीम्। अन्तरिक्षमुप ब्रुवे। बृहतीमृतये दिवम्। विश्वं
बिभर्ति पृथिवी॥५८॥

अन्तरिक्षं वि पंप्रथे। दुहे द्यौर्बृहती पयः। न ता नशन्ति

न द॑भाति॒ तस्करः॑। नैनो॑ अमि॒त्रो व्यथि॑राद॒धर्षति॑। दे॒वाःश्च॑
याभि॒र्यज॑ते॒ ददा॑ति च। ज्यो॒गित्ताभिः॑ सच॒ते गोप॑तिः स॒ह। न
ता अ॒र्वा रे॒णुक॑काटो अश्नुते। न सः॑स्कृ॒तत्र॑मुप॑ यन्ति॒ ता
अ॒भि। उ॒रुगा॑यमभ॒यं तस्य॑ ता अनु॑। गावो॒ मर्त्य॑स्य॒ वि च॑रन्ति॒
यज्व॑नः॥५९॥

रात्री॒ व्य॑ख्यदाय॒ती। पु॒रुत्रा॑ दे॒व्यक्ष॑भिः। वि॒श्वा अ॒धि
श्रियो॑ऽधिता॒ उप॑ ते॒ गा इ॒वाक॑रम्। वृ॒णीष्व॑ दु॒हित॑र्दिवः। रात्री
स्तोमं॑ न जि॒ग्युषी॑। दे॒वीं वाच॑मजनयन्त दे॒वाः। तां वि॒श्वरू॑पाः
प॒शवो॑ वदन्ति। सा नो॑ म॒द्रेष॑मूर्जं दु॒हाना॑। धे॒नुर्वा॑ग॒स्मानु॑प॒
सुष्टु॑तैतु॥६०॥

यद्वा॒ग्वद॑न्त्यविचे॒तनानि॑। रा॒ष्ट्री दे॒वानां॑ निष॒साद॑ म॒न्द्रा। चत॑स्र॒
ऊर्जं॑ दुदुहे॒ पया॑सि। क्व॑ स्विदस्याः पर॒मं ज॑गाम। गौरी॑ मि॒माय॑
सलिलानि॒ तक्ष॑ती। एक॑पदी द्वि॒पदी॑ सा चतु॑ष्पदी। अ॒ष्टाप॑दी
नव॑पदी बभू॒वुषी॑। स॒हस्रा॑क्षरा पर॒मे व्यो॑मन्। तस्या॑सं समु॒द्रा अ॒धि
वि॒क्षर॑न्ति। तेन॑ जीवन्ति प्र॒दिश॑श्चत॑स्रः॥६१॥

ततः॑ क्षरत्य॒क्षरम्॑। तद्वि॒श्वमु॑प जीवति। इन्द्रा॑सूरा
ज॒नय॑न्वि॒श्वक॑र्मा। म॒रुत्वा॑सं अस्तु॒ ग॒णवा॑न्त्सजा॒तवान्॑।
अ॒स्य स्रु॑षा श्वशुर॑स्य प्र॒शिष्टि॑म्। स॒पत्न्या॑ वाचं॒ मन॑सा उपा॒सता॑म्।
इन्द्रः॑ सूरो॒ अतर॑द्रजा॑सि। स्रु॒षा स॒पत्न्या॑ श्वशुरो॒ऽयम॑स्तु। अ॒यं

शत्रूँञ्जयतु जर्हृषाणः। अयं वाजं जयतु वाजंसातौ। अग्निः
क्षत्रभृदनिभृष्टमोजः। सहस्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्। विभ्राजमानः
समिधा न उग्रः। आऽन्तरिक्षमरुहदगन्धाम्॥६२॥

धारयन्पुरोडाशं बृहस्पतिं जघनच्युतिमानन्दो भगंस्य तृप्यायुग्नेः पृथिवी यज्वन एतु प्रदिशश्चतस्रो वाजंसातौ
चत्वारि च॥ [६]

वृषाँऽस्य शुर्वृषभाय गृह्यसे। वृषाँऽयमुग्रो नृचक्षसे। दिव्यः
कर्मण्यो हितो बृहन्नाम। वृषभस्य या ककुत्। विषूवान् विष्णो
भवतु। अयं यो मामको वृषाँ। अथो इन्द्र इव देवेभ्यः। वि ब्रवीतु
जनैभ्यः। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्। अथो अधिपतिं विशाम्॥६३॥

अस्याः पृथिव्या अध्यक्षम्। इममिन्द्र वृषभं कृणु। यः सुशृङ्गः
सुवृषभः। कल्याणो द्रोण आहितः। कार्षीवल प्रगाणेन। वृषभेण
यजामहे। वृषभेण यजमानाः। अक्रूरेणेव सर्पिषाँ। मृद्धश्च सर्वा
इन्द्रेण। पृतनाश्च जयामसि॥६४॥

यस्यायमृषभो हविः। इन्द्राय परिणीयते। जयाति
शत्रुमायन्तम्। अथो हन्ति पृतन्यतः। नृणामहं प्रणीरसत्। अग्रं
उद्धिन्दतामसत्। इन्द्र शुष्मं तनुवा मेरयस्व। नीचा विश्वा
अभितिष्ठाभिमातीः। नि शृणीह्याबाधं यो नो अस्ति। उरुं नो
लोकं कृणुहि जीरदानो॥६५॥

प्रेह्यभि प्रेहि प्र भरा सहस्व। मा विवेनो वि शृणुष्व। जनैषु।
उदीडितो वृषभ तिष्ठ शुष्मैः। इन्द्र शत्रूँन्पुरो अस्माकं युध्य। अग्ने

जेता त्वं जय। शत्रून्सहस्रं ओजसा। वि शत्रून् विमृधो नुद। एतं ते स्तोमं तुविजात विप्रः। रथं न धीरः स्वपा अतक्षम्। यदीदग्रे प्रतित्वं देव हर्षाः॥६६॥

सुवर्वतीरप एना जयेम। यो घृतेनाभिमानितः। इन्द्र जैत्राय जज्ञिषे। स नः सङ्कासु पारय। पृतनासाह्येषु च। इन्द्रो जिगाय पृथिवीम्। अन्तरिक्षं सुवर्महत्। वृत्रहा पुरुचेतनः। इन्द्रो जिगाय सहसा सहासि। इन्द्रो जिगाय पृतनानि विश्वा॥६७॥

इन्द्रो जातो वि पुरो रुरोज। स नः परस्पा वरिवः कृणोतु। अयं कृत्तुरगृभीतः। विश्वजिदुद्धिदिथ्सोमः। ऋषिर्विप्रः काव्येन। वायुरग्रेगा यज्ञप्रीः। साकङ्गन्मनसा यज्ञम्। शिवो नियुद्धिः शिवाभिः। वार्यो शुक्रो अयामि ते। मध्वो अग्रं दिविष्टिषु॥६८॥

आ याहि सोम पीतये। स्वारुहो देव नियुत्वता। इममिन्द्र वर्धय क्षत्रियाणाम्। अयं विशां विश्पतिरस्तु राजा। अस्मा इन्द्र महि वर्चासि धेहि। अवर्चसं कणुहि शत्रुमस्य। इममा भञ्ज ग्रामे अश्वेषु गोषु। निरमुं भञ्ज योऽमित्रो अस्य। वर्षन् क्षत्रस्य ककुभि श्रयस्व। ततो न उग्रो वि भञ्जा वसूनि॥६९॥

अस्मे द्यावापृथिवी भूरि वामम्। सन्दुहाथां घर्मदुधेव धेनुः। अयं राजा प्रिय इन्द्रस्य भूयात्। प्रियो गवामोषधीनामुतापाम्। युनज्मि त उत्तरावन्तमिन्द्रम्। येन जयासि न परा जयासै।

स त्वाऽकरेकवृषभः स्वानाम्। अथो राजन्नुत्तमं मानवानाम्।
उत्तरस्त्वमधरे ते सपत्नाः। एकवृषा इन्द्रसखा जिगीवान्॥७०॥

विश्वा आशाः पृतनाः सञ्जयं जयन्। अभि तिष्ठ शत्रूयतः
सहस्व। तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ। बलिमग्ने अन्तित ओत
दूरात्। आ भन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्धि। बृहत्ते अग्ने महि शर्म
भद्रम्। यो देह्यो अनमयद्वधस्त्रैः। यो अर्यपत्नीरुषसश्चकार। स
निरुध्या नहुषो यह्यो अग्निः। विशश्चक्रे बलिहृतः सहोभिः॥७१॥

प्र सद्यो अग्ने अत्येष्यन्यान्। आविर्यस्मै चारुतरो बभूथ।
ईडेन्यो वपुष्यो विभावा। प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम्। ब्रह्मज्येष्ठा
वीर्या सम्भृतानि। ब्रह्माग्ने ज्येष्ठं दिवमा ततान। ऋतस्य ब्रह्म
प्रथमोत जज्ञे। तेनारहति ब्रह्मणा स्पर्धितुङ्कः। ब्रह्म सुचो घृतवतीः।
ब्रह्मणा स्वरवो मिताः॥७२॥

ब्रह्म यज्ञस्य तन्तवः। ऋत्विजो ये हविष्कृतः।
शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणाः सन्ददृश्रिरे। चषालवन्तः स्वरवः पृथिव्याम्।
ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः। नमः सखिभ्यः सन्नान्माऽवंगात।
अभिभूरग्निरतरद्रजांसि। स्पृधो विहत्य पृतना अभिश्रीः। जुषाणो
म आहुतिं मामहिष्ठ। हत्वा सपत्नान् वरिवस्करन्नः। ईशानं त्वा
भुवनानामभिश्रियम्। स्तौम्यग्र उरुकृतं सुवीरम्। हविर्जुषाणः
सपत्नां अभिभूरसि। जहि शत्रून् रप मृधो नुदस्व॥७३॥

विशां जयामसि जीरदानो हर्या विश्वा दिविष्टिषु वसूनि जिगीवान्महोभिर्मिता नञ्चत्वारि च॥-[७]

स प्र॒ल॒व॒न्न॒वी॒य॒सा। अ॒ग्ने॑ द्यु॒मे॒न॑ सं॒य॒ता॑। बृ॒ह॒त्त॑त॒न्थ॒ भानु॑ना॑।
न॒वं नु॒ स्तोमं॑म॒ग्र॒ये॑। दि॒वः श्ये॒नाय॑ जी॒जन॑म्। व॒सोः॑ कु॒वि॒द्व॒नाति॑
नः। स्वा॒रु॒हा य॒स्य श्रि॒यो दृ॒शे। र॒यिर्वी॒र॒व॑तो यथा। अ॒ग्ने॑ य॒ज्ञ॒स्य॒
चे॒त॑तः। अ॒दा॑भ्यः पु॒र॒ए॒ता॥७४॥

अ॒ग्निर्वि॒शां मानु॑षी॒णाम्। तू॒र्णी॑ रथः स॒दा न॒वः। न॒व॒ः सोमा॑य
वा॒जि॒ने॑। आ॒ज्यं॒ प॒य॑सोऽज॒नि। जुष्ट॑ः शु॒चि॑त॒मं व॒सु॑। न॒व॒ः सोम॑
जुष॒स्व नः॑। पी॒यूष॑स्ये॒ह तृ॑ष्ण॒हि। य॒स्ते भा॒ग ऋ॒ता व॒यम्। न॒व॑स्य
सोम॑ ते व॒यम्। आ॒ सु॒म॒तिं वृ॑णीमहे॥७५॥

स नो॑ रा॒स्व स॒ह॒स्रि॒णः॑। न॒व॒ः ह॒वि॒र्जुष॑स्व नः। ऋ॒तुभिः॑ सोम॒
भू॒त॑मम्। तद॒ङ्ग॒ प्र॒ति॒ह॒र्य॑ नः। रा॒ज॑न्म॒सोम॑ स्व॒स्त॒ये॑। न॒व॒ः स्तोम॑न्त्र॒व॒ः
ह॒विः॑। इ॒न्द्रा॒ग्नि॒भ्यां॒ नि वे॑द॒य। त॒ज्जुषे॑ता॒ः स॒चे॑त॒सा। शु॒चिं नु॒ स्तोमं॑
न॒व॑जा॒त॒म॒द्या। इ॒न्द्रा॒ग्नी वृ॒त्र॒ह॒णा जुषे॑था॒म्॥७६॥

उ॒भा हि॒ वा॒ः सु॒ह॒वा जो॑ह॒वी॒मि। ता वा॒ज॒ः स॒द्य उ॑श॒ते
धे॒ष्ठा॑। अ॒ग्निरि॒न्द्रो न॒व॑स्य नः। अ॒स्य ह॒व्य॒स्य॑ तृ॒प्य॒ताम्।
इ॒ह दे॒वो स॒ह॒स्रि॒णौ॑। य॒ज्ञं न॒ आ हि॒ गच्छ॑ताम्। व॒सु॑म॒न्त॒ः
सु॒व॒र्वि॒द॒म॑। अ॒स्य ह॒व्य॒स्य॑ तृ॒प्य॒ताम्। अ॒ग्निरि॒न्द्रो न॒व॑स्य नः।
वि॒श्वान्दे॒वाः स्त॑र्प॒य॒त॥७७॥

ह॒विषो॑ऽस्य न॒व॑स्य नः। सु॒व॒र्वि॒दो हि॒ ज॑ज्ञिरे। ए॒दं ब॒र्हिः

सुष्टरीमा नवेन। अयं यज्ञो यजमानस्य भागः। अयं बभूव भुवनस्य गर्भः। विश्वे देवा इदमद्यागमिष्ठाः। इमे नु द्यावापृथिवी समीची। तन्वाने यज्ञं पुरुपेशसन्धिया। आऽस्मै पृणीतां भुवनानि विश्वा। प्रजां पुष्टिममृतं नवेन॥७८॥

इमे धेनू अमृतं ये दुहाते। पयस्वत्युत्तरामेतु पुष्टिः। इमं यज्ञं जुषमाणे नवेन। समीची द्यावापृथिवी घृताची। यविष्ठो हव्यवाहनः। चित्रभानुर्घृतासुतिः। नवजातो वि रोचसे। अग्ने तत्ते महित्वनम्। त्वमग्ने देवताभ्यः। भागे देव न मीयसे॥७९॥

स एना विद्वान् यक्ष्यसि। नवः स्तोमं जुषस्व नः। अग्निः प्रथमः प्राश्जातु। स हि वेद यथा हविः। शिवा अस्मभ्यमोषधीः। कृणोतु विश्वचर्षणिः। भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट देवाः। त्वयाऽवसेन समशीमहि त्वा। स नो मयोभूः पितो आ विशस्व। शं तोकाय तनुवै स्योनः। एतमु त्वं मधुना संयुतं यवम्। सरस्वत्या अधिमनावचर्कषुः। इन्द्र आसीत्सीरपतिः शतक्रतुः। कीनाशा आसन्मरुतः सुदानवः॥८०॥

पुरेता वृणीमहे जुषेथान्तर्पयतामृतन्नवेन मीयसे स्योनश्चत्वारि च॥ [८]

जुष्टश्चक्षुषो जुष्टीनरो नक्तज्ञाता वृषास उत नो वृषाऽस्यःशुः सप्रत्नवद्ष्टो॥८॥
जुष्टो मन्युर्भगो जुष्टी नरो हरिवर्षसङ्घिरः शिप्रिन्वाजानामुत नः प्रिया यद्वाग्वदन्ती विश्वा आशा अशीतिः॥८०॥
जुष्टः सुदानवः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः ॥

प्रा॒णो र॑क्षति॒ विश्व॑मेज॑त्। इ॒र्यो भू॒त्वा बहु॑धा बहु॑नि। स इ॒त्सर्व॑
व्या॑नशे। यो दे॒वो दे॒वेषु॑ वि॒भूर॑न्तः। आवृ॑द॒दात् क्षे॒त्रिय॑ध्व॒गद्व॑षा॑।
तमि॒त्प्रा॒णं म॒न॒सोप॑ शि॒क्षत॑। अग्रं॑ दे॒वाना॑मि॒दम॑न्तु नो ह॒विः।
म॒न॒सश्चि॑त्ते॒दम्। भू॒तं भव्यं॑ च गु॒प्यते। तद्धि दे॒वेष्व॑ग्रि॒यम्॥१॥

आ न॑ ए॒तु पु॒रश्च॑रम्। स॒ह दे॒वैरि॒म॑ ह॒वम्। म॒नः
श्रेय॑सि॒श्रेय॑सि। क॒र्मन् य॒ज्ञप॑तिं दध॑त्। जु॒षतां॑ मे वा॒ग्नि॒द॑
ह॒विः। वि॒राड्वे॒वी पु॒रोहि॑ता। ह॒व्य॒वाड॑न॒पायि॑नी। यया॑ रू॒पाणि॑
बहु॑धा वद॑न्ति। पेशा॑सि दे॒वाः प॑र॒मे ज॒नित्रे॑। सा नो॑
वि॒राड॑न॒पस्फु॑रन्ती॥२॥

वाग्दे॒वी जु॑षतामि॒द॑ ह॒विः। चक्षु॑र्दे॒वानां॑ ज्योति॑र॒मृते॒ न्य॑क्तम्।
अ॒स्य वि॒ज्ञाना॑य बहु॑धा निर्धी॑यते। तस्य॑ सु॒म्रम॑शीमहि। मा नो॑
हासी॒द्विच॑क्षणम्। आयु॑रि॒न्नः प्रती॑र्यताम्। अन॑न्धाश्चक्षु॑षा व॒यम्।
जी॒वा ज्योति॑रशीमहि। सुव॒ज्योति॑रु॒तामृ॑तम्। श्रोत्रे॑ण भ॒द्रमु॑त
शृ॒ण्वन्ति स॒त्यम्। श्रोत्रे॑ण वाचं॑ बहु॒धोद्य॑मानाम्। श्रोत्रे॑ण मोद॑श्च
मह॑श्च श्रूयते। श्रोत्रे॑ण सर्वा॑ दि॒श आ शृ॑णोमि। येन॑ प्रा॒च्या उ॑त
दक्षि॑णा। प्रती॑च्यै दि॒शः शृ॑ण्वन्त्यु॒त्तरा॑त्। तदिच्छो॑त्रं बहु॒धोद्य॑मानम्।

अ॒रा॒न्न ने॒मिः परि॒ सर्वं॑ ब॒भूव॥३॥

अ॒ग्नि॒यमन॑पस्फुरन्ती स॒त्यं स॒प्त च॥

[१]

उ॒देहि॑ वा॒जिन्यो॑ अ॒स्य॒प॒स्वन्तः॑। इ॒दं रा॒ष्ट्रमा॑ वि॒श
सू॒नृता॑वत्। यो रोहि॑तो वि॒श्वमि॑दं ज॒जान॑। स नो॑ रा॒ष्ट्रेषु॑
सु॒धि॒तान्दधा॑तु। रोह॑रु॒रोह॑रु॒ रोहि॑त आरु॑रोह। प्र॒जाभि॑र्वृद्धिं
ज॒नुषा॑मु॒पस्थ॑म्। ताभिः॑ स॒र॒ब्धो अ॒विद॑त्थडु॒र्वीः। गा॒तुं प्र॑पश्यन्नि॒ह
रा॒ष्ट्रमा॑ऽहः॑। आऽहा॑र॒षीद्रा॒ष्ट्रमि॑ह रोहि॑तः। मृ॒धो व्या॑स्थ॒दभ॑यं नो
अ॒स्तु॥४॥

अ॒स्मभ्य॑ द्यावा॒पृथि॒वी श॑क्करीभिः। रा॒ष्ट्रं दु॑हा॒थामि॑ह रे॒वती॑भिः।
विम॑म॒रश् रोहि॑तो वि॒श्वरू॑पः। स॒माच॑क्रा॒णः प्र॒रुहो॑ रु॒हश्च॑। दि॒वं
ग॒त्वाय॑ म॒हता॑ म॒हिम्ना॑। वि नो॑ रा॒ष्ट्रमु॑न॒त्तु प॑य॒सा स्वे॑न। यास्ते॒
वि॒श॒स्तप॑सा सं ब॒भूवुः॑। गा॒य॒त्रं व॒त्सम॑नु तास्त॒ आऽगुः॑। तास्त्वा
वि॒शन्तु॑ म॒हसा॑ स्वे॒न। सं मा॑ता पु॒त्रो अ॒भ्येतु॑ रोहि॑तः॥५॥

यू॒यमु॑ग्रा मरुतः पृ॒श्निमा॑तरः। इ॒न्द्रेण॑ स॒युजा॑ प्रमृ॒णीथ॑ श॒त्रून्।
आ वो॒ रोहि॑तो अ॒शृणो॑दभिद्यवः। त्रि॒स॒प्तासो॑ मरुतः स्वा॒दुस॑म्मुदः।
रोहि॑तो द्यावा॒पृथि॒वी ज॑जान। तस्मि॒न्स्तन्तुं॑ परमे॒ष्ठी त॑तान।
तस्मि॑ञ्छि॒श्रिये॒ अ॒ज एक॑पात्। अ॒द॒रुह॑द्यावा॒पृथि॒वी बले॑न।
रोहि॑तो द्यावा॒पृथि॒वी अ॒द॒रुह॑त्। तेन॒ सु॒वः स्त॒भितं॑ तेन॒ नाकः॑॥६॥

सो अ॒न्तरि॑क्षे॒ रज॑सो वि॒मानः॑। तेन॑ दे॒वाः सु॒व॒र॒न्ववि॑न्दन्।
सु॒शेवं॑ त्वा भा॒नवो॑ दी॒दिवा॑सम्। स॒म॒ग्रासो॑ जु॒ह्वो जा॑तवेदः।

उक्षन्ति त्वा वाजिनमा घृतेन। सःसमग्रे युवसे भोजनानि। अग्रे
शर्धं महते सौभगाय। तवं द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु। सञ्जास्पत्यः
सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा महासि॥७॥

अस्त्वेतु रोहितो नाको महासि॥ [२]

पुनर्न इन्द्रो मघवा ददातु। धनानि शक्रो धन्यः सुराधाः।
अर्वाचीनं कृणुतां याचितो मनः। श्रुष्टी नो अस्य हविषो जुषाणः।
यानि नोऽजिनं धनानि। जहर्थ शूर मन्युना। इन्द्रानुविन्द नस्तानि।
अनेन हविषा पुनः। इन्द्र आशाभ्यः परि। सर्वाभ्योऽभयं करत्॥८॥

जेता शत्रून् विचर्षणिः। आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे
त्वा। पुरो दधे अमृतत्वाय जीवसे। आकूतिमस्यावसे। काममस्य
समृद्धौ। इन्द्रस्य युञ्जते धियः। आकूतिं देवीं मनसः पुरो दधे।
यज्ञस्य माता सुहवा मे अस्तु। यदिच्छामि मनसा सकामः।
विदेयमेनद्धृदये निविष्टम्॥९॥

सेदग्निरग्नीरत्येत्यन्यान्। यत्र वाजी तनयो वीडुपाणिः।
सहस्रपाथा अक्षरां समेति। आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः। चतुर्भ्यो
अमृतेभ्यः। इदं भूतस्याध्यक्षेभ्यः। विधेम हविषा वयम्। विश्वा
आशा मधुना सः सृजामि। अनमीवा आप ओषधयो भवन्तु।
अयं यजमानो मृधो व्यस्यताम्॥१०॥

अगृभीताः पशवः सन्तु सर्वे। अग्निः सोमो वरुणो मित्र इन्द्रः।

बृहस्पतिः सविता यः सहस्री। पूषा नो गोभिरवसा सरस्वती।
 त्वष्टा रूपाणि समनक्तु यज्ञैः। त्वष्टा रूपाणि दधती सरस्वती।
 पूषा भगः सविता नो ददातु। बृहस्पतिर्दददिन्द्रः सहस्रम्। मित्रो
 दाता वरुणः सोमो अग्निः॥११॥

कुरन्निविष्टमस्यतान्नव च॥ [३]

आ नो भर भगमिन्द्र द्युमन्तम्। नि ते देष्णस्य धीमहि
 प्ररेके। उर्व इव पप्रथे कामो अस्मे। तमापृणा वसुपते वसूनाम्।
 इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैः। चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च। सुवर्यवो
 मतिभिस्तुभ्यं विप्राः। इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन्। इन्द्रस्य
 नु वीर्याणि प्रवोचम्। यानि चकार प्रथमानि वज्री॥१२॥

अहन्नहिमन्वपस्ततर्द। प्रवक्षणा अभिनृत्पर्वतानाम्। अहन्नहिं
 पर्वते शिश्रियाणम्। त्वष्टाऽस्मै वज्रः स्वयन्ततक्ष। वाश्रा इव
 धेनवः स्यन्दमानाः। अञ्जः समुद्रमव जग्मुरापः। वृषायमाणोऽवृणीत
 सोमम्। त्रिकद्रुकेष्वपिबत्सुतस्यं। आ सायकं मघवा दत्त वज्रम्।
 अहन्नेनं प्रथमजा महीनाम्॥१३॥

यदिन्द्राहन्नथमजा महीनाम्। आन्मायिनाममिनाः
 प्रोत मायाः। आत्सूर्यं जनयन्द्यामुषासम्। तादीक्रा शत्रून्
 किलाविविध्से। अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यसम्। इन्द्रो वज्रेण
 महता वधेन। स्कन्धासीव कुलिशेनाविवृक्णा। अहिः शयत

उपपृक्पृथिव्याम्। अयोध्येव दुर्मद आ हि जुह्वे। महावीरं
तुविबाधमृजीषम्॥१४॥

नातारीरस्य समृतिं वधानाम्। स रुजानाः पिपिष इन्द्रशत्रुः।
विश्वो विहाया अरतिः। वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे। तरणिर्न शिश्रथत्।
श्रवस्यया न शिश्रथत्। विश्वस्मा इदिषुच्यसे। देवत्रा हव्यमूहिषे।
विश्वस्मा इत्सुकृते वारमृण्वति। अग्निर्द्वारा व्यृण्वति॥१५॥

उदुज्जिहानो अभि काममीरयन्। प्रपृश्नन्विश्वा भुवनानि
पूर्वथा। आ केतुना सुषमिद्धो यजिष्ठः। कामं नो अग्रे अभिहर्य
दिग्भ्यः। जुषाणो हव्यममृतेषु दृढ्यः। आ नो रयिं बहुलां
गोमतीमिषम्। नि धेहि यक्षदमृतेषु भूषन्। अश्विना यज्ञमागतम्।
दाशुषः पुरुदससा। पूषा रक्षतु नो रयिम्॥१६॥

इमं यज्ञमश्विना वर्धयन्ता। इमौ रयिं यजमानाय धत्तम्।
इमौ पशून्नक्षतां विश्वतो नः। पूषा नः पातु सदमप्रयच्छन्। प्रते
महे सरस्वति। सुभगे वाजिनीवति। सत्यवाचे भरे मतिम्। इदं
ते हव्यं घृतवत्सरस्वति। सत्यवाचे प्रभरेमा हवीर्षि। इमानि ते
दुरिता सौभागानि। तेभिर्वयं सुभगांसः स्याम॥१७॥

वज्रहीनामृजीषं व्यृण्वति रक्षतु नो रयिं सौभागान्येकं च॥ [४]

यज्ञो रायो यज्ञ ईशे वसूनाम्। यज्ञः सस्यानामुत सुक्षितीनाम्।
यज्ञ इष्टः पूर्वचित्तिं दधातु। यज्ञो ब्रह्मण्वा अय्येतु देवान्। अयं

यज्ञो वर्धतां गोभिरश्वैः। इयं वेदिः स्वपत्या सुवीरा। इदं बरुहिरतिं
बरुहीऽष्यन्त्या। इमं यज्ञं विश्वे अवन्तु देवाः। भग एव भगवां
अस्तु देवाः। तेन वयं भगवन्तः स्याम॥१८॥

तं त्वां भग सर्वं इज्जोहवीमि। स नो भग पुराता भवेह। भग
प्रणेतुर्भग सत्यराधः। भगेमां धियमुदव ददन्नः। भग प्र णो जनय
गोभिरश्वैः। भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम। शश्वतीः समा उपयन्ति
लोकाः। शश्वतीः समा उपयन्त्यापः। इष्टं पूर्तं शश्वतीनां
समानां शाश्वतेन। हविषेष्वाऽनन्तं लोकं परमा रुरोह॥१९॥

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छत्। सा रूपाणि कुरुते पञ्च
देवी। द्वे स्वसारौ वयतस्तत्रमेतत्। सनातनं विततं षण्मयूखम्।
अवान्याऽस्तनून्किरतो धत्तो अन्यान्। नावपृज्याते न गमाते
अन्तम्। आ वो यन्तूदवाहासो अद्या। वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति।
अयं यो अग्निर्मरुतः समिद्धः। एतं जुषध्वं कवयो युवानः॥२०॥

धारावरा मरुतो धृष्णुवोजसः। मृगा न भीमास्तविषेभि-
रूर्मिभिः। अग्रयो न शुशुचाना ऋजीषिणः। भ्रुमिन्धमन्त उप
गा अवृण्वता। वि चक्रमे त्रिदेवः। आ वेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तम्।
बृहस्पतिऽसदने सादयध्वम्। सादद्योनिं दम् आ दीदिवाऽसम्।
हिरण्यवर्णमरुषऽसपेमा। स हि शुचिः शतपत्रः स शुन्ध्युः॥२१॥

हिरण्यवाशीरिषिरः सुवर्षाः। बृहस्पतिः स स्वावेश ऋष्याः।

पूरू सखिभ्य आसुतिं करिष्ठः। पूष॑ स्तव॑ व्र॒ते व॒यम्। नरि॑ष्येम
क॒दाच॑न। स्तो॒तार॑स्त इ॒ह स्म॑सि। यास्ते॑ पूष॒न्ना वो॑ अ॒न्तः स॑मु॒द्रे।
हि॒र॒ण्ययी॑र॒न्तरि॑क्षे चर॑न्ति। याभि॑र्यासि द॒ृत्या॑ सूर्य॑स्य। कामे॑न
कृत॑श्रव॑ इच्छ॒मानः॥२२॥

अ॒र॒ण्यान्य॑र॒ण्यान्य॑सौ। या प्रे॒व न॑श्यसि। कथा॑ ग्रा॒मं न
पृ॑च्छसि। न त्वा॒भीरि॑व वि॒न्दती (३)। वृषा॑र॒वाय॑ वद॑ते। यदु॒पाव॑ति
चि॒च्चि॒कः। आ॒घाटी॑भि॒रिव॑ धा॒वय॑न्। अ॒र॒ण्यनि॑र्मही॒यते। उ॒त गा॑व॒
इवा॑दन्। उ॒तो वे॑श्मे॒व दृ॑श्यते॥२३॥

उ॒तो अ॑र॒ण्यानिः॑ सा॒यम्। श॒क॒टीरि॑व स॒र्जति॑। गा॒म॒ङ्गैष॑ आ
हृ॑यति। दा॒र्व॒ङ्गैष॑ उ॒पाव॑धीत्। वस॑न्नर॒ण्यान्या॑ स॒ायम्। अ॒क्रु॑क्ष॒दिति॑
मन्य॑ते। न वा अ॑र॒ण्यानि॑र॒हन्ति॑। अ॒न्यश्चे॒न्नाभि॑गच्छ॒ति। स्वा॒दोः
फ॒ल॑स्य ज॒ग्ध्वा। यत्र॑ का॒मं नि॑ प॒द्यते॑। आ॒ञ्जन॑गन्धी॑
सुर॒भीम्। ब॒हू॒न्नाम॑कृ॒षीव॑ला॒म्। प्रा॒हं मृ॒गाणां॑ मा॒तर॑म्।
अ॒र॒ण्यानी॑म॒श॑सिष॒म्॥२४॥

स्या॒म रुरो॑ह॒ युवा॑नः शु॒न्यूरि॑च्छ॒मानो॑ दृश्यते निप॑द्यते च॒त्वारि॑ च॥—[५]

वा॒त्र॒ह॒त्याय॑ श॒वसे॑। पृ॒त॒ना॒सा॒ह्याय॑ च। इन्द्र॑ त्वा व॑र्त॒याम॑सि।
सु॒ब्र॒ह्मा॑णं वी॒रव॑न्तं बृ॒हन्त॑म्। उ॒रुं ग॑भी॒रं पृ॑थु॒बुध्नि॑न्द्र।
श्रु॒त॒र्षि॑मु॒ग्रम॑भि॒माति॑षा॒हम्। अ॒स्मभ्य॑ चि॒त्रं वृ॑ष॒ण॑ स॒ रयि॑ं दाः।
क्षे॒त्रि॒यै त्वा॒ नि॒र॒ऋ॒त्यै त्वा॑। द्रु॒हो मु॑श्चामि॒ वरु॑णस्य॒ पाशा॑त्।
अ॒ना॒गसं॑ ब्रह्म॑णे त्वा करोमि॥२५॥

शिवे ते द्यावापृथिवी उभे इमे। शं ते अग्निः सहाद्विरस्तु।
 शं द्यावापृथिवी सहोषधीभिः। शमन्तरिक्षं सह वातेन ते। शं ते
 चतस्रः प्रदिशो भवन्तु। या दैवीश्चतस्रः प्रदिशः। वातपत्नीरभि सूर्यो
 विचष्टे। तासां त्वा जरस् आ दधामि। प्र यक्ष्मं एतु निर्ऋतिं
 पराचैः। अमोचि यक्ष्मादुरितादवत्यै॥२६॥

द्रुहः पाशान्निर्ऋत्यै चोदमोचि। अहा अवर्तिमविदथ्स्योनम्।
 अप्यभूद्भूरे सुकृतस्य लोके। सूर्यमृतं तमसो ग्राह्या यत्। देवा
 अमुञ्चन्नसृजन्व्येनसः। एवमहमिमं क्षेत्रियाज्जामिश्रं सात्।
 द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात्। बृहस्पते युवमिन्द्रश्च
 वस्वः। दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य। धत्तं रयिं स्तुवते
 कीरयेचित्॥२७॥

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। देवायुधमिन्द्रमा जोहुवानाः।
 विश्वावृधमभि ये रक्षमाणाः। येन हुता दीर्घमध्वान्मायनं।
 अनन्तमर्थमनिवथ्स्यमानाः। यत्ते सुजाते हिमवत्सु भेषजम्।
 मयोभूः शन्तमा यद्धृदोऽसि। ततो नो देहि सीबले। अदो गिरिभ्यो
 अधि यत्प्रधावसि। स्रंशोभमाना कन्यैव शुभ्रे॥२८॥

तां त्वा मुद्रंला हविषां वर्धयन्ति। सा नः सीबले रयिमा
 भाजयेह। पूर्वं देवा अपरेणानुपश्यं जन्मभिः। जन्मान्यवरैः पराणि।
 वेदानि देवा अयमस्मीति माम्। अहं हित्वा शरीरं जरसः

परस्तात्। प्राणापानौ चक्षुः श्रोत्रम्। वाचं मनसि सम्भृताम्। हित्वा
शरीरं जरसः परस्तात्। आ भूतिं भूतिं वयमश्नवामहे। इमा
एव ता उषसो याः प्रथमा व्यौच्छन्। ता देव्यः कुर्वते पञ्चरूपा।
शश्वतीर्नावपृज्यन्ति। न गमन्त्यन्तम्॥२९॥

करोम्यवर्त्ये चिच्छुभ्रेऽश्नवामहे चत्वारि च॥ [६]

वसूनां त्वाऽधीतेन। रुद्राणामूर्म्या। आदित्यानां तेजसा।
विश्वेषां देवानां क्रतुना। मरुतामेम्रा जुहोमि स्वाहा। अभिभूति-
रहमागमम्। इन्द्रसखा स्वायुधः। आस्वाशांसु दुष्पहः। इदं वर्चो
अग्निना दत्तमागात्। यशो भर्गुः सह ओजो बलं च॥३०॥

दीर्घायुत्वाय शतशारदाय। प्रतिगृभ्णामि महते वीर्याय।
आयुरसि विश्वायुरसि। सर्वायुरसि सर्वमायुरसि। सर्वं म
आयुर्भूयात्। सर्वमायुर्गेषम्। भूर्भुवः सुवः। अग्निर्धर्मेणान्नादः।
मृत्युर्धर्मेणान्नपतिः। ब्रह्म क्षत्रं स्वाहा॥३१॥

प्रजापतिः प्रणेता। बृहस्पतिः पुरणुता। यमः पन्थाः। चन्द्रमाः
पुनरसुः स्वाहा। अग्निरन्नादोऽन्नपतिः। अन्नाद्यमस्मिन् यज्ञे
यजमानाय ददातु स्वाहा। सोमो राजा राजपतिः। राज्यमस्मिन्
यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। वरुणः सम्राट्सम्राट्पतिः।
साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥३२॥

मित्रः क्षत्रं क्षत्रपतिः। क्षत्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु

स्वाहा॥ इन्द्रो बलं बलपतिः। बलमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
 स्वाहा॥ बृहस्पतिर्ब्रह्म ब्रह्मपतिः। ब्रह्मास्मिन् यज्ञे यजमानाय
 ददातु स्वाहा॥ सविता राष्ट्रं राष्ट्रपतिः। राष्ट्रमस्मिन् यज्ञे
 यजमानाय ददातु स्वाहा॥ पूषा विशां विद्वतिः। विशमस्मिन्
 यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सरस्वती पुष्टिः पुष्टिपत्नी।
 पुष्टिमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ त्वष्टा पशूनां
 मिथुनानां रूपकद्रूपपतिः। रूपेणास्मिन् यज्ञे यजमानाय
 पशून् ददातु स्वाहा॥ ३३॥

च स्वाहा साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा
 चत्वारि च (अग्निः सोमो वरुणो मित्र इन्द्रो बृहस्पतिः सविता पूषा सरस्वती त्वष्टा दश॥)। [७]

स ईं पाहि य ऋजीषी तरुत्रः। यः शिप्रवान्वृषभो यो मतीनाम्।
 यो गौत्रभिद्वज्रभृद्यो हरिष्ठाः। स इन्द्र चित्रां अभि तन्धि वाजान्।
 आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्। ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ
 विश्वतो अभिसमेत्वर्वाङ्। इन्द्र द्युम्नं सुवर्वद्धेह्यस्मे। प्रोष्वस्मे
 पुरोरथम्। इन्द्राय शूषमर्चत॥ ३४॥

अभीके चिदु लोककृत्। सङ्गे समथ्सु वृत्रहा। अस्माकं बोधि
 चोदिता। नभन्तामन्यकेषाम्। ज्याका अधि धन्वसु। इन्द्र वयं
 शुनासीरम्। अस्मिन् यज्ञे हवामहे। आ वाजैरुप नो गमत्। इन्द्राय
 शुनासीराय। स्रुचा जुहुत नो हविः॥ ३५॥

जुषतां प्रति मेधिरः। प्र हव्यानि घृतवन्त्यस्मै। हर्यश्वाय भरता

स॒जोषाः॑। इन्द्र॑र्तुभिर्ब्रह्म॑णा वावृ॒धा॒नः। शु॒ना॒सी॒री ह॒विरि॒दं जु॑षस्व।
वयः॑ सु॒पर्णा उ॒प॑सेदुरिन्द्र॑म्। प्रि॒यमे॑धा ऋष॑यो नाध॑मानाः। अप॑
ध्वान्त॑मूर्णु॒हि पू॒र्धि चक्षुः॑। मुमु॒ग्ध्य॑स्मान्निधये॑ऽव ब॒द्धान्। बृ॒हदिन्द्रा॑य
गाय॑त॥ ३६॥

मरु॑तो वृ॒त्रह॑न्त॑मम्। येन॑ ज्योति॑रज॒नय॑न्नृता॒वृधः॑। दे॒वं
दे॒वाय॑ जागृ॑वि। का॒मि॒हैकाः॑ क इ॒मे प॑त॒ङ्गाः। मा॒न्या॒लाः
कुलि॑परि॒माप॑तन्ति। अना॑वृ॒तैनान्प्र॑ध॒मन्तु॑ दे॒वाः। सौ॒पर्णं॑ चक्षु॑स्त॒नुवा॑
विदे॒य। ए॒वा व॑न्दस्व॒ वरु॑णं बृ॒हन्त॑म्। न॒म॒स्याधी॑र॒ममृ॑त॒स्य गो॒पाम्।
स नः॑ शर्म॑ त्रि॒वरू॑थं वि॒य॑सत्॥ ३७॥

यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः। नाकै॑ सु॒पर्णमु॑प॒ यत्प॑त॒न्तम्।
हृ॒दा वे॑न॒न्तो अ॒भ्यच॑क्षत॒ त्वा। हि॑र॒ण्यप॑क्षं वरु॑णस्य दू॒तम्। य॒मस्य॑
यो॒नौ शकु॑नं भु॒रण्यु॑म्। शं नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑ये। आपो॑ भव॒न्तु पी॒तये॑। शं
यो॒र॒भि स्र॑वन्तु नः। ईशा॑ना॒ वार्या॑णाम्। क्षय॑न्तीश्च॒रष॑णी॒नाम्॥ ३८॥

अ॒पो या॑चामि भेष॑जम्। अ॒प्सु मे॑ सोमो॑ अब्रवीत्।
अ॒न्तर्वि॑श्वानि भेष॑जा। अ॒ग्निं च॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। आप॑श्च
वि॒श्वभै॑षजीः। यद॒प्सु ते॑ सर॒स्वति॑। गोष्व॑श्वेषु॒ यन्म॑धु। तेन॑ मे
वा॒जिनी॑वति। मुख॑मङ्घ्रि॒ सर॒स्वति॑। या सर॑स्वती॒ वैश॑म्भ॒ल्या॥ ३९॥

तस्या॑ मे रा॒स्व। तस्या॑स्ते भक्षी॒य। तस्या॑स्ते भू॒यिष्ठ॑भाजो॑
भू॒यास्म। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। ममा॑सि॒ योनि॑स्तव॒
योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्व॑ह॒ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे लो॑क॒कृ॒ज्जात॑वेदः।

इहैव सन्तत्र सन्तं त्वाऽग्ने। प्राणेन वाचा मनसा बिभर्मि। तिरो
मा सन्तमायुर्मा प्रहासीत्॥४०॥

ज्योतिषा त्वा वैश्वानरेणोपतिष्ठे। अयं ते योनिर्ऋत्वियः। यतो
जातो अरोचथाः। तं जानन्नग्र आरोह। अथा नो वर्धया रयिम्।
या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तयेह्यारोहात्माऽऽत्मानम्। अच्छा वसूनि
कृण्वन्नस्मे नर्या पुरूणि। यज्ञो भूत्वा यज्ञमा सीद स्वां योनिम्।
जातवेदो भुव आ जायमानः सक्षय एहि। उपावरोह जातवेदः
पुनस्त्वम्॥४१॥

देवेभ्यो हव्यं वह नः प्रजानन्। आयुः प्रजा रयिम्स्मासु
धेहि। अजंस्रो दीदिहि नो दुरोणे। तमिन्द्र जोहवीमि मघवानमुग्रम्।
सत्रा दधानमप्रतिष्कृत र शवा रसि। म र हिष्ठो गीर्भिरा च यज्ञियो-
ऽववर्तत्। राये नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री। त्रिकंद्रुकेषु महिषो
यवाशिरं तुविशुष्मस्तृपत्। सोममपिबद्विष्णुना सुतं यथाऽवशत्।
स ई ममाद महि कर्म कर्तवे महामुरुम्॥४२॥

सैन र सश्रद्धेवं देवः सत्यमिन्दु र सत्य इन्द्रः। विदद्यती सुरमा
रुग्णमद्रैः। महि पाथः पूर्य र सद्धियक्कः। अग्रं नयत्सुपद्यक्षराणाम्।
अच्छा रवं प्रथमा जानतीगात्। विदद्भव्य र सुरमा दृढमूर्वम्।
येनानुकं मानुषी भोजन्ते विट्। आ ये विश्वाः स्वपत्यानि चक्रुः।
कृण्वानासौ अमृतत्वार्य गातुम्। त्वं नृभिर्नृपते देवहूतौ॥४३॥

भूरीणि वृत्वा हर्यश्च ह॑सि। त्वन्निदस्युश्चुमुरिम्। धुनिं चा-
 स्वापयो दभीतये सुहन्तु। ए॒वा पा॑हि प्र॒लथा॒ मन्द॑तु त्वा। श्रुधि ब्रह्म
 वावृधस्वो॒त गी॒र्भिः। आ॒विः सूर्य॑ कृणुहि पी॒पिही॒षः। ज॒हि शत्रू॑
 र॒भि गा इन्द्र॑ तृन्धि। अ॒ग्ने बाध॑स्व वि मृ॒धो नुद॑स्व। अपामी॑वा
 अप॒ रक्षा॑सि सेध। अ॒स्मात्स॑मु॒द्राद्बृ॑हतो दि॒वो नः॥४४॥

अ॒पां भू॒मान॒मुप॑ नः सृजे॒ह। यज्ञ॑ प्रति॑ तिष्ठ सु॒म॒तौ
 सु॒शेवा॒ आ त्वा॑। वसू॑नि पु॒रु॒धा वि॑शन्तु। दी॒र्घमा॒युर्यज॑मानाय
 कृ॒ण्वन्। अथा॒मृते॑न ज॒रितार॑मङ्घि। इन्द्रः॑ शु॒नाव॒द्वित॑नोति सी॒रम्।
 सं॒व॒त्स॒रस्य॑ प्रति॒माण॑मे॒तत्। अ॒र्कस्य॑ ज्योति॒स्तदि॑दा॒स ज्येष्ठ॑म्।
 सं॒व॒त्स॒र॑ शु॒नव॒त्सीर॑मे॒तत्। इन्द्र॑स्य रा॒धः प्र॑य॒तं पु॒रु त्मना॑।
 तदर्क॑रूपं वि॒मिमा॑नमेति। द्वा॒द॒शारे॑ प्रति॑ तिष्ठ॒तीदृ॒षा। अ॒श्वा॒यन्तो॑
 ग॒व्यन्तो॑ वा॒जय॑न्तः। ह॒वाम॑हे त्वोप॑गन्त॒वा उ॑। आ॒भूष॑न्तस्त्वा
 सु॒म॒तौ नवा॑याम्। व॒यमिन्द्र॑ त्वा शु॒न॑ ह॒वेम॥४५॥

अ॒र्चत॑ ह॒विर्गा॑यत य॑स॒च्चर॑षणीनां वैश॒म्भ॒ल्या हा॑सी॒त्त्वमु॑रुं दे॒वहू॑तो न॒स्तम्ना॑ प॒द्व॥ [८]

प्रा॒ण उ॒देहि॑ पु॒नरा॑ नो॒ भर॑ य॒ज्ञो रा॒यो वा॒त्रह॑त्याय॒ वसू॑ना॑ स ई॑ पा॒ह्यष्टौ॥८॥
 प्रा॒णो र॑क्ष॒त्यगृ॑भीता धा॒राव॑रा म॒रुतो॑ दी॒र्घायु॑त्वाय॒ ज्योति॑षा त्वा प॒ञ्च॑च॒त्वारि॑शत्॥४५॥
 प्रा॒णः शु॒न॑ ह॒वेम॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके पञ्चमः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

स्वा॒र्द्धीं त्वा॑ स्वा॒दुना॑। ती॒व्रां ती॒व्रेण॑। अ॒मृता॑म॒मृते॑न। मधु॑मतीं
मधु॑मता। सृ॒जामि॒ स॒ सोमे॑न। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ पच्यस्व।
सर॑स्वत्यै पच्यस्व। इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑ पच्यस्व। परी॒तो पि॑ञ्चता
सु॒तम्। सोमो॑ य उ॒त्तम॑ ह॒विः॥१॥

द॒ध॒न्वा यो न॑र्यो अ॒प्स्वन्तरा॑। सु॒षाव॒ सोम॒मद्रि॑भिः। पु॒नातु॑
ते परि॒स्रुत॑म्। सोम॑ऽसूर्य॑स्य दुहि॒ता। वारे॑ण श॒श्वता॑ तना॑। वा॒युः
पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्रा॒ङ्ख॒सोमो॑ अति॑द्रुतः। इन्द्र॑स्य यु॒ज्यः स॒खा। वा॒युः
पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्र॒त्यङ्ख॒सोमो॑ अति॑द्रुतः॥२॥

इन्द्र॑स्य यु॒ज्यः स॒खा। ब्रह्म॑ क्षत्रं प॑वते तेज॑ इन्द्रि॒यम्। सुर॑या
सोमः॑ सु॒त आसु॑तो मदा॒य। शु॒क्रेण॑ देव दे॒वताः॑ पिपृ॒ग्धि। रसे॑नान्नं
यज॑मानाय धेहि। कु॒विद॑ङ्ग॒ यव॑मन्तो॒ यव॑ञ्चित्। यथा॑ दान्त्य॑नुपूर्वं
वि॒यूय॑। इहे॒हैषां कृ॑णुत॒ भोज॑नानि। ये ब॒र्हिषो॑ नमो॑वृत्तिं न ज॒ग्मुः।
उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒श्विभ्या॑ त्वा जुष्टं॑ गृह्णामि॥३॥

सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑। ए॒ष ते योनि॑स्तेज॑से त्वा। वी॒र्या॑य
त्वा॒ बला॑य त्वा। तेजो॑ऽसि तेजो॒ मयि॑ धेहि। वी॒र्य॑मसि वी॒र्यं॑ मयि॑
धेहि। बल॑मसि॒ बलं॑ मयि॑ धेहि। नाना॑ हि वा॑ दे॒वहि॑त॒स॒दः॑

कृतम्। मा सꣳसृक्षाथां परमे व्योमन्। सुरा त्वमसि शुष्मिणी
सोमं एषः। मा मां हिꣳसीः स्वां योनिमाविशन्॥४॥

उपयामगृहीतोऽस्याश्विनं तेजः। सारस्वतं वीर्यम्। ऐन्द्रं
बलम्। एष ते योनिर्मोदाय त्वा। आनन्दाय त्वा महसे त्वा।
ओजोऽस्योजो मयि धेहि। मन्युरसि मन्युं मयि धेहि। महोऽसि
महो मयि धेहि। सहोऽसि सहो मयि धेहि। या व्याघ्रं विषूचिका।
उभौ वृकं च रक्षति। श्येनं पतत्रिणꣳ सिꣳहम्। सेमं पात्वꣳहंसः।
सम्पृचः स्थ सं मा भद्रेण पृङ्ग। विपृचः स्थ वि मा पाप्मना
पृङ्ग॥५॥

हविः प्रत्यङ्ग्लसोमो अतिद्रुतो गृह्णाम्याविशन्विषूचिका पञ्च च॥ [१]

सोमो राजाऽमृतꣳ सुतः। ऋजीषेणाजहान्मृत्युम्। ऋतेन
सत्यमिन्द्रियम्। विपानꣳ शुक्रमन्धसः। इन्द्रस्येन्द्रियम्। इदं
पयोऽमृतं मधु। सोममृद्धो व्यपिबत्। छन्दसा हꣳसः शुचिषत्।
ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। अद्ध्यः क्षीरं व्यपिबत्॥६॥

कुङ्ठाङ्गिरसो धिया। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। अन्नात्परिस्रुतो
रसम्। ब्रह्मणा व्यपिबत् क्षत्रम्। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। रेतो मूत्रं
विजहाति। योनिं प्रविशदिन्द्रियम्। गर्भो जरायुणाऽऽवृतः। उल्बं
जहाति जन्मना। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्॥७॥

वेदेन रूपे व्यकरोत्। सतासुती प्रजापतिः। ऋतेन
सत्यमिन्द्रियम्। सोमेन सोमो व्यपिबत्। सुतासुतौ प्रजापतिः।

ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। दृष्ट्वा रूपे व्याकरोत्। सत्यानृते प्रजा-
पतिः। अश्रद्धामनृतेऽदधात्। श्रद्धां सत्ये प्रजापतिः। ऋतेन
सत्यमिन्द्रियम्। दृष्ट्वा परिस्सुतो रसम्। शुक्रेण शुक्रं व्यपिबत्। पयः
सोमं प्रजापतिः। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। विपानं शुक्रमन्धसः।
इन्द्रस्येन्द्रियम्। इदं पयोऽमृतं मधु॥८॥

अन्धः क्षीरं व्यपिबन्नमनर्तेन सत्यमिन्द्रियं श्रद्धां सत्ये प्रजापतिरष्टौ च॥ [२]

सुरावन्तं बर्हिषदं सुवीरम्। यज्ञं हिन्वन्ति महिषा
नमोभिः। दधानाः सोमं दिवि देवतांसु। मदेमेन्द्रं यजमानाः
स्वर्काः। यस्ते रसः सम्भृत ओषधीषु। सोमस्य शुष्मः सुरया
सुतस्य। तेन जिन्व यजमानं मदेन। सरस्वतीमश्विनाविन्द्रमग्निम्।
यमश्विना नमुचेरासुरादधि। सरस्वत्यसनोदिन्द्रियाय॥९॥

इमन्तं शुक्रं मधुमन्तमिन्दुम्। सोमं राजानमिह भक्षयामि।
यदत्र रिप्तं रसिनः सुतस्य। यदिन्द्रो अपिबच्छर्चीभिः। अहं तदस्य
मनसा शिवेन। सोमं राजानमिह भक्षयामि। पितृभ्यः स्वधाविभ्यः
स्वधा नमः। पितामहेभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः। प्रपितामहेभ्यः
स्वधाविभ्यः स्वधा नमः। अक्षन्पितरः॥१०॥

अमीमदन्त पितरः। अतीतृपन्त पितरः। अमीमृजन्त पितरः।
पितरः शुन्धध्वम्। पुनन्तु मा पितरः सोम्यासः। पुनन्तु मा
पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः। पवित्रेण शतायुषा। पुनन्तु मा
पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः॥११॥

प॒वित्रेण॑ श॒तायु॑षा। वि॒श्वमायु॑र्व्य॒श्नवै। अ॒ग्न आ॒यू॑षि प॒वसे॒-
 ऽग्ने॑ प॒वस्व। प॒वमा॑नः सु॒वर्जनः॑ पु॒नन्तु॑ मा दे॒वज॒नाः। जा॒तवे॑दः
 प॒वित्र॑व॒द्यत्ते॑ प॒वित्र॑म॒र्चिषि॑। उ॒भाभ्यां॑ दे॒व स॒वित॑र्वै॒श्वदे॒वी पु॑न॒ती। ये
 स॒मा॒नाः स॒मन॑सः। पि॒तरौ॑ य॒मरा॑ज्यै। तेषां॑ लो॒कः स्व॒धा नमः॑।
 य॒ज्ञो दे॒वेषु॑ कल्प॒ताम्॥१२॥

ये स॒जा॒ताः स॒मन॑सः। जी॒वा जी॒वेषु॑ मा॒मकाः॑। तेषां॑ श्री॒र्मयि॑
 कल्प॒ताम्। अ॒स्मिँल्लो॒के श॒त॑ स॒माः। द्वे स्मृ॒ती अ॑श्रृण॒वं पि॒तृणा॑म्।
 अ॒हं दे॒वाना॑मु॒त म॒र्त्याना॑म्। या॒भ्यामि॑दं वि॒श्वमे॒ज॒त्समे॑ति। यद॑न्त॒रा
 पि॒तरं॑ मा॒तरं॑ च। इ॒द॑ ह॒विः प्र॒जन॑नं मे अस्तु। द॒शवी॑र॑ स॒र्वग॑ण॑
 स्व॒स्तये॑। आ॒त्म॒सनि॑ प्र॒जा॒सनि॑। प॒शुस॒न्य॑भ॒य॒सनि॑ लो॒क॒सनि॑।
 अ॒ग्निः प्र॒जां ब॑हु॒लां मे॑ करोतु। अ॒न्नं प॒यो रे॒तो अ॒स्मासु॑ ध॒त्त।
 रा॒यस्पोष॑मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑ दी॒धर॑त्स्वाहा॥१३॥

इन्द्रियाय॑ पि॒तरं॑ श॒तायु॑षा पु॒नन्तु॑ मा पि॒ताम॑हाः पु॒नन्तु॑ प्र॒पिता॑महाः कल्प॒ता॑ स्व॒स्तये॑ प॒ञ्च च॥[३]

सी॒सेन॑ त॒त्र मन॑सा म॒नीषि॑णः। ऊ॒र्णासू॒त्रेण॑ क॒वयो॑ व॒यन्ति॑।
 अ॒श्विना॑ य॒ज्ञ॑ स॒वि॒ता सर॑स्वती। इन्द्र॑स्य रू॒पं वरु॑णो भिष॒ज्यन्।
 तद॑स्य रू॒पम॑मृ॒त॑ श॒चीभिः॑। ति॒स्रोऽधु॑र्दे॒वताः॑ स॒ररा॑णाः।
 लो॒मा॒नि श॒र्षैर्ब॑हु॒धा न तो॒क्त्रभिः॑। त्वग॑स्य मा॒स॒मभ॑व॒न्न ला॒जाः।
 तद॑श्विना॑ भिष॒जा रु॒द्रव॑र्तनी। सर॑स्वती व॒यति॑ पेशो॒ अन्त॑रः॥१४॥

अ॒स्थिं म॒ज्जानं॑ मा॒सरैः॑। का॒रो॒तरे॑ण॒ दध॑तो॒ गवा॑ त्व॒चि।

सरस्वती॒ मनसा॑ पेश॒लं वसु॑। नास॑त्याभ्यां वयति॑ दर्श॒तं वपुः॑।
 रसं॑ परि॒स्रुता॒ न रोहि॑तम्। न॒ग्रहु॑र्धीर॒स्तसर॑न्न वेमं। पय॑सा
 शुक्र॑म॒मृतं॑ ज॒नित्र॑म्। सुर॑या॒ मूत्रा॑ञ्जनयन्ति॑ रेतः॑। अपा॑म॒तिं दुर्म॑तिं
 बाध॑मानाः। ऊ॒र्वध्म्यं॑ वात॑ः स॒बुव॑न्तदा॒रात्॥१५॥

इन्द्रः॑ सु॒त्रामा॒ हृद॑येन स॒त्यम्। पुरो॑डाशेन सवि॒ता ज॑जान।
 यकृ॑त्क्लो॒मानं॑ वरु॒णो भिष॑ज्यन्। मत॑स्त्रे वाय॒व्यैर्न॑ मि॒नाति॑ पित्तम्।
 आ॒त्राणि॑ स्था॒ली मधु॑ पि॒न्वमा॑ना। गुदा॒ पात्रा॑णि सु॒दुघा॒ न धे॑नुः।
 श्ये॑नस्य॒ पत्रं॑ न प्ली॒हा शर्चा॑भिः। आ॒स॒न्दी नाभि॑रु॒दरं॑ न मा॒ता।
 कु॒म्भो व॑नि॒ष्ठुर्ज॑नि॒ता शर्चा॑भिः। यस्मि॑न्न॒ग्रे यो॒न्यां गर्भो॑ अ॒न्तः॥१६॥

प्ला॒शीर्व्य॑क्तः श॒तधा॑र॒ उ॒त्सः॑। दु॒हे न कु॑म्भीः॒ स्वधां॑ पि॒तृभ्यः॑।
 मुख॑ः॒ सद॑स्य॒ शिर॒ इ॒त्सदे॑न। जि॒ह्वा प॒वित्र॑म॒श्विना॒ सः॑ सर॑स्वती।
 चप्प॑न्न पा॒युर्भिष॑गस्य॒ वालः॑। व॒स्तिर्न शे॒पो हर॑सा तर॒स्वी। अ॒श्विभ्यां॑
 चक्षु॑र॒मृतं॑ ग्रहा॒भ्याम्। छा॒गेन॑ तेजो॑ ह॒विषा॑ शृ॒तेन॑। पक्ष्मा॑णि गो॒धूमैः॑
 क्लै॑रु॒तानि॑। पेशो॑ न शु॒क्लम॑सितं वसा॒ते॥१७॥

अवि॑र्न मे॒षो न॒सि वी॒र्या॑य। प्रा॒णस्य॑ पन्थां अ॒मृतो॑ ग्रहा॒भ्याम्।
 सर॑स्व॒त्युप॒वाकै॑र्व्या॒नम्। नस्या॑नि ब॒र्हिर्ब॑दरैर्ज॒जान। इन्द्र॑स्य
 रू॒पमृ॑ष॒भो ब॒लाय॑। कर्णा॑भ्याः॒ श्रोत्र॑म॒मृतं॑ ग्रहा॒भ्याम्। यवा॑
 न ब॒र्हिर्भ्रु॑वि के॒सरा॑णि। क॒र्कन्धुं॑ जज्ञे॒ मधुं॑ सा॒रघं॑ मु॒खात्।
 आ॒त्मन्नु॑प॒स्थे न वृ॑कस्य॒ लोमं॑। मुखे॑ श्मश्रू॑णि न व्या॒घ्रलो॑मम्॥१८॥

केशा॒ न शी॒रुषन् यश॑से श्रि॒यै शि॒खा॑। सि॒ःहस्य॒ लोम॒
 त्विषि॑रिन्द्रि॒याणि॑। अङ्गा॑न्या॒त्मन्निष॑जा॒ तद॒श्विना॑। आ॒त्मान॑मङ्गैः
 सम॑धा॒त्सर॑स्वती। इन्द्र॑स्य रू॒पः श॑तमा॒नमायुः॑। च॒न्द्रेण॒
 ज्योति॑र॒मृतं॒ दधा॑ना। सर॑स्वती॒ योन्यां॑ गर्भ॑मन्तः। अ॒श्विभ्यां॑
 पत्नी॒ सुकृ॑तं बिभर्ति। अ॒पाः रसे॑न॒ वरु॑णो न साम्ना॑। इन्द्र॑ः
 श्रि॒यै ज॒नय॑न्नप्सु राजा॑। तेजः॑ पशूना॑ ह॒विरि॑न्द्रि॒यावत्।
 परि॑स्रुता॒ पय॑सा सार॒घं मधु॑। अ॒श्विभ्यां॑ दु॒ग्धं भिष॑जा॒ सर॑स्वत्या
 सुता॑सुताभ्या॑म्। अ॒मृतः॑ सोम॒ इन्दुः॑॥१९॥

अन्तरं आरादन्तर्वसाते व्याघ्रलोमः राजां चत्वारि च॥ [४]

मि॒त्रोऽसि॑ वरु॒णोऽसि॑। सम॒हं विश्वे॑र्दे॒वैः। क्ष॒त्रस्य॒ नाभि॑रसि।
 क्ष॒त्रस्य॒ योनि॑रसि। स्यो॒नामा सी॑द। सु॒षदा॒मा सी॑द। मा
 त्वा॑ हि॒सीत्। मा मा॑ हि॒सीत्। निष॑साद धृ॒तव्र॑तो वरु॒णः।
 प॒स्त्या॑स्वा॥२०॥

साम्ना॑ज्याय सु॒क्रतुः॑। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒वे।
 अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याम्। अ॒श्विनो॑र्भैष॑ज्येन।
 तेज॑से ब्रह्मवर्च॑साया॒भिषि॑श्चामि। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒वे।
 अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याम्। सर॑स्वत्यै भैष॑ज्येन॥२१॥

वी॒र्या॑या॒न्नाद्या॑या॒भिषि॑श्चामि। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒वे।
 अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याम्। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒येण॑। श्रि॒यै

यश॑से॒ बला॑याभिषि॑ञ्चामि। को॑ऽसि कत॑मो॑ऽसि। कस्मै॑ त्वा॒
काय॑ त्वा। सु॒श्लोकाँ॑(४) सुम॑ङ्ग॒लाँ॑(४) सत्य॑रा॒जा(३)न्। शिरो॑ मे॒
श्रीः॥२२॥

यशो॑ मुख॑म्। त्विषिः॑ केशा॑श्च श्मश्रू॑णि। राजा॑ मे प्रा॒णो-
ऽमृत॑म्। स॒म्राट्क्षुः॑। वि॒राट्क्षेत्र॑म्। जि॒ह्वा मे॑ भ॒द्रम्। वाङ्म॑हः। मनो॑
म॒न्युः। स्व॒राङ्गमः॑। मोदाः॑ प्रमो॒दा अ॒ङ्गुली॒रङ्गानि॑॥२३॥

चित्तं॑ मे सहः॑। बा॒हू मे॒ बल॑मिन्द्रि॒यम्। हस्तौ॑ मे कर्म॑ वी॒र्यम्॑।
आ॒त्मा क्ष॒त्रमु॒रो मम॑। पृ॒ष्ठीर्मे॑ रा॒ष्ट्रमु॒दर॑म॒सौ। ग्री॒वाश्च॑ श्रो॒ण्यौ।
ऊ॒रू अ॒र॒त्नी जानु॑नी। विशो॑ मेऽङ्गा॑नि स॒र्वतः॑। नाभि॑र्मे चित्तं॑
वि॒ज्ञान॑म्। पा॒युर्मेऽप॑चितिर्भ॒सत्॥२४॥

आ॒न॒न्द॒न॒न्दावा॒ण्डौ मे॑। भगुः॑ सौभा॑ग्यं पसः॑। जङ्घा॑भ्यां प॒द्भ्यां
धर्मो॑ऽस्मि। वि॒शि राजा॑ प्रति॑ष्ठितः। प्रति॑ क्ष॒त्रे प्रति॑ तिष्ठामि रा॒ष्ट्रे।
प्रत्य॑श्वेषु॒ प्रति॑ तिष्ठामि गो॒षु। प्रत्य॑ङ्गेषु॒ प्रति॑ तिष्ठाम्या॒त्मन्। प्रति॑
प्रा॒णेषु॒ प्रति॑ तिष्ठामि पु॒ष्टे। प्रति॑ द्यावा॑पृथि॒व्योः। प्रति॑ तिष्ठामि
य॒ज्ञे॥२५॥

त्र॒या दे॒वा एका॑दश। त्र॒यस्त्रि॑ं॒शाः सु॒राध॑सः। बृह॑स्पति॑पुरो-
हि॒ताः। दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। दे॒वा दे॒वैर॑वन्तु मा। प्र॒थ॒मा
द्विती॑यैः। द्वितीया॑स्तृती॒यैः। तृतीयाः॑ स॒त्येन॑। स॒त्यं य॒ज्ञेन॑। य॒ज्ञो
यजु॑र्भिः॥२६॥

यजूं॑षि॒ साम॑भिः। सामा॑न्यृग्भिः। ऋचो॑ या॒ज्याभिः। या॒ज्या
वष॑ट्कारैः। व॒षट्कारा॑ आहु॒तिभिः। आहु॑तयो मे॒ कामा॑न्त्सम॒र्धयन्तु॑।
भूः स्वाहा॑। लोमा॑नि॒ प्रय॑ति॒र्मम॑। त्वङ्ग॒ आन॑ति॒राग॑तिः। मा॒सं म॒
उप॑नतिः। वस्व॑स्थि। म॒ज्जा म॒ आन॑तिः॥२७॥

पुस्त्या॑स्वा सर॑स्वत्यै भेष॑ज्येन॒ श्रीरङ्गा॑नि भ॒सद्य॑जे य॒ज्ञो यजु॑र्भिरुप॑नति॒र्द्धं च॥—————[५]

यद्वै॑वा दे॒वहे॑ड॒नम्। दे॒वांस॑श्च॒कृमा॑ व॒यम्। अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः।
विश्वा॑न्मु॒ञ्चत्व॑ह॒सः। यदि॑ दि॒वा यदि॑ न॒क्तम्। ए॒नांसि॑ च॒कृमा॑
व॒यम्। वा॒युर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः। विश्वा॑न्मु॒ञ्चत्व॑ह॒सः। यदि॑ जाग्र॒द्यदि॑
स्वप्ने॑। ए॒नांसि॑ च॒कृमा॑ व॒यम्॥२८॥

सूर्यो॑ मा॒ तस्मा॒देन॑सः। विश्वा॑न्मु॒ञ्चत्व॑ह॒सः। यद्वा॑मे॒ यद॑रण्ये।
यथ्स॑भायां॒ यदि॑न्द्रि॒ये। यच्छू॑द्रे॒ यद॑र्ये। ए॒नश्च॑कृ॒मा व॒यम्।
यदे॒कस्या॑धि॒ धर्म॑णि। तस्या॑व॒यज॑नमसि। यदापो॒ अघ्न्या॑ वरु॒णेति॑
शपा॑महे। ततो॑ वरु॒ण नो॑ मुञ्च॥२९॥

अव॑भृथ निच॒ङ्कुण॑ निचे॒रुर॑सि निच॒ङ्कुण॑। अव॑ दे॒वैर्दे॒वकृ॑त॒मेनो॑-
ऽया॑ट्। अव॑ म॒र्त्यैर्म॒र्त्यकृ॑तम्। उ॒रोरा॑ नो॒ देव॑ रि॒षस्पा॑हि। सु॒मित्रा॑ न॒
आप॑ ओष॒धयः॑ सन्तु। दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै॒ भूया॑सुः। यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॑। यं च॑
व॒यं द्वि॑ष्मः। द्रु॒पदा॑दि॒वेन्मु॑मुचा॒नः। स्वि॒त्रः स्ना॒त्वी म॒लादि॑व॥३०॥

पू॒तं प॒वित्रे॑णे॒वाऽऽज्य॑म॑। आपः॑ शु॒न्यन्तु॑ मै॒नसः॑। उ॒द्वयं॑
तम॑स॒स्परि॑। पश्य॑न्तो॒ ज्योति॑रु॒त्तर॑म्। दे॒वं दे॒वत्रा॑ सूर्य॑म्। अ॒गन्म॑

ज्योतिरुत्तमम्। प्रतियुतो वरुणस्य पाशः। प्रत्यस्तो वरुणस्य
पाशः। एधोऽस्येधिषीमहि। समिदसि॥३१॥

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि। अपो अन्वचारिषम्। रसेन
समंसृक्षमहि। पयस्वा९ अग्र आगमम्। तं मा स९सृज वर्वसा।
प्रजया च धनेन च। समाववर्ति पृथिवी। समुषाः। समु सूर्यः। समु
विश्वमिदं जगत्। वैश्वानरज्योतिर्भूयासम्। विभुं कामं व्यश्नवै।
भूः स्वाहा॥३२॥

स्वप्न एना९सि चक्रमा वयं मुञ्च मलादिव समिदसि जगन्नीणि च॥—————[६]

होता यक्षत्समिधेन्द्रमिडस्पदे। नाभा पृथिव्या अधि।
दिवो वर्ष्मन्त्समिध्यते। ओजिष्ठश्चरषणी सहान्। वेत्वाऽऽज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातम्। ऊतिभिर्जेतांरमपराजितम्। इन्द्र
देव९ सुवर्विदम्। पृथिभिर्मधुमत्तमैः। नराश९सेन तेजसा॥३३॥

वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदिडाभिरिन्द्रमीडितम्।
आजुह्वानममर्त्यम्। देवो देवैः सर्वीर्यः। वज्रहस्तः पुरन्दरः। वेत्वाऽ-
ऽज्यस्य होतर्यजं। होतायक्षद्वरुहिषीन्द्रन्निषद्वरम्। वृषभं नर्यापसम्।
वसुभीरुद्रैरादित्यैः। सयुग्भिर्बृहिरासदत्॥३४॥

वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदोजो न वीर्यम्। सहो द्वार
इन्द्रमवर्धयन्। सुप्रायणा विश्रयन्तामृतावृधः। द्वार इन्द्राय मीदुषे।
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदुषे इन्द्रस्य धेनू। सुदुघे मातरौ

मही। सवातरौ न तेजसी। वृत्समिन्द्रमवर्धताम्॥३५॥

वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा। भिषजा
सखाया। हविषेन्द्रं भिषज्यतः। कवी देवौ प्रचेतसौ। इन्द्राय
धत्त इन्द्रियम्। वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्रो देवीः।
त्रयस्त्रिधातवोपसः। इडा सरस्वती भारती॥३६॥

महीन्द्रपत्नीर्हविष्मतीः। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षत्वष्टारमिन्द्रं देवम्। भिषजं सुयजं घृतश्रियम्। पुरुरूपं
सुरेतंसं मघोनिम्। इन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि। वेत्वाऽऽज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारं शतक्रतुम्। धियो
जोष्टारमिन्द्रियम्॥३७॥

मध्वा समञ्जन्यथिभिः सुगेभिः। स्वदाति हव्यं मधुना घृतेन।
वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदिन्द्रं स्वाहाऽऽज्यस्य।
स्वाहा मेदसः। स्वाहा स्तोकानाम्। स्वाहा स्वाहाकृतीनाम्।
स्वाहा हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवां औज्यपान्। स्वाहेन्द्रं
होत्राञ्जुषाणाः। इन्द्र आज्यस्य वियन्तु। होतर्यजं॥३८॥

तेजसाऽऽसदवर्धतां भारतीन्द्रियं जुषाणा द्वे च (समिधेन्द्रन्तनूनपातमिडाभिर्बृहियोजं उपे दैव्या तिस्रस्त्वष्टारं
वनस्पतिमिन्द्रम्॥ समिधेन्द्रं चतुर्वेत्वेकौ वियन्तु द्विर्वीतामेकौ वियन्तु द्विवेत्वेकौ वियन्तु होतर्यजं॥)[७]

समिद्ध इन्द्र उषसामनीके। पुरोरुचा पूर्वकृद्वावृधानः।
त्रिभिर्देवैस्त्रिंशता वज्रबाहुः। जघान वृत्रं वि दुरो ववार।
नराशंसः प्रतिशूरो मिमानः। तनूनपात्प्रति यज्ञस्य धाम।

गोभिर्वपावान्मधुना समञ्जन्। हिरण्यैश्चन्द्री यंजति प्रचेताः। ईडितो
देवैर्हरिवाꣳ अभिष्टिः। आजुह्वानो हविषा शर्धमानः॥३९॥

पुरन्दरो मधवान् वज्रबाहुः। आयातु यज्ञमुपनो जुषाणः।
जुषाणो बर्हिर्हरिवान् इन्द्रः। प्राचीनꣳ सीदत्प्रदिशा पृथिव्याः।
उरुव्यचाः प्रथमानꣳ स्योनम्। आदित्यैरुक्तं वसुभिः सजोषाः।
इन्द्रं दुरः कवृष्यो धावमानाः। वृषाणं यन्तु जनयः सुपत्नीः। द्वारो
देवीरभितो विश्रयन्ताम्। सुवीरा वीरं प्रथमाना महोभिः॥४०॥

उपासानक्ता बृहती बृहन्तम्। पयस्वती सुदुघे शूरमिन्द्रम्।
पेशस्वती तन्तुना संव्ययन्ती। देवानां देवं यंजतः सुरुक्मे। दैव्या
मिमाना मनसा पुरुत्रा। होताराविन्द्रं प्रथमा सुवाचा। मूर्धन् यज्ञस्य
मधुना दधाना। प्राचीनं ज्योतिर्हविषा वृधातः। तिस्रो देवीर्हविषा
वर्धमानाः। इन्द्रं जुषाणा वृषणं न पत्नीः॥४१॥

अच्छिन्नं तन्तुं पयसा सरस्वती। इडा देवी भारती
विश्वतूर्तिः। त्वष्टा दधदिन्द्राय शुष्मम्। अपाकोचिष्टुर्यशसे पुरुणि।
वृषा यज्ञन्वृषणं भूरिरेताः। मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु देवान्।
वनस्पतिरवसृष्टो न पाशैः। त्मन्या समञ्जच्छमिता न देवः।
इन्द्रस्य हव्यैर्जठरं पृणानः। स्वदाति हव्यं मधुना घृतेन।
स्तोकानामिन्दुं प्रति शूर इन्द्रः। वृषायमाणो वृषभस्तुराषाद।
घृतप्रुषा मधुना हव्यमुन्दन्। मूर्धन् यज्ञस्य जुषताꣳ स्वाहा॥४२॥

शर्धमानो महोभिः पत्नीर्धृतेन चत्वारि च॥ [८]

आचर्षणिप्रा विवेष यन्मा। त९ सुध्रीचीः। सत्यमित्तन्न
त्वावा९ अन्यो अस्ति। इन्द्र देवो न मर्त्यो ज्यायान्। अहन्नहिं
परिशयानमर्णः। अवांसृजोऽपो अच्छा समुद्रम्। प्रसंसाहिषे
पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर
दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। स शेवृधमधि
धाद्युग्नमस्मे। महि क्षत्रं जनाषाडिन्द्र तव्यम्। रक्षा च नो मघोनः
पाहि सूरीन्। राये च नः स्वपत्या इषे धाः॥४३॥

रेवतीनां चत्वारि च॥ [९]

देवं बरुहिरिन्द्र९ सुदेवं देवैः। वीरवथ्स्तीर्णं वेद्यामवर्धयत्।
वस्तोर्वृतं प्राक्तोर्भूतम्। राया बरुहिष्मतोऽत्यगात्। वसुवने
वसुधेयस्य वेतु यजं। देवीद्वार इन्द्र९ सङ्घाते। विङ्घीर्यामन्नवर्धयन्।
आ वथ्सेन तरुणेन कुमारेण चमीविता अपार्वणम्। रेणुकंकाटं
नुदन्ताम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं॥४४॥

देवी उषासानक्ता। इन्द्रं यज्ञे प्रयत्यहेताम्। दैवीर्विशः
प्रायांसिष्टाम्। सुप्रीते सुधिते अभूताम्। वसुवने वसुधेयस्य वीतां
यजं। देवी जोष्टी वसुधिती। देवमिन्द्रमवर्धताम्। अयाव्यन्याघा
द्वेषा९सि। आन्यावाक्षीद्वसु वार्याणि। यजमानाय शिक्षिते॥४५॥

वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं। देवी ऊर्जाहुती दुधे सुदुधे।

पय॑सेन्द्र॑मव॑र्धताम्। इष॑मूर्ज॑म॒न्याऽवा॑क्षीत्। स॒ग्धिः॑ स॒पी॑तिम॒न्या।
नवे॑न् पूर्वं दय॑माने। पुरा॑णेन॒ नवम्। अ॒धा॑ता॒मूर्ज॑मूर्जाहु॑ती॒
वसु॑ वार्या॑णि। यज॑मानाय शि॒क्षिते॑। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒
यज॑॥४६॥

दे॒वा दै॒व्या॒ होता॑रा। दे॒वमिन्द्र॑मव॑र्धताम्। ह॒ताघ॑शः॒सा॒वाभा॑र्ष्टी॒
वसु॑वार्या॑णि। यज॑मानाय शि॒क्षितौ॑। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑।
दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। पति॑मिन्द्र॑मव॑र्धयन्। अस्पृ॑क्ष॒द्भार॑ती॒ दिव॑म्।
रु॒द्रैर्य॑ज्ञः॒ सर॑स्वती। इडा॒ वसु॑मती गृ॒हान्॥४७॥

व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒व इन्द्रो॑ नरा॒शः॑ सः।
त्रि॒व॒रूथ॑स्त्रि॒वन्धुरः॑। दे॒वमिन्द्र॑मव॑र्धयत्। श॒तेन॑ शि॒तिपृ॑ष्ठाना॒माहि॑तः।
स॒हस्रे॑ण॒ प्रव॑र्तते। मि॒त्रावरु॑णेद॑स्य हो॒त्रम॑र॒हतः॑। बृ॒हस्प॑तिः स्तो॒त्रम्।
अ॒श्विनाऽऽध्व॑र्यवम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑॥४८॥

दे॒व इन्द्रो॑ वन॒स्पतिः॑। हि॒र॒ण्यपर्णो॑ मधु॑शाखः सु॒पिप्प॒लः।
दे॒वमिन्द्र॑मव॑र्धयत्। दि॒वम॑ग्रेणा॒प्रात्। आ॒ऽन्तरि॑क्षं पृथि॒वीम॑द॒हीत्।
व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रितीनाम्।
दे॒वमिन्द्र॑मव॑र्धयत्। स्वा॒स॒स्थमि॒न्द्रेणा॑सन्नम्। अ॒न्या ब॒र्हीः॑ ष्य॒भ्य॒-
भूत्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्।
दे॒वमिन्द्र॑मव॑र्धयत्। स्वि॑ष्टं कुर्व॒न्स्वि॑ष्ट॒कृत्। स्वि॑ष्टम॒द्य क॑रोतु नः।
व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑॥४९॥

वियन्तु यजं शिक्षिते शिक्षिते वंसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं गृहान् वेतु यजामृध्वदं (देवं बर्हिर्देवीर्द्वारौ देवी उपासान्तां देवी जोष्टीं देवी ऊर्जाहती देवा दैव्या होतांरा शिक्षितो देवीस्तिस्तिस्मो देवीदेव इन्द्रो नराशंसो देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो अग्निः स्विष्टकृदेवम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेकां वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयन्निर्वर्धतामेकांऽवर्धयश्चतुर्वर्धयत्। वस्तोरा वृथ्सेन दैवीरयावीषं हुताऽस्पृक्षच्छतेन दिवः स्वासृस्थः स्विष्टः शिक्षिते शिक्षिते शिक्षितौ॥) [१०]

होता यक्षत्समिधाऽग्निमिडस्पदे। अश्विनेन्द्रः सरस्वतीम्। अजो धूम्रो न गोधूमैः क्लैर्भेषजम्। मधु शष्पैर्न तेजं इन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपात्सरस्वती। अविर्मेषो न भेषजम्। पथा मधुमताभरन्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्॥५०॥

बदरैरुपवाकाभिर्भेषजं तोक्त्रभिः। पयः सोमः परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षं नराशंसं न नग्नहुम्। पतिः सुरायै भेषजम्। मेषः सरस्वती भिषक्। रथो न चन्द्र्यश्विनोर्वपा इन्द्रस्य वीर्यम्। बदरैरुपवाकाभिर्भेषजं तोक्त्रभिः। पयः सोमः परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५१॥

होता यक्षदिडेडित आजुह्वानः सरस्वतीम्। इन्द्रं बलेन वर्धयन्। ऋषभेण गवैन्द्रियम्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्। यवैः कर्कन्धुभिः। मधु लाजैर्न मासरम्। पयः सोमः परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वर्हिः सुष्टरीमोर्णम्रदाः। भिषङ्गासत्या॥५२॥

भिषजाऽश्विनाऽश्वा शिशुमती। भिषग्धेनुः सरस्वती। भिषग्दुह

इन्द्राय भेषजम्। पयः सोमः परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षद्दुरो दिशः। कवष्यो न व्यचस्वती। अश्विभ्यां
 न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी दुधे। दुहे कामान्त्सरस्वती॥५३॥

अश्विनेन्द्राय भेषजम्। शुक्रं न ज्योतिरिन्द्रियम्। पयः सोमः
 परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्सुपेशसोषे
 नक्तं दिवा। अश्विना सज्जानाने। समं जाते सरस्वत्या। त्विषिमिन्द्रे
 न भेषजम्। श्येनो न रजसा हृदा। पयः सोमः परिस्नुतां घृतं
 मधु॥५४॥

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा भिषजा-
 ऽश्विना। इन्द्रं न जागृवी दिवा नक्तं न भेषजैः। शूषं सरस्वती
 भिषक्। सीसेन दुह इन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुतां घृतं मधु।
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्रो देवीर्न भेषजम्।
 त्रयस्त्रिधातवोऽपसः। रूपमिन्द्रे हिरण्ययम्॥५५॥

अश्विनेडा न भारती। वाचा सरस्वती। मह इन्द्राय
 दधुरिन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षत्त्वष्टारमिन्द्रमश्विना। भिषजं न सरस्वतीम्।
 ओजो न जूतिरिन्द्रियम्। वृको न रभसो भिषक्। यशः सुरया
 भेषजम्॥५६॥

श्रिया न मासरम्। पयः सोमः परिस्नुतां घृतं मधु।
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारं

शतक्रतुम्। भीमं न मन्युः राजानं व्याघ्रं नमसाऽश्विना भामम्।
सरस्वती भिषक्। इन्द्राय दुह इन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुता
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज॥५७॥

होता यक्षदग्निः स्वाहाऽऽज्यस्य स्तोकानाम्। स्वाहा
मेदसां पृथक्। स्वाहा छागमश्विभ्याम्। स्वाहा मेषः सरस्वत्यै।
स्वाहर्षभमिन्द्राय सिंहाय सहसेन्द्रियम्। स्वाहाऽग्निं न
भेषजम्। स्वाहा सोममिन्द्रियम्। स्वाहेन्द्रः सुत्रामाणः सवितारं
वरुणं भिषजां पतिम्। स्वाहा वनस्पतिं प्रियं पाथो न भेषजम्।
स्वाहा देवाः आज्यपान्॥५८॥

स्वाहाऽग्निः होत्राङ्गुषाणो अग्निर्भेषजम्। पयः सोमः
परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजः। होता यक्षदश्विना
सरस्वतीमिन्द्रः सुत्रामाणम्। इमे सोमाः सुरामाणः। छागेन
मेषैर्ऋषभैः सुताः। शष्पेन तोक्त्रभिः। लाजैर्महस्वन्तः। मदा
मासरेण परिष्कृताः। शुक्राः पयस्वन्तोऽमृताः। प्रस्थिता वो
मधुश्चुतः। तानश्विना सरस्वतीन्द्रः सुत्रामां वृत्रहा। जुषन्ताः
सौम्यं मधु। पिबन्तु मदन्तु वियन्तु सोमम्। होतर्यजः॥५९॥

वीर्यं वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं नासत्या सरस्वती मधुं हिरण्यं भेषजं वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजाज्यपानमृताः
पञ्च च (समिधाऽग्निः पदं तनूनपांश्मत्। नराशः समृषिः। इडेडितो यवैरष्टौ। बुरुहिः सप्त। दुरोऽश्विना
नवं। सुपेशः सर्षिः। दैव्या होतांरा सीसेन रसः। तिस्रस्त्वष्टारमष्टावष्टौ। वनस्पतिमृषिः। अग्नित्रयौदश।
अश्विना द्वादश त्रयोदश। समिधाऽग्निं बदरेर्बदरैर्यवैरश्विना त्विषिमश्विना न भेषजं रूपमश्विनां भीमं
भामम्॥॥

समिद्धो अ॒ग्निर॑श्विना। त॒प्तो घ॒र्मो वि॒राट्॑सुतः। दु॒हे
धे॒नुः सर॑स्वती। सोम॑ः शु॒क्रमि॑हेन्द्रि॒यम्। त॒नूपा भि॒षजा॑
सु॒ते। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती। मध्वा॒ रजा॑ःसीन्द्रि॒यम्। इन्द्रा॑य
प॒थिभि॑र्वहान्। इन्द्रा॑येन्दुः॒ सर॑स्वती। नरा॒शः॑से॒न न॒ग्रहः॑॥६०॥

अधा॑ताम॒श्विना॒ मधु॑। भेष॑जं भि॒षजा॑ सु॒ते। आ॒जुह्वा॑ना
सर॑स्वती। इन्द्रा॑येन्द्रि॒याणि॑ वी॒र्यम्॑। इडा॑भिरश्विनाविषम्। समूर्जः॑
स॒ रयि॑ं दधुः। अ॒श्विना॒ नमु॑चेः सु॒तम्। सोम॑ः शु॒क्रं प॑रि॒स्रुता॑।
सर॑स्वती॒ तमाभ॑रत्। ब॒रुहि॑षेन्द्रा॒य पा॑त॒वे॥६१॥

क॒व॒प्यो न व्यच॑स्वतीः। अ॒श्विभ्यां॑ न दुरो॒ दिशः॑। इन्द्रो॒ न
रोद॑सी दु॒घे। दु॒हे कामा॑न्त्सर॑स्वती। उ॒षासा॑ नक्त॑मश्विना। दिवेन्द्रः॑
सा॒यमिन्द्रि॑यैः। स॒ञ्जाना॑ने सु॒पेश॑सा। समं॑ जा॒ते सर॑स्वत्या। पा॒तं
नो॑ अश्विना॒ दिवा॑। पा॒हि नक्तः॑ सर॑स्वति॥६२॥

दैव्या॑ हो॒तारा भि॒षजा॑। पा॒तमिन्द्रः॑ सचा॑ सु॒ते। ति॒स्रस्त्रे॒धा
सर॑स्वती। अ॒श्विना॒ भार॑तीडा। ती॒व्रं प॑रि॒स्रुता॑ सोमम्। इन्द्रा॑य
सुष॑वुर्मदम्। अ॒श्विना॒ भेष॑जं मधु॑। भेष॑जं नः सर॑स्वती। इन्द्रे
त्वष्टा॑ यशः॒ श्रियम्॑। रू॒पः रू॒पमधुः॑ सु॒ते। ऋ॒तुथेन्द्रो॑ वन॒स्पतिः॑।
श॒श॒मानः॑ प॑रि॒स्रुता॑। की॒लाल॑म॒श्विभ्यां॑ मधु॑। दु॒हे धे॒नुः सर॑स्वती।
गोभि॑र्न सोम॑मश्विना। मा॒सरे॑ण प॒रिष्कृ॑ता। सम॑धा॒ताः सर॑स्वत्या।
स्वाहे॑न्द्रे सु॒तं मधु॑॥६३॥

न॒ग्रहः॑ पा॒त॒वे सर॑स्वत्यधुः सु॒तेऽष्टौ च॑॥

अ॒श्विना॑ ह॒विरिन्द्रि॑यम्। नमु॑चेर्धिया॒ सर॑स्वती। आ
 शु॒क्रमा॑सुराद्व॒सु। म॒घमिन्द्रा॑य ज॒भिरे। यम॒श्विना॒ सर॑स्वती।
 ह॒विषेन्द्र॑मवर्धयन्। स बि॑भेद व॒लं म॒घम्। नमु॑चावासुरे सचा॑।
 तमिन्द्रं॑ प॒शवः॒ सचा॑। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती॥६४॥

दधा॑ना अ॒भ्यनू॑षत। ह॒विषा॑ य॒ज्ञमिन्द्रि॑यम्। य इन्द्रं॑ इन्द्रि॒यं
 द॒धुः। स॒विता वरु॑णो भ॒र्गः। स सु॒त्रामा॑ ह॒विष्म॑तिः। यज॑मानाय
 सश्च॑त। स॒विता वरु॑णोऽदध॑त्। यज॑मानाय दा॒शुषे॑। आद॑त्त
 नमु॑चेर्व॒सु। सु॒त्रामा॒ बल॑मिन्द्रि॒यम्॥६५॥

वरु॑णः क्ष॒त्रमिन्द्रि॑यम्। भगे॑न सवि॒ता श्रि॑यम्। सु॒त्रामा॒ यश॑सा
 बल॑म्। दधा॑ना य॒ज्ञमा॑शत। अ॒श्विना॒ गोभि॑रिन्द्रि॒यम्। अ॒श्वेभिर्वी॑र्यं
 बल॑म्। ह॒विषेन्द्र॑ः सर॑स्वती। यज॑मानमवर्धयन्। ता नास॑त्या
 सु॒पेश॑सा। हि॒र॒ण्यव॑र्तनी॒ नरा॑। सर॑स्वती ह॒विष्म॑ती। इन्द्र॑ कर्म॒सु
 नोऽव॑त। ता भि॒षजा॑ सु॒कर्म॑णा। सा सु॒दुघा॒ सर॑स्वती। स वृ॑त्र॒हा
 श॑त॒क्रतुः॑। इन्द्रा॑य दधुरिन्द्रि॒यम्॥६६॥

उ॒भा सर॑स्वती॒ बल॑मिन्द्रि॒यत्रा॒ पट्ठ॑॥ [१३]

दे॒वं ब॒रुहिः॑ सर॑स्वती। सु॒देवमिन्द्रे॑ अ॒श्विना॑। तेजो॑ न
 चक्षु॑र॒क्ष्योः। ब॒रुहिषा॑ दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒
 यज॑। दे॒वीर्द्वारो॑ अ॒श्विना॑। भि॒षजे॑न्द्रे सर॑स्वती। प्रा॒णं न वी॑र्य॒न्नसि॑।
 द्वा॒रो दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥६७॥

देवी उषासावश्विना॥ मिषजेन्द्रे सरस्वती। बलं न वाचमास्ये॥
 उषाभ्यां दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवी जोष्टी
 अश्विना॥ सुत्रामेन्द्रे सरस्वती। श्रोत्रं न कर्णयोर्यशः। जोष्टीभ्यां
 दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं॥६८॥

देवी ऊर्जाहुती दुधे सुदुधे। पयसेन्द्रः सरस्वत्यश्विना
 मिषजाऽवत। शुक्रं न ज्योतिः स्तनयोराहुती धत्त इन्द्रियम्।
 वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवा देवानां मिषजा॥
 होताराविन्द्रमश्विना॥ वषट्कारैः सरस्वती। त्विषिं न हृदये मतिम्।
 होतृभ्यां दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं॥६९॥

देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीः। सरस्वत्यश्विना भारतीडा॥ शूषन्न
 मध्ये नाभ्याम्। इन्द्राय दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु
 यजं। देव इन्द्रो नराशंसः। त्रिवरूथः सरस्वत्याऽश्विभ्यामीयते
 रथः। रेतो न रूपममृतं जनित्रम्। इन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि।
 वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं॥७०॥

देव इन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यपर्णो अश्विभ्याम्। सरस्वत्याः
 सुपिप्पलः। इन्द्राय पच्यते मधु। ओजो न जूतिमृषभो न
 भामम्। वनस्पतिर्नो दधदिन्द्रियाणि। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु
 यजं। देवं बर्हिर्वारितीनाम्। अध्वरे स्तीर्णमश्विभ्याम्। ऊर्णम्रदाः
 सरस्वत्याः॥७१॥

स्योनमिन्द्र ते सदः। ईशायै मन्युः राजानं बर्हिषा
 दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवो अग्निः
 स्विष्टकृत्। देवान् यक्षद्यथायथम्। होतारविन्द्रमश्विना। वाचा
 वाचः सरस्वतीम्। अग्निः सोमः स्विष्टकृत्। स्विष्ट इन्द्रः
 सुत्रामा सविता वरुणो भिषक्। इष्टो देवो वनस्पतिः। स्विष्टा
 देवा आज्यपाः। इष्टो अग्निरग्निना। होता होत्रे स्विष्टकृत्। यशो
 न दधदिन्द्रियम्। ऊर्जमपचितिः स्वधाम्। वसुवने वसुधेयस्य
 वियन्तु यज॥७२॥

द्वारो दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज जोष्टीभ्यां दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज
 होतृभ्यां दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजैन्द्रियाणि वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज सरस्वत्या
 वनस्पतिः पद्वं (देवं बर्हिर्देवीद्वारो देवी उपासावश्विना देवी जोष्टी देवी ऊर्जाहुती देवा देवानां
 भिषजां वषट्कारेदेवीस्तिस्तिस्तिस्तिस्ति देवीदेव इन्द्रो नराशंसो देव इन्द्रो वनस्पतिदेवं बर्हिर्वारितानां देवो
 अग्निः स्विष्टकृद्देवानां समिधाऽग्निं देवं बर्हिः सरस्वत्यश्विना सर्वं वियन्तु। द्वारस्तिस्तिः सर्ववियन्तु। अज
 इन्द्रमोजोऽग्निं परः सरस्वतीम्। नक्तं पूर्वः सरस्वति। अन्यत्र सरस्वती। भिषक्पूर्वं दुह इन्द्रियम्। अन्यत्र
 दधुरिन्द्रियम्। सौत्रामण्याः सुतासुती। अञ्जन्त्ययं यजमानः॥) [१४]

अग्निमद्य होतारमवृणीत। अयः सुतासुती यजमानः।
 पचन्पृक्तीः। पचन्पुरोडाशान्। गृह्णन्ग्रहान्। बध्नन्नश्विभ्यां छागः
 सरस्वत्या इन्द्राय। बध्नन्सरस्वत्यै मेषमिन्द्रायश्विभ्याम्।
 बध्नन्निन्द्रायर्षभमश्विभ्याः सरस्वत्यै। सूपस्था अद्य देवो
 वनस्पतिरभवत्। अश्विभ्यां छागेन सरस्वत्या इन्द्राय॥७३॥

सरस्वत्यै मेषेणेन्द्रायश्विभ्याम्। इन्द्रायर्षभेणाश्विभ्याः
 सरस्वत्यै। अक्षः स्तान्मेदस्तः प्रतिपचताग्रभीषुः। अवीवृधन्त ग्रहैः।

अपाताम॒श्विना॒ सर॑स्वतीन्द्रः॒ सु॒त्रामा॑ वृत्र॒हा। सोमा॑न्त्सुराम्णः।
 उपो॑ उक्थाम॒दाः श्रौ॒द्विमदा॑ अदन्। अवी॑वृधन्ताङ्गू॒षैः। त्वाम॒द्यर्ष॑
 आ॒र्षेय॒र्षीणां॑ नपादवृणीत। अ॒य॒ सु॒तासु॒ती यज॑मानः। बहु॒भ्य
 आ सङ्ग॑तेभ्यः। ए॒ष मे॑ दे॒वेषु॑ वसु॒ वार्या॑ यक्ष्यत॒ इति॑। ता या
 दे॒वा दे॒वदाना॑न्यदुः। तान्य॑स्मा॒ आ च॒ शास्व॑। आ च॑ गुरस्व।
 इ॒षित॑श्च॒ होत॑रसि॒ भद्र॑वाच्याय॒ प्रेषि॑तो॒ मानु॑षः। सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता
 ब्रू॑हि॥७४॥

इन्द्राय॒ यज॑मानः सप्त च॥ _____ [१५]

उ॒शन्त॑स्त्वा हवाम॒ह आ नो॑ अ॒ग्ने सु॒केतु॑ना॒। त्व॒ सोम॑ म॒हे
 भग॑ त्व॒ सोम॑ प्रचि॑कितो मनी॒षा। त्वया॒ हि नः॑ पि॒तरः॑ सोम॒ पूर्वे॑
 त्व॒ सोम॑ पि॒तृभिः॑ संवि॒दानः॑। बर्हि॑षदः पि॒तर॒ आऽहं॑ पि॒तृन्।
 उप॑हूताः पि॒तरोऽग्नि॑ष्वात्ताः पि॒तरः॑। अ॒ग्निष्वा॒त्तानृ॑तुम॒तो हवाम॑हे।
 नरा॒श॒सो सोम॑पी॒थं य आ॒शुः। ते नो॑ अर्वन्तः सु॒हवा॑ भवन्तु। शं
 नो॑ भवन्तु द्वि॒पदे॒ शं चतु॑ष्पदे। ये अ॒ग्निष्वा॒त्ता येऽन॑ग्निष्वात्ताः॥७५॥

अ॒होमु॑चः पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑। परेऽव॑रेऽमृ॒तासो॑ भवन्तः।
 अधि॑ ब्रुवन्तु ते अ॒वन्त्व॑स्मान्। वा॒न्यायै॑ दु॒ग्धे जु॑षमा॒णाः क॒र॒म्भम्।
 उ॒दीरा॑णा॒ अव॑रे॒ परे॑ च। अ॒ग्निष्वा॒त्ता ऋ॒तुभिः॑ संवि॒दानाः॑।
 इन्द्र॑वन्तो ह॒विरि॒दं जु॑षन्ताम्। यद॑ग्ने क॒व्यवा॑हन॒ त्वम॑ग्र ईडि॒तो
 जा॑तवेदः। मा॒त॒ली क॒व्यैः। ये ता॑तृ॒पुर्दे॒वत्रा॑ जेह॑मानाः। हो॒त्रावृ॑धः
 स्तोम॑त॒ष्टासो॑ अ॒कैः। आऽग्रे॑ याहि सु॒विद॑त्रै॒भिर्वा॑ङ्। स॒त्यैः क॒व्यैः

पितृभिर्धर्मसद्भिः। हव्यवाहमजरं पुरुप्रियम्। अग्निं घृतेन हविषा
सपर्यन्। उपासदं कव्यवाहं पितृणाम्। स नः प्रजां वीरवतीं
समृण्वतु॥ ७६॥

अनग्निष्वात्ता जेहमानाः सप्त च॥ [१६]

होता यक्षदिडस्पदे। समिधानं महद्यशः। सुषमिद्धं वरेण्यम्।
अग्निमिन्द्रं वयोधसम्। गायत्रीं छन्दं इन्द्रियम्। त्र्यविं गां
वयो दधत्। वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षच्छुचिब्रतम्।
तनूनपातमुद्भिदम्। यं गर्भमदितिर्दधे॥ ७७॥

शुचिमिन्द्रं वयोधसम्। उष्णिहं छन्दं इन्द्रियम्। दित्यवाहं गां
वयो दधत्। वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदीडेन्यम्। ईडितं
वृत्रहन्तमम्। इडाभिरीड्य सहः। सोममिन्द्रं वयोधसम्। अनुष्टुभं
छन्दं इन्द्रियम्। त्रिवथ्सं गां वयो दधत्॥ ७८॥

वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षथ्सुबर्हिषदम्।
पूषण्वन्तममर्त्यम्। सीदन्तं बर्हिषि प्रिये। अमृतेन्द्रं वयोधसम्।
बृहतीं छन्दं इन्द्रियम्। पश्चाविं गां वयो दधत्। वेत्वाऽऽज्यस्य
होतर्यजं। होतायक्षद्व्यचस्वतीः। सुप्रायणा ऋतावृधः॥ ७९॥

द्वारो देवीर्हिरण्ययीः। ब्रह्माण् इन्द्रं वयोधसम्। पङ्क्तिं छन्दं
इहेन्द्रियम्। तुर्यवाहं गां वयो दधत्। वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं।
होता यक्षथ्सुपेशसे। सुशिल्पे बृहती उभे। नक्तोषासा न दर्शते।

विश्वमिन्द्रं वयोधसम्। त्रिष्टुभं छन्दं इन्द्रियम्॥८०॥

पृष्ठवाहं गां वयो दधत्। वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्प्रचेतसा। देवानामुत्तमं यशः। होतारा दैव्या कवी। सयुजेन्द्रं वयोधसम्। जगतीं छन्दं इहेन्द्रियम्। अनुद्वाहं गां वयो दधत्। वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्पेशस्वतीः॥८१॥

तिस्रो देवीर्हिरण्ययीः। भारतीर्बृहतीर्महीः। पतिमिन्द्रं वयोधसम्। विराजं छन्दं इहेन्द्रियम्। धेनुं गां न वयो दधत्। वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्सुरेतसम्। त्वष्टारं पुष्टिवर्धनम्। रूपाणि बिभ्रतं पृथक्। पुष्टिमिन्द्रं वयोधसम्॥८२॥

द्विपदं छन्दं इहेन्द्रियम्। उक्षाणं गां न वयो दधत्। वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षच्छतक्रतुम्। हिरण्यपर्णमुक्थिनम्। रशनां बिभ्रतं वशिम्। भगमिन्द्रं वयोधसम्। ककुभं छन्दं इहेन्द्रियम्। वशां वेहतं गां न वयो दधत्। वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्स्वाहाकृतीः। अग्निं गृहपतिं पृथक्। वरुणं भेषजं कविम्। क्षत्रमिन्द्रं वयोधसम्। अतिच्छन्दसं छन्दं इन्द्रियम्। बृहदृषभं गां वयो दधत्। वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं॥८३॥

दधे दधत्तद्वृधं इन्द्रियं पेशस्वतीर्वयोधसं वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं सप्त च (इडस्पदंऽग्निङ्गायत्रीञ्चविम्। शुचिं व्रतं शुचिमुष्णिहं नित्युवाहम्। ईडेन्यु सोममनुष्टुभं त्रिवृत्सम्। सुबर्हिषदं मृतेन्द्रं बृहतीं पञ्चाविम्। व्यचस्वतीः सुप्रायणा द्वारो ब्रह्माणः पङ्क्तिमिह तुर्यवाहम्। सुपेशसे विश्वमिन्द्रं त्रिष्टुभं पष्ठवाहम्। प्रचेतसा सयुजेन्द्रं जगतीमिहानुद्वाहम्। पेशस्वतीस्तिस्त्रः पतिं विराजमिह धेनुम्। सुरेतसन्त्वष्टारं पुष्टिमिन्द्रं द्विपदमिहोक्षाणम्। शतक्रतुं भगमिन्द्रं ककुभमिह वशान्। स्वाहाकृतीः क्षत्रमतिच्छन्दसं बृहदृषभं गां वयो

दधंदिन्द्रियमृषिं वसु नवं दशेहोन्द्रियमष्टं नव दश गां न वयो दधंदिदस्पदे सर्वं वेतु॥॥—[१७]

समिद्धो अग्निः समिधा। सुषमिद्धो वरेण्यः। गायत्री छन्दं
इन्द्रियम्। त्र्यविर्गोर्वयो दधुः। तनूनपाच्छुचित्रतः। तनूपाच्च
सरस्वती। उष्णिक्छन्दं इन्द्रियम्। दित्यवाङ्गोर्वयो दधुः।
इडाभिरग्निरीड्यः। सोमो देवो अमर्त्यः॥८४॥

अनुष्टुप्छन्दं इन्द्रियम्। त्रिविधसो गौर्वयो दधुः। सुबर्हिरग्निः
पूषण्वान्। स्तीर्णबर्हिरमर्त्यः। बृहती छन्दं इन्द्रियम्। पञ्चाविर्गोर्वयो
दधुः। दुरो देवीर्दिशो महीः। ब्रह्मा देवो बृहस्पतिः। पङ्क्तिश्छन्दं
इहेन्द्रियम्। तुर्यवाङ्गोर्वयो दधुः॥८५॥

उषे यही सुपेशंसा। विश्वे देवा अमर्त्याः। त्रिष्टुप्छन्दं
इन्द्रियम्। पष्ठवाङ्गोर्वयो दधुः। दैव्या होतारा भिषजा। इन्द्रेण
सयुजा युजा। जगती छन्दं इहेन्द्रियम्। अनङ्गान्गौर्वयो दधुः।
तिस्र इडा सरस्वती। भारती मरुतो विशः॥८६॥

विराट्छन्दं इहेन्द्रियम्। धेनुर्गौर्न वयो दधुः। त्वष्टा तुरीपो
अद्भुतः। इन्द्राग्नी पुष्टिवर्धना। द्विपाच्छन्दं इहेन्द्रियम्। उक्षा
गौर्न वयो दधुः। शमिता नो वनस्पतिः। सविता प्रसुवन्भगम्।
ककुप्छन्दं इहेन्द्रियम्। वशा वेहद्गौर्न वयो दधुः। स्वाहा यज्ञं
वरुणः। सुक्षत्रो भेषजं करत्। अतिच्छन्दाश्छन्दं इन्द्रियम्।
बृहदृषभो गौर्वयो दधुः॥८७॥

अमर्त्यस्तुर्यवाङ्मौर्वयो दधुर्विशो वशा वेहद्रौर्न वयो दधुश्चत्वारि च॥—————[१८]

वसन्तेनर्तुना देवाः। वसवस्त्रिवृता स्तुतम्। रथन्तरेण तेजसा।
हविरिन्द्रे वयो दधुः। ग्रीष्मेण देवा ऋतुना। रुद्राः पञ्चदशे स्तुतम्।
बृहता यशसा बलम्। हविरिन्द्रे वयो दधुः। वर्षाभिर्ऋतुना-
ऽऽदित्याः। स्तोमे सप्तदशे स्तुतम्॥८८॥

वैरूपेण विशोजसा। हविरिन्द्रे वयो दधुः। शारदेनर्तुना देवाः।
एकविंश ऋभवं स्तुतम्। वैराजेन श्रिया श्रियम्। हविरिन्द्रे वयो
दधुः। हेमन्तेनर्तुना देवाः। मरुतस्त्रिणवे स्तुतम्। बलेन शक्ररीः
सहः। हविरिन्द्रे वयो दधुः। शैशिरेणर्तुना देवाः। त्रयस्त्रिंशोऽमृतं
स्तुतम्। सत्येन रेवतीः क्षत्रम्। हविरिन्द्रे वयो दधुः॥८९॥

स्तोमे सप्तदशे स्तुतं सहो हविरिन्द्रे वयो दधुश्चत्वारि च (वसन्तेन ग्रीष्मेण वर्षाभिः शारदेन हेमन्तेन
शैशिरेण षट्॥)॥—————[१९]

देवं बर्हिरिन्द्रं वयोधसम्। देवं देवमवर्धयत्। गायत्रिया
छन्दसेन्द्रियम्। तेज इन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु
यजं। देवीर्द्वारो देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवीर्देवमवर्धयन्। उष्णिहा
छन्दसेन्द्रियम्। प्राणमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु
यजं॥९०॥

देवी देवं वयोधसम्। उपे इन्द्रमवर्धताम्। अनुष्टुभा
छन्दसेन्द्रियम्। वाचमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वीतां

यजं। दे॒वी जोष्टीं॑ दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वी दे॒वम॑वर्धताम्।
 बृ॒हत्या॑ छन्द॑सेन्द्रियम्। श्रोत्र॑मिन्द्रे वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
 वीतां॑ यज॑॥९१॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वी दे॒वम॑वर्धताम्। पु॒ङ्ग्या
 छन्द॑सेन्द्रियम्। शु॒क्रमिन्द्रे॑ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॑
 यजं। दे॒वा दै॒व्या होता॑रा दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वा दे॒वम॑वर्धताम्।
 त्रि॒ष्टुभा॑ छन्द॑सेन्द्रियम्। त्विषि॑मिन्द्रे वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
 वीतां॑ यज॑॥९२॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीर्वयो॑धसम्। पति॑मिन्द्रंमवर्धयन्। जग॑त्या
 छन्द॑सेन्द्रियम्। ब॒लमिन्द्रे॑ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु
 यजं। दे॒वो नरा॑शंसो दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत्।
 वि॒राजा॑ छन्द॑सेन्द्रियम्। रे॒त इन्द्रे॑ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
 वेतु॑ यज॑॥९३॥

दे॒वो वन॑स्पतिर्दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत्। द्वि॒पदा॑
 छन्द॑सेन्द्रियम्। भग॑मिन्द्रे वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु
 यजं। दे॒वं ब॒रुहि॑र्वारि॒तीनां॑ दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वं दे॒वम॑वर्धयत्।
 क॒कुभा॑ छन्द॑सेन्द्रियम्। यश॑ इन्द्रे वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
 वेतु॑ यजं। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृद्दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वो
 दे॒वम॑वर्धयत्। अति॑च्छन्दसा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। क्ष॒त्रमिन्द्रे॑ वयो॒ दध॑त्।

वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं॥१४॥

वियन्तु यजं वीतां यजं वीतां यजं वेतु यजं वेतु यजं पञ्च च (देवं बर्हिर्गायत्रिया तेजः। देवीर्द्वारं उष्णिहां प्राणम्। देवी देवमुषे अनुष्टुभा वाचम्। देवी जोष्टीं बृहत्या श्रोत्रम्। देवी ऊर्जाहंती पङ्क्या शुक्रम्। देवा दैव्या होतांरा त्रिष्टुभा त्विषिम्। देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीः पतिं जगत्या बलम्। देवो नराशंसो विराजा रेतः। देवो वनस्पतिर्द्विपदा भगम्। देवं बर्हिर्वारितीनां ककुभा यशः। देवो अग्निः स्विष्टकृदतिच्छन्दसा क्षत्रम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयश्चतुरवर्धतामेकोऽवर्धयश्चतुरवर्धयत्॥)॥

[२०]

स्वाद्धीं त्वा सोमः सुरावन्तश्च सीसेन मित्रोऽसि यदेवा होता यक्षत्समिधेन्द्रश्च समिद्ध इन्द्र आचरपणिप्रा देवं बर्हिर्होता यक्षत्समिधाऽग्निश्च समिद्धो अग्निरंश्विनाऽश्विनां हविरिन्द्रियं देवं बर्हिः सरस्वत्यग्निमद्योशन्तो होता यक्षद्विडस्पदे समिद्धो अग्निः समिधा वसन्तेनर्तुनां देवं बर्हिरिन्द्रं वयोधसं विंशतिः॥२०॥

स्वाद्धीं त्वाऽमीमदन्त पितरः साम्राज्याय पूतं पवित्रेणोषासानक्ता बदरैरधातां देव इन्द्रो वनस्पतिः पष्ठवाहङ्गां देवी देवं वयोधसं चतुर्नवतिः॥१४॥

स्वाद्धीं त्वां वेतु यजं॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

त्रिवृ॒थस्तो॑मो भवति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सं वै त्रि॒वृत्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑
रुन्धे। अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑ सोमो॑ भवति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सं वा अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑ रुन्धे। रथ॒न्तर॑ꣳ साम॑ भवति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सं वै
रथ॒न्तर॑म्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑ रुन्धे। प॒रि॒स्र॒जी होता॑ भवति॥१॥

अ॒रु॒णो मि॑र्मि॒रस्त्रि॑शु॒क्रः। ए॒तद्वै ब्र॑ह्मव॒र्च॒सस्य॑ रू॒पम्।
रू॒पेणै॒व ब्र॑ह्मव॒र्च॒सम॑व॒ रुन्धे। बृ॒ह॒स्पति॑र॒काम॑यत॒ दे॒वानां॑ पु॒रोधां॑
ग॒च्छेय॑मिति। स ए॒तं बृ॑ह॒स्पति॑स॒वम॑पश्यत्। तमा॒ऽहर॑त्।
तेना॑यजत। ततो॒ वै स दे॒वानां॑ पु॒रोधा॑म॒गच्छ॑त्। यः पु॒रोधा॑का॒मः
स्यात्। स बृ॑ह॒स्पति॑स॒वेन॑ यजेत॥२॥

पु॒रोधा॑मे॒व ग॑च्छति। तस्य॑ प्रा॒तः स॒वने॑ स॒न्नेषु॑ ना॒राश॑ꣳसेषु॑।
एका॑दश॒ दक्षि॑णा नीयन्ते। एका॑दश॒ माध्यं॑ दि॒ने स॒वने॑ स॒न्नेषु॑
ना॒राश॑ꣳसेषु॑। एका॑दश॒ तृतीय॑स॒वने॑ स॒न्नेषु॑ ना॒राश॑ꣳसेषु॑।
त्रय॑स्त्रि॒ꣳश॒त्सम्प॑द्यन्ते। त्रय॑स्त्रि॒ꣳश॒द्वै दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रुन्धे।
अश्व॑श्चतु॒स्त्रि॒ꣳशः। प्रा॒जाप॑त्यो वा अश्वः॥३॥

प्रा॒जाप॑तिश्चतु॒स्त्रि॒ꣳशो दे॒वता॑नाम्। याव॑तीरे॒व दे॒वताः॑।
ता ए॒वाव॑ रुन्धे। कृ॒ष्णाजि॑ने॒ऽभिषि॑ञ्चति। ब्र॒ह्म॑णो वा ए॒तद्रू॑पम्।
यत्कृ॑ष्णाजि॒नम्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेनै॒वैन॑ꣳ सम॑र्धयति। आ॒ज्येना॒भिषि॑ञ्चति।
तेजो॒ वा आ॒ज्यम्। तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति॥४॥

होतां भवति यजेत वा अश्वो दधाति॥—————[१]

यदाग्नेयो भवति। अग्निमुखा हृद्धिः। अथ यत्पौष्णः। पुष्टिर्वै
पूषा। पुष्टिर्वैश्यस्य। पुष्टिमेवाव रुन्धे। प्रसवाय सावित्रः। अथ
यत्त्वाष्ट्रः। त्वष्टा हि रूपाणि विकरोति। निर्वरुणत्वाय वारुणः॥५॥

अथो य एव कश्च सन्थसूयते। स हि वारुणः। अथ यद्वैश्वदेवः।
वैश्वदेवो हि वैश्यः। अथ यन्मारुतः। मारुतो हि वैश्यः। सप्तैतानि
हवींषि भवन्ति। सप्तगणा वै मरुतः। पृश्निः पष्ठौही मारुत्या
लभ्यते। विड्वे मरुतः। विश एवैतन्मध्यतोऽभिषिच्यते। तस्माद्वा
एष विशः प्रियः। विशो हि मध्यतोऽभिषिच्यते। ऋषभचर्म-
ऽध्यभिषिञ्चति। स हि प्रजनयिता। दध्राऽभिषिञ्चति। ऊर्वा
अन्नाद्यं दधि। ऊर्जैवैनमन्नाद्येन समर्धयति॥६॥

वारुणो विड्वे मरुतोऽष्टौ च॥—————[२]

यदाग्नेयो भवति। आग्नेयो वै ब्राह्मणः। अथ यथ्सौम्यः।
सौम्यो हि ब्राह्मणः। प्रसवायैव सावित्रः। अथ यद्वारुहस्पत्यः।
एतद्वै ब्राह्मणस्य वाक्पतीयम्। अथ यदग्नीषोमीयः। आग्नेयो वै
ब्राह्मणः। तौ यदा सङ्गच्छेते॥७॥

अथ वीर्यावत्तरो भवति। अथ यत्सारस्वतः। एतद्धि प्रत्यक्षं
ब्राह्मणस्य वाक्पतीयम्। निर्वरुणत्वायैव वारुणः। अथो य एव
कश्च सन्थसूयते। स हि वारुणः। अथ यद्वावापृथिव्यः। इन्द्रो
वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। तं द्यावापृथिवी नान्वमन्येताम्। तमेतेनैव

भागधेयेनान्वमन्येताम्॥८॥

वज्रस्य वा एषोऽनुमानाय। अनुमतवज्रः सूयाता इति।
अष्टावेतानि हवींषि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्री ब्रह्म-
वर्चसम्। गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। हिरण्येन घृतमुत्पुनाति।
तेजस एव रुचे। कृष्णाजिनेऽभिषिञ्चति। ब्रह्मणो वा एतदृक्सामयो
रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्। ब्रह्मन्नेवैनमृक्सामयोरध्यभिषिञ्चति।
घृतेनाभिषिञ्चति। तथा वीर्यावत्तरो भवति॥९॥

सङ्गच्छेते भागधेयेनान्वमन्येतां रूपं चत्वारि च॥ [३]

न वै सोमेन सोमस्य सवोऽस्ति। हुतो ह्येषः। अभिषुतो ह्येषः।
न हि हुतः सूयते। सौमीं सूतवंशामा लभते। सोमो वै रेतोधाः।
रेत एव तदधाति। सौम्यर्चाऽभिषिञ्चति। रेतोधा ह्येषा। रेतः सोमः।
रेत एवास्मिन्दधाति। यत्किं च राजसूयमृते सोमम्। तत्सर्वं भवति।
अषाढं युथ्सु पृतनासु पप्रिम। सुवर्षामप्स्वां वृजनस्य गोपाम्।
भरेषुजां सुक्षितिं सुश्रवंसम्। जयन्तं त्वामनु मदेम सोम॥१०॥
रेतः सोमः सप्त च॥ [४]

यो वै सोमेन सूयते। स देवसवः। यः पशुनां सूयते। स
देवसवः। य इष्ट्यां सूयते। स मनुष्यसवः। एतं वै पृथये देवाः
प्रायच्छन्। ततो वै सोऽप्यारण्यानां पशूनामसूयत। यावन्तीः
कियन्तीश्च प्रजा वाचं वदन्ति। तासां सर्वासां सूयते॥११॥

य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। न॒रा॒शः॑ सु॒यर्चा॑ ऽभिषि॑ञ्चति।
म॒नु॒ष्या॑ वै नरा॒शः॑ सः। नि॒हु॒त्य॒ वावै॑तत्। अथा॒भिषि॑ञ्चति। यत्किं
च॑ राज॒सूय॑मनुत्तरवे॒दीक॑म्। तत्सर्वं॑ भवति। ये मे॑ पश्चा॒शत॑ ददुः।
अ॒श्वाना॑ः स॒धस्तु॑तिः। द्यु॒मद॑ग्रे॒ महि॑ श्रवः। बृ॒हत्कृ॑धि म॒घोना॑म्।
नृ॒वद॑मृत नृ॒णाम्॥१२॥

सू॒य॒ते स॒धस्तु॑तिस्त्रीणि च॥ [५]

ए॒ष गो॑स॒वः। ष॒ट्त्रि॑ं॒श उ॒क्थ्यो॑ बृ॒हत्सा॑मा। प॒व॒माने॑
क॒ण्वर॑थन्त॒रं भ॑वति। यो वै वा॑ज॒पेयः॑। स स॑म्राट्थ॒सवः॑। यो
रा॑ज॒सूयः॑। स व॑रुणस॒वः। प्र॒जाप॑तिः स्वा॒रा॒ज्यं॑ परमे॒ष्ठी। स्वा॒रा॒ज्यं॑
गौ॒रे॒वा। गौ॒रि॒व भ॑वति॥१३॥

य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। उ॒भे बृ॒हद्र॑थन्त॒रे भ॑वतः।
तद्धि॑ स्वा॒रा॒ज्यम्। अ॒युतं॑ दक्षि॑णाः। तद्धि॑ स्वा॒रा॒ज्यम्। प्र॒ति॒धुषा॑-
ऽभिषि॑ञ्चति। तद्धि॑ स्वा॒रा॒ज्यम्। अ॒नु॒द्ध॒ते वेद्यै॑ दक्षि॑णत आ॒हव॑नी-
य॑स्य बृ॒हतः॑ स्तो॒त्रं प्र॒त्य॒भिषि॑ञ्चति। इ॒यं वा॒व र॑थन्त॒रम्॥१४॥

अ॒सौ बृ॒हत्। अ॒नयो॑रे॒वैन॑मन॒न्तर॑हितम॒भिषि॑ञ्चति। प॒शुस्तो॑मो
वा ए॒षः। तेन॑ गोस॒वः। ष॒ट्त्रि॑ं॒शः सर्वः॑। रे॒वञ्जा॑तः स॒हसा॑ वृ॒द्धः।
क्ष॒त्राणा॑ क्ष॒त्रभृ॑त्तमो वयो॒धाः। म॒हान्म॑हि॒त्वे त॑स्त॒भानः॑। क्ष॒त्रे रा॑ष्ट्रे
च॑ जागृ॒हि। प्र॒जाप॑तेस्त्वा परमे॒ष्ठि॒नः स्वा॒रा॒ज्येना॑भिषि॑ञ्चामी॒त्याह॑।
स्वा॒रा॒ज्यमे॒वैनं॑ गमयति॥१५॥

इ॒व भ॑वति र॒थन्त॑रमा॒हेकं॑ च॥ [६]

सि॒हे व्याघ्र॑ उ॒त या पृ॒दा॒कौ। त्विषि॑र॒ग्नौ ब्रा॑ह्म॒णे सू॒र्ये या।
 इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना।
 या रा॑ज॒न्ये दु॒न्दुभा॑वाय॒तायाम्। अश्व॑स्य॒ क्रन्द्ये॑ पु॒रुष॑स्य मा॒यौ।
 इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। या
 ह॒स्तिनि॑ द्वी॒पिनि॒ या हि॑रण्ये। त्विषि॑र॒श्वेषु॑ पु॒रुषेषु॑ गोषु॑॥१६॥

इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना।
 रथे॑ अ॒क्षेपु॑ वृष॒भस्य॑ वाजे॑। वाते॑ प॒र्जन्ये॑ वरु॒णस्य॑ शु॒ष्मे। इन्द्रं॑
 या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। रा॒डसि॑
 वि॒रा॒डसि॑। स॒म्रा॒डसि॑ स्व॒रा॒डसि॑। इन्द्रा॑य त्वा॒ तेज॑स्वते॒ तेज॑स्वन्तः
 श्री॑णामि। इन्द्रा॑य॒ त्वौज॑स्वत् ओज॑स्वन्तः॒ श्री॑णामि॥१७॥

इन्द्रा॑य त्वा॒ पय॑स्वते॒ पय॑स्वन्तः॒ श्री॑णामि। इन्द्रा॑य॒ त्वा-
 ऽऽयु॑ष्मत् आ॒यु॑ष्मन्तः॒ श्री॑णामि। तेजो॑ऽसि। तत्ते॒ प्र य॑च्छामि।
 तेज॑स्वदस्तु मे॒ मुखम्। तेज॑स्वच्छि॒रो अस्तु॑ मे। तेज॑स्वान्
 वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। तेज॑सा॒ सम्पि॑पृग्धि मा। ओजो॑ऽसि। तत्ते॒ प्र
 य॑च्छामि॥१८॥

ओज॑स्वदस्तु मे॒ मुखम्। ओज॑स्वच्छि॒रो अस्तु॑ मे। ओज॑स्वान्
 वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। ओज॑सा॒ सं पि॑पृग्धि मा। पयो॑ऽसि। तत्ते॒ प्र
 य॑च्छामि। पय॑स्वदस्तु मे॒ मुखम्। पय॑स्वच्छि॒रो अस्तु॑ मे। पय॑स्वान्
 वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। पय॑सा॒ सं पि॑पृग्धि मा॥१९॥

आयुरसि। तत्ते प्र यच्छामि। आयुष्मदस्तु मे मुखम्।
 आयुष्मच्छिरो अस्तु मे। आयुष्मान् विश्वतः प्रत्यङ्। आयुषा
 सं पिपृग्धि मा। इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि। प्रियं रेतो
 वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ। विश्वे देवा
 जरदष्टिर्यथाऽसत्॥२०॥

आयुरसि विश्वायुरसि। सर्वायुरसि सर्वमायुरसि। यतो वातो
 मनोजवाः। यतः क्षरन्ति सिन्धवः। तासां त्वा सर्वासां रुचा।
 अभिषिञ्चामि वर्चसा। समुद्र इवासि गृह्णनां। सोम इवास्यदाभ्यः।
 अग्निरिव विश्वतः प्रत्यङ्। सूर्य इव ज्योतिषा विभूः॥२१॥

अपां यो द्रवणे रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। तेजसे ब्रह्म-
 वर्चसाय गृह्णामि। अपां य ऊर्मो रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय।
 ओजसे वीर्याय गृह्णामि। अपां यो मध्यतो रसः। तमहमस्मा
 आमुष्यायुणाय। पुष्ट्यै प्रजननाय गृह्णामि। अपां यो यज्ञियो रसः।
 तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। आयुषे दीर्घायुत्वाय गृह्णामि॥२२॥
 गोष्वोजस्वन्तः श्रीणाम्योजोऽसि तत्ते प्रयच्छामि पर्यसा सम्पिपृग्धि माऽसद्विभूर्यज्ञियो रसो द्वे च॥[७]

अभिप्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्ता सपत्नहा। आतिष्ठ मित्रवर्धनः।
 तुभ्यं देवा अधिब्रवन्। अङ्गौ न्यङ्कावभित् आतिष्ठ वृत्रहन्त्रथम्।
 आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषन्। श्रियं वसानश्चरति स्वरोचाः।
 महत्तदस्यासुरस्य नाम। आ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ। अनु

त्वेन्द्रो मदत्वनु बृहस्पतिः॥२३॥

अनु सोमो अन्व॒ग्निरा॑वीत्। अनु॑ त्वा विश्वे॑ दे॒वा अ॑वन्तु। अनु॑ स॒प्त राजा॑नो य उ॒ताभिषि॑क्ताः। अनु॑ त्वा मि॒त्रावरु॑णावि॒हाव॑तम्। अनु॑ द्यावा॑पृथि॒वी वि॒श्वश॑म्भू। सूर्यो॑ अहो॑भिरनु॑ त्वाऽवतु। च॒न्द्रमा॑ नक्ष॑त्रैरनु॑ त्वाऽवतु। द्यौश्च॑ त्वा पृथि॒वी च॒ प्रचे॑तसा। शु॒क्रो बृ॒हद॑क्षिणा त्वा पिप॑र्तु। अनु॑ स्व॒धा चि॑किता॒ः सोमो॑ अ॒ग्निः। आऽयं पृ॑णक्तु रज॑सी उप॒स्थम्॥२४॥

बृहस्पतिः सोमो अ॒ग्निरेकं॑ च॥—————[८]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्। स ए॒तं प्र॒जाप॑तिरोद॒नम॑पश्यत्। सोऽन्नं॑ भू॒तोऽति॑ष्ठत्। ता अ॒न्यत्रा॑न्नाद्यम॒वित्वा॑। प्र॒जाप॑तिं प्र॒जा उ॒पाव॑र्तन्त। अन्न॑मे॒वैनं॑ भू॒तं प॑श्यन्तीः प्र॒जा उ॒पाव॑र्तन्ते। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। सर्वा॑ण्यन्ना॒नि भव॑न्ति॥२५॥

सर्वे॑ पु॒रुषाः॑। सर्वा॑ण्ये॒वान्ना॒न्यव॑ रुन्धे। सर्वा॑न्पु॒रुषान्॑। राड॑सि वि॒राड॒सीत्या॑ह। स्वा॒राज्य॑मे॒वैनं॑ गमयति। यद्वि॒रण्यं॑ ददा॑ति। तेज॒स्तेना॑व॒ रुन्धे॑। यत्ति॑सृध॒न्वम्। वी॒र्यं॑ तेन॑। यदष्टा॑म्॥२६॥

पुष्टिं॑ तेन॑। यत्क॑म॒ण्डलु॑म्। आयु॑ष्टेन॑। यद्वि॒रण्यमा॑ ब॒ध्नाति॑। ज्योति॑र्वै हि॒रण्यम्। ज्योति॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। अथो॑ तेजो॒ वै हि॒रण्यम्। तेजं॑ ए॒वाऽऽत्म॑न्धत्ते। यदो॑द॒नं प्रा॒श्नाति॑। ए॒तदे॒व

सर्वमवरुध्य॥ २७ ॥

तदस्मिन्नेकधाऽधात्। रोहिण्यां कार्यः। यद्वाह्मण एव रोहिणी।
तस्मादेव। अथो वर्ष्मेवैनं समा नानां करोति। उद्यता सूर्येण
कार्यः। उद्यन्तं वा एतं सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। दिदृक्षेण्यो
दर्शनीयो भवति। य एवं वेद। ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥ २८ ॥

अवेत्योऽवभृथा (३) ना (३) इति। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति।
तथ्स्वदेवावैति। तन्नावैति। त्रिभिः पवयति। त्रयं इमे लोकाः।
एभिरेवैनं लोकैः पवयति। अथो अपां वा एतत्तेजो वर्चः। यद्दर्भाः।
यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति। अपामेवैनं तेजसा वर्चसाऽभिषिञ्चति॥ २९ ॥
भवन्त्यष्टामवरुध्यं वदन्ति दर्भा यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयत्येकं च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं
पञ्चशारदीयमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो वै स
बहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स
पञ्चशारदीयेन यजेत। बहोरेव भूयान्भवति। मरुत्स्तोमो वा एषः।
मरुतो हि देवानां भूर्यिष्ठाः॥ ३० ॥

बहुर्भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो
भवति। पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठति।
अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः। पाङ्क्तो यज्ञः। यज्ञमेवाव रुन्धे। सप्तदशं
स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै॥ ३१ ॥

भूयिष्ठा यन्ति द्वे च॥ _____ [१०]

अ॒ग॒स्त्यो म॒रु॒द्भ्य उ॒क्ष्णः प्रौक्ष॑त्। तानिन्द्र॒ आद॑त्त। त ए॒नं
वज्र॑मु॒द्यत्याभ्या॑यन्त। तान॒ग॒स्त्यश्चै॒वेन्द्र॑श्च कयाशुभीये॑नाशमयताम्।
ताञ्छा॒न्तानुपा॑हयत। यत्क॑याशुभीयं भव॑ति शान्त्यै॑। तस्मा॑देत
ऐ॒न्द्रा॒मा॒रु॒ता उ॒क्षाणः स॒वनी॑या भवन्ति। त्रयः प्रथ॑मेऽह॒न्ना ल॑भ्यन्ते।
ए॒वं द्वि॒तीये॑। ए॒वं तृ॒तीये॑॥ ३२॥

ए॒वं च॑तु॒र्थे। प॒ञ्चो॒त्त॒मेऽह॒न्ना ल॑भ्यन्ते। वर्षि॑ष्ठमिव ह्येतद॑हः।
वर्षि॑ष्ठः स॒मा॒नानां॑ भवति। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॒चैन॑मे॒वं
वेद॑। स्वा॒रा॒ज्यं वा ए॒ष य॒ज्ञः। ए॒तेन॒ वा ए॒क॒या वा का॑न्द॒मः
स्वा॒रा॒ज्यम॑गच्छत्। स्वा॒रा॒ज्यं ग॑च्छति। य ए॒तेन॒ यज॑ते॥ ३३॥

य उ॒ चैन॑मे॒वं वेद॑। मा॒रु॒तो वा ए॒षः स्तोमः॑। ए॒तेन॒ वै
म॒रु॒तो दे॒वानां॑ भूयि॑ष्ठा अभवन्। भूयि॑ष्ठः स॒मा॒नानां॑ भवति। य
ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॒ चैन॑मे॒वं वेद॑। प॒ञ्चशा॒र॒दीयो॒ वा ए॒ष य॒ज्ञः।
आ प॑ञ्च॒मा॒त्पुरु॑षा॒दन्न॑मत्ति। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॒ चैन॑मे॒वं वेद॑।
स॒प्त॒द॒शः स्तो॒मा ना॑ति॒ यन्ति॑। स॒प्त॒द॒शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तेरे॒व
नैति॑॥ ३४॥

तृतीये गच्छति य एतेन यजतेऽति य एतेन यजते य उ चैनमेवं वेद त्रीणि च (अ॒ग॒स्त्यः स्वा॒रा॒ज्यं
मा॒रु॒तः प॑ञ्चशा॒र॒दीयो॒ वा ए॒ष य॒ज्ञः स॑प्त॒द॒शं प्र॒जाप॑तेरे॒व नैति॑॥) _____ [११]

अ॒स्या जरा॑सो द॒मा म॒रि॒त्राः। अ॒र्च॒द्धू॒मासो अ॒ग्नयः॑ पाव॒काः।
श्वि॒ची॒चयः॑ श्वा॒त्रासो॑ भुर॒ण्यवः॑। व॒न॒र॒षदो॑ वा॒यवो॑ न सोमाः॑।

यजां नो मित्रावरुणा। यजां देवाः ऋतं बृहत्। अग्ने यक्षि
स्वन्दमम्। अश्विना पिबन्तः सुतम्। दीद्यग्नी शुचिव्रता। ऋतुना
यज्ञवाहसा॥ ३५॥

द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे। अन्याऽन्यां वथ्समुप धापयेते।
हरिरन्यस्यां भवन्ति स्वधावान्। शुक्रो अन्यस्यां ददृशे सुवर्चाः।
पूर्वापरं चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परि यातो अध्वरम्।
विश्वान्यन्यो भुवनाऽभि चष्टे। ऋतूनन्यो विदधञ्जायते पुनः। त्रीणि
शता त्रीषहस्राण्यग्निम्। त्रिंशच्च देवा नव चाऽसपर्यन्॥ ३६॥

औक्षं घृतैरास्तृणन्बृहिरस्मै। आदिद्धोतारं न्यषादयन्त।
अग्निनाऽग्निः समिध्यते। कविर्गृहपतिर्युवा। हव्यवाङ्मुह्योऽऽस्यः।
अग्निर्देवानां जठरम्। पूतदक्षः कविक्रतुः। देवो देवेभिरा
गमत्। अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टयः। आ त्वेषमुग्रमव ईमहे
वयम्॥ ३७॥

ते स्वानिनो रुद्रिया वरुषनिर्णिजः। सिंहा न हेषक्रतवः
सुदानवः। यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा। यद्वाऽवमे सुभगासो दिवि
ष्ट। ततो नो रुद्रा उत वाऽन्वस्य। अग्ने वित्ताद्धविषो यद्यजामः।
ईडे अग्निः स्ववसन्नमोभिः। इह प्रसप्तो वि च यत्कृतं नः। रथैरिव
प्रभरे वाजयद्विः। प्रदक्षिणिन्मरुताः स्तोममृद्ध्याम्॥ ३८॥

श्रुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिः। देवैरग्रे स्यावभिः। आसीदन्तु

ब॒र्हिषि॑। मि॒त्रो वरु॑णो अर्य॒मा। प्रा॒तर्या॑वा॒णो अध्व॑रम्।
विश्वे॑षामदि॒तिर्य॑ज्ञिया॒नाम्। विश्वे॑षामति॒थिर्मानु॑षाणाम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॑-
मव॑ आवृ॒णानः॑। सु॒मृडी॒को भ॑वतु वि॒श्ववे॑दाः। त्वे अ॒ग्ने सु॒मतिं॑
भि॒क्षमा॑णाः॥३९॥

दि॒वि श्रवो॑ दधिरे य॒ज्ञिया॑सः। नक्ता॑ च च॒क्रुरु॑षसा॒ विरू॑पे।
कृ॒ष्णं च॒ वर्ण॑मरु॒णं च॒ सन्धुः॑। त्वाम॑ग्न आ॒दित्या॑स॒ आस्य॑म॥
त्वां जि॒ह्वाः शुच॑यश्चक्रिरे कवे। त्वाः रा॑तिषाचो॒ अध्व॑रेषु॒
सश्चि॑रे। त्वे दे॒वा ह॒विर॑द॒न्त्याहु॑तम्। नि त्वां य॒ज्ञस्य॑ साध॑नम्।
अ॒ग्ने हो॒ता॒रमृ॑त्विजम्। व॒नुष्व॑दे॒व धी॑महि॒ प्रचै॑तसम्। जी॒रं
दू॒तमम॑र्त्यम्॥४०॥

यज्ञवाहसासुपर्यन्वयमृद्ध्यां भिक्षमाणाः प्रचैतसुमेकं च॥ [१२]

ति॒ष्ठा ह॒री रथ॑ आ यु॒ज्यमा॑ना या॒हि। वा॒युर्न॑ नि॒युतो॑ नो अ॒च्छ।
पि॒बा॒स्यन्धो॑ अ॒भिसृ॑ष्टो अ॒स्मे। इन्द्रः॑ स्वाहा॑ ररि॒मा ते॒ मदा॑य। कस्य॑
वृषा॑ सु॒ते सचा॑। नि॒युत्वा॑न्वृष॒भो र॑णत्। वृ॒त्रहा॑ सोम॑पीतये। इन्द्र॑
व॒यं म॑हाध॒ने। इन्द्र॑म॒र्भे ह॑वामहे। युजं॑ वृ॒त्रेषु॑ व॒ज्रिण॑म्॥४१॥

द्वि॒ता यो वृ॑त्र॒हन्त॑मः। वि॒द इन्द्रः॑ श॒तक्र॑तुः। उप॑ नो
हरि॑भिः सु॒तम्। स सूर॑ आ॒ज॒नयं॑ ज्योति॒रिन्द्र॑म्। अ॒या धि॒या
त॒रणि॑रद्वि॒बर्हाः॑। ऋ॒तेन॑ शु॒ष्मी न॑व॒मानो अ॒र्केः। व्यु॑स्निधो॑ अ॒स्रो
अ॒द्विर्बि॑भेद। उ॒तत्य॑दा॒श्वश्चि॑यम्। यद्वि॑न्द्र॒ नाहु॑षी॒ष्वा। अ॒ग्ने वि॒क्षु
प्रती॑दयत्॥४२॥

भरे॒ष्विन्द्र॑ सु॒हवः॑ हवामहे। अ॒होमु॑चः सु॒कृतं॑ दैव्यं
जन॑म्। अ॒ग्निं मि॒त्रं वरु॑णः सा॒तये॑ भग॑म्। द्यावा॑पृथि॒वी म॒रुतः॑
स्व॒स्तये॑। म॒हि क्षे॒त्रं पु॒रुश्च॑न्द्रं वि वि॒द्वान्। आदि॑त्सखि॒भ्यश्च॑रथः
समै॑रत्। इन्द्रो॑ नृभि॑रजन॒दीद्या॑नः सा॒कम्। सूर्य॑मुष॒सं गा॒तुम॒ग्निम्।
उ॒रुं नो॑ लो॒कमनु॑ नेषि वि॒द्वान्। सुव॑र्व॒ज्योति॑रभयः स्व॒स्ति॥४३॥

ऋ॒ष्या तं इन्द्र॑ स्थवि॑रस्य बा॒हू। उप॑स्थेयाम शर॒णा बृ॒हन्ता॑।
आ नो॑ वि॒श्वाभि॑रू॒तिभिः॑ स॒जोषाः॑। ब्रह्म॑ जुषा॒णो ह॑र्यश्च याहि।
वरी॑वृ॒ज्स्थवि॑रेभिः सुशि॒प्र। अ॒स्मे दध॑द्व॒षणः॑ शुष्म॑मिन्द्र। इन्द्रा॑य
गाव॑ आ॒शिर॑म्। दु॒दुहे॑ व॒ज्रिणे॑ मधु॑। यत्सी॑मुप॒ह्वरे॑ वि॒दत्। तास्ते॑
व॒ज्रिन्धे॑नवो॑ जोजयु॒र्नः॥४४॥

गभ॑स्तयो नि॒युतो॑ वि॒श्ववा॑राः। अ॒हर॑ह॒र्भूय॑ इ॒ज्जोगु॑वानाः। पूर्णा॑
इन्द्र॑ क्षु॒मतो॑ भो॒जन॑स्य। इ॒मां ते॒ धियं॑ प्र भरे॑ म॒हो म॒हीम्। अ॒स्य
स्तो॒त्रे धि॑षणा॒ यत्त॑ आ॒नजे॑। तमु॑त्स॒वे च॑ प्रस॒वे च॑ सास॒हिम्। इन्द्र॑
दे॒वासः॑ शव॑सा॒ मदं॑ ननु॑॥४५॥

व॒ज्रिण॑मय॒त्स्वस्ति॑ जो॒जयु॒र्नः सप्त॑ च॥ [१३]

प्र॒जाप॑तिः प॒शून॑सृजत। तै॑ऽस्मात्सृ॒ष्टाः परा॑ च आयन्।
तान॑ग्नि॒ष्टोमे॒न नाऽऽप्रो॑त्। तानु॒क्थ्ये॑न॒ नाऽऽप्रो॑त्। तान्थो॑ड॒शिना॒
नाऽऽप्रो॑त्। तान्रा॒त्रिया॒ नाऽऽप्रो॑त्। तान्थ॑स॒न्धिना॒ नाऽऽप्रो॑त्।
सौ॑ऽग्निम॑ब्रवीत्। इ॒मान्म॑ ई॒प्सेति॑। तान॑ग्नि॒स्त्रिवृ॑ता॒ स्तोमे॑न॒
नाऽऽप्रो॑त्॥४६॥

स इन्द्रमब्रवीत्। इमान्म ईप्सतेति। तानिन्द्रः पञ्चदशेन
 स्तोमेन नाऽऽप्रोत्। स विश्वान्देवानब्रवीत्। इमान्म ईप्सतेति।
 तान् विश्वेदेवाः सप्तदशेन स्तोमेन नाऽऽप्नुवन्। स विष्णुमब्रवीत्।
 इमान्म ईप्सतेति। तान् विष्णुरेकविंशेन स्तोमेनाऽऽप्रोत्।
 वारवन्तीयेनावारयत्॥४७॥

इदं विष्णुर्वि चक्रम् इति व्यक्रमत। यस्मात्पशवः प्रप्रेव
 भ्रंशैरन्। स एतेन यजेत। यदाप्रोत्। तदतोऽर्यामस्यातोऽर्यामत्वम्।
 एतेन वै देवा जैत्वानि जित्वा। यं काममकामयन्त तमाऽऽप्नुवन्।
 यं कामं कामयते। तमेतेनाऽऽप्रोति॥४८॥

स्तोमेन नाऽऽप्रोदवारयत् नवं च॥ [१४]

व्याघ्रोऽयमग्नौ चरति प्रविष्टः। ऋषीणां पुत्रो अभिशस्तिपा
 अयम्। नमस्कारेण नमसा ते जुहोमि। मा देवानां मिथुयाकर्म
 भागम्। सावीरुहि देव प्रसवाय पित्रे। वर्ष्माणमस्मै वरिमाणमस्मै।
 अथास्मभ्यं सवितः सर्वताता। दिवेदिव आ सुवा भूरि पश्वः।
 भूतो भूतेषु चरति प्रविष्टः। स भूतानामधिपतिर्बभूव॥४९॥

तस्य मृत्यौ चरति राजसूयम्। स राजा राज्यमनु
 मन्यतामिदम्। येभिः शिल्पैः पप्रथानामदृहत्। येभिर्द्यामभ्यपिं-
 शत्प्रजापतिः। येभिर्वाचं विश्वरूपां समव्ययत्। तेनेममग्न इह
 वर्चसा समङ्घि। येभिरादित्यस्तपति प्र केतुभिः। येभिः सूर्यो ददृशे
 चित्रभानुः। येभिर्वाचं पुष्कलेभिरव्ययत्। तेनेममग्न इह वर्चसा

समंङ्घि॥५०॥

आऽयं भातु शर्वसा पञ्च कृष्टीः। इन्द्र इव ज्येष्ठो भवतु
प्रजावान्। अस्मा अस्तु पुष्कलं चित्रभानु। आऽयं पृणक्तु रजसी
उपस्थम्। यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत्। इन्द्रियावत्पुष्कलं
चित्रभानु। यस्मिन्सूर्या अर्पिताः सप्त साकम्। तस्मिन्नाजानमधि
विश्रयेमम्। द्यौरसि पृथिव्यसि। व्याघ्रो वैयाघ्रेऽधि॥५१॥

विश्रयस्व दिशो महीः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा
त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत्। या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः।
या अन्तरिक्ष उत पार्थिवीर्याः। तासां त्वा सर्वासां रुचा।
अभिषिञ्चामि वर्चसा। अभि त्वा वर्चसाऽसिचं दिव्येन। पयसा
सह। यथासां राष्ट्रवर्धनः॥५२॥

तथा त्वा सविता करत्। इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्।
समुद्रव्यचसङ्गिरः। रथीतमं रथीनाम्। वाजानां सत्पतिं
पतिम्। वसवस्त्वा पुरस्तादभिषिञ्चन्तु गायत्रेण छन्दसा।
रुद्रास्त्वा दक्षिणतोऽभिषिञ्चन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा। आदित्यास्त्वा
पश्चादभिषिञ्चन्तु जागतेन छन्दसा। विश्वे त्वा देवा उत्तरतो-
ऽभिषिञ्चं त्वाऽनुष्टुभेन छन्दसा। बृहस्पतिस्त्वोपरिष्ठादभिषिञ्चन्तु
पाङ्केन छन्दसा॥५३॥

अरुणं त्वा वृकमुग्रङ्गजङ्करम्। रोचमानं मरुतामग्रे अर्चिषः।

सूर्यवन्तं मध्वानं विषासहिम्। इन्द्रमुक्थेषु नामहूतम्५ हुवेम। प्र
बाह्वा सिमृतं जीवसे नः। आ नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन। आ नो
जनै श्रवयतं युवाना। श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा। इन्द्रस्य ते
वीर्यकृतः। बाहू उपाव हारामि॥५४॥

बभूवाव्ययत्तेनेममग्र इह वर्चसा समङ्घि वैयाघ्रेऽधि राष्ट्रवर्धनः पाङ्केन छन्दसोपावहारामि॥—[१५]

अभि प्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्ता सपत्नहा। आतिष्ठ वृत्रहन्तमः।
तुभ्यं देवा अधिब्रवन्। अङ्कौ न्यङ्कावभितो रथं यौ। ध्वान्तं
वाताग्रमनु सञ्चरन्तौ। दूरेहेतिरिन्द्रियावाँन्यतूत्री। ते नोऽग्रयः
पप्रयः पारयन्तु। नमस्त ऋषे गद। अव्यथायै त्वा स्वधायै
त्वा॥५५॥

मा न इन्द्राभितस्त्वदृष्वारिष्टासः। एवा ब्रह्मन्तवेदस्तु। तिष्ठा
रथे अधि यद्वज्रहस्तः। आ रश्मीन्देव युवसे स्वश्वः। आ तिष्ठ
वृत्रहन्नातिष्ठन्तं परि। अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु त्वा मित्रावरुणौ। द्यौश्च
त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृहदक्षिणा त्वा पिपर्तु। अनु स्वधा
चिकिता५ सोमो अग्निः। अनु त्वाऽवतु सविता सवेन॥५६॥

इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्। समुद्रव्यचसङ्गिरः। रथीतम्५
रथीनाम्। वाजाना५ सत्पतिं पतिम्। परिमा सेन्या घोषाः।
ज्याना वृञ्जन्तु गृध्रवः। मेथिष्ठाः पिन्वमाना इह। मां गोपतिमुभि
संविशन्तु। तन्मेऽनुमतिरनु मन्यताम्। तन्माता पृथिवी तत्पिता
द्यौः॥५७॥

तद्वावाणः सोमसुतो मयोभुवः। तदश्विना शृणुत९ सौभगा
युवम्। अव ते हेड उदुत्तमम्। एना व्याघ्रं परिष्वजानाः।
सि९ह९ हिन्वन्ति महते सौभगाय। समुद्रं न सुहुवन्तस्थिवा९सम्।
मर्मृज्यन्ते॑ द्वीपिनमप्स्वन्तः। उदसावैतु सूर्यः। उदिदं मामकं
वचः। उदिहि देव सूर्य। सह वग्नुना मम। अहं वाचो विवाचनम्।
मयि वागस्तु धर्णसिः। यन्तु नदयो वर्षन्तु पर्जन्याः। सुपिप्पला
ओषधयो भवन्तु। अन्नवतामोदनवतामामिक्षवताम्। एषा९ राजा
भूयासम्॥५८॥

स्वधायै त्वा सवेन द्यौः सूर्य सप्त च॥ [१६]

ये केशिनः प्रथमाः सत्रमासत। येभिराभृतं यदिदं विरोचते।
तेभ्यो जुहोमि बहुधा घृतेन। रायस्पोषेणेमं वर्चसा स९ सृजाथ।
नर्ते ब्रह्मणस्तपसो विमोकः। द्विनाम्नी दीक्षा वशिनी ह्युग्रा। प्र
केशाः सुवर्ते काण्डिनो भवन्ति। तेषां ब्रह्मेदीशे वपनस्य नान्यः।
आ रोह प्रोष्ठं विषहस्व शत्रून्। अवास्त्राग्दीक्षा वशिनी ह्युग्रा॥५९॥

देहि दक्षिणां प्रतिरस्वायुः। अथामुच्यस्व वरुणस्य पाशात्।
येनावपथसविता क्षुरेण। सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान्। तेन
ब्रह्माणो वपतेदमस्योर्जेमम्। रय्या वर्चसा स९ सृजाथ। मा ते
केशाननु गाद्वर्च एतत्। तथा धाता करोतु ते। तुभ्यमिन्द्रो बृहस्पतिः।
सविता वर्च आदधात्॥६०॥

तेभ्यो निधानं बहुधा व्यैच्छन्। अन्तरा द्यावापृथिवी अपः

सुवः। दर्भस्तम्बे वीर्यकृते निधाय। पौ॒ऽस्ये॒नेमं॑ वर्चसा॒ स॒ सृजा॑थ।
 बलं॑ ते बाहुवोः स॒विता द॑धातु। सोम॑स्त्वाऽनक्तु॒ पय॑सा घृतेन॑।
 स्त्रीषु॑ रूपम॑श्चि॒नैत॒न्नि ध॑त्तम्। पौ॒ऽस्ये॒नेमं॑ वर्चसा॒ स॒ सृजा॑थ।
 यत्सी॑मन्तं कङ्क॑तस्ते लिलेख॑। यद्वा॑ क्षुरः प॑रिव॒वर्ज॑ वप॒ऽस्ते। स्त्रीषु॑
 रूपम॑श्चि॒नैत॒न्नि ध॑त्तम्। पौ॒ऽस्ये॒नेम॑ स॒ सृजा॑थो वी॒र्येण॑॥६१॥
 अवा॑न्नाग्दीक्षा व॒शिनी॑ ह्य॒ग्राऽद॑धाद्व॒वर्ज॑ वप॒ऽस्ते द्वे च॑॥—[१७]

इन्द्रं॑ वै स्वावि॒शो म॒रुतो॒ नापा॑चायन्। सोऽन॑पचाय्यमान ए॒तं
 वि॒घ्नम॑पश्यत्। तमाऽह॑रत्। तेना॑यजत। तेनै॒वासा॑न्त॒ स॒ऽस्त॒म्भं
 व्य॑हन्। यद्व्य॑हन्। तद्वि॒घ्नस्य॑ विघ्न॒त्वम्। वि पा॑प्मानं॒ भ्रातृ॑व्य॒
 हते॑। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥६२॥

य॒ राजा॑नं॒ विशो॑ नापचायेयुः। यो वा॑ ब्राह्म॒णस्तम॑सा पाप्मना॒
 प्रावृ॑तः स्यात्। स ए॒तेन॑ यजे॑त। वि॒घ्नेनै॒वैन॑द्विह॒त्य॑। वि॒शामा॑धिप॒त्यं
 गच्छ॑ति। तस्य॒ द्वे द्वा॑द॒शे स्तो॒त्रे भ॑वतः। द्वे च॑तुर्वि॒ंशे। औद्वि॑द्यमे॒व
 तत्। ए॒तद्वै क्ष॒त्रस्यो॑द्वि॒द्यम्। यद॑स्मै स्वावि॒शो ब॒लि॒ ह॑रन्ति॥६३॥

हर॑न्त्यस्मै॒ विशो॑ ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्रतिख्यातं गच्छति। य ए॒वं
 वेद॑। प्र॒बाहु॑ग्वा अ॒ग्ने क्ष॒त्राण्या॑तेपुः। तेषा॑मिन्द्रः॒ क्ष॒त्राण्या॑दत्त। न
 वा इ॒मानि॑ क्ष॒त्राण्य॑भूव॒न्निति॑। तन्नक्ष॑त्राणां नक्ष॒त्रत्व॑म्। आ श्रेय॑सो
 भ्रातृ॑व्यस्य॒ तेजं॑ इन्द्रि॒यं द॑त्ते। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं
 वेद॑॥६४॥

तद्यथा॑ ह॒ वै स॑च॒क्रिणौ॒ क॒प्ल॒कावु॑पाव॒हितौ॒ स्याता॑म्। ए॒वमे॒तौ

युग्मन्तौ स्तोमौ। अयुक्षु स्तोमेषु क्रियेते। पाप्मनोऽपहत्यै। अपं
पाप्मानं भ्रातृव्यं हते। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद।
तद्यथा ह वै सूतग्रामण्यः। एवं छन्दांसि। तेष्वसावादित्यो
बृहतीरभ्यूढः॥६५॥

सुतो बृहतीषु स्तुवते सुतो बृहन्। प्रजयां पशुभिरसानीत्येव।
व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तं वै क्षत्रं विशा। विशैवेन क्षत्रेण
व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तो वै ग्राम्णीः
संजातैः। सजातैरेवेन व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते।
व्यतिषक्तो वै पुरुषः पाप्मभिः। व्यतिषक्ताभिरेवास्य पाप्मनो
नुदते॥६६॥

वेदं हरन्त्येनमेवं वेदाभ्यूढः पाप्मभिरेकं च॥ [१८]

त्रिवृद्यदाग्नेयौऽग्निमुखा ह्यद्विर्यदाग्नेय आग्नेयो न वै सोमेन यो वै सोमेनैष गौसवः सि॥हे॥भि
प्रेहि मित्रवर्धनः प्रजापतिस्ता औदनं प्रजापतिरकामयत बहुर्भूयानगस्त्योस्या जरांस्तिष्ठा हरीं प्रजापतिः
पशून्व्याघ्रौऽयमभिप्रेहि वृत्रहन्तमो ये केशिन् इन्द्रं वा अष्टादश॥१८॥
त्रिवृद्यो वै सोमेनायुरसि बहुर्भवति तिष्ठा हरीरथ आयं भातु तेभ्यो निधानं षट्थष्टिः॥६६॥
त्रिवृत्पाप्मनो नुदते॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

पीवो॑न्ना॒ रयि॑वृधः सुमे॒धाः। श्वेतः॑ सि॒षक्ति॑ नि॒युता॑मभि॒श्रीः।
 ते वा॒यवे॒ सम॑नसो॒ वित॑स्थुः। वि॒श्वेन्नरः॑ स्वप॒त्यानि॑ चक्रुः। रा॒येऽनु॑
 यञ्ज॒ज्ञतू॒ रोद॑सी उ॒भे। रा॒ये दे॒वी धि॒षणा॑ धाति दे॒वम्। अर्धा॑ वा॒युं
 नि॒युतः॑ सश्चत॒ स्वाः। उ॒त श्वे॒तं वसु॑धिति॒न्निरे॒के। आ वा॑यो प्र
 याभिः॑। प्र वा॒युम॑च्छा बृ॒हती॑ म॒नीषा॑॥१॥

बृ॒हद्र॑यिं वि॒श्ववा॑रा॒ रथ॑प्रा॒म्। द्यु॒तद्या॑मा नि॒युतः॑ प॒त्य॑मानः।
 क॒विः क॒विमि॑यक्षसि प्रयज्यो। आ नो॑ नि॒युद्धिः॑ श॒तिर्नो॑भिरध्व॒रम्।
 स॒हस्रि॑णी॒भिरु॑प॒ याहि॑ य॒ज्ञम्। वा॒यो अ॒स्मिन् ह॒विषि॑ मादयस्व।
 यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः। प्रजा॑पते॒ न त्वदे॑तान्य॒न्यः। वि॒श्वा
 जा॒तानि॑ परि॒ ता ब॑भूव। यत्का॑मास्ते जुहुमस्तं नो॑ अस्तु॥२॥

व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। रयी॑णां पतिं य॒ज्ञतं॑ बृ॒हन्त॑म्।
 अ॒स्मिन्भरे॑ नृ॒तमं॑ वाज॑सातौ। प्र॒जाप॑तिं प्रथ॒म॒जामृ॑तस्य। य॒जाम॑
 दे॒वमधि॑ नो ब्रवीतु। प्रजा॑पते॒ त्वन्नि॑धि॒पाः पु॑रा॒णः। दे॒वानां॑ पि॒ता
 ज॒निता॑ प्र॒जाना॑म्। पति॒र्विश्व॑स्य॒ जग॑तः पर॒स्पाः। ह॒विर्नो॑ दे॒व वि॒हवे॑
 जुष॑स्व। तवे॒मे लो॒काः प्र॒दिशो॑ दि॒शश्च॑॥३॥

प॒रा॒वतो॑ नि॒वत॑ उ॒द्धत॑श्च। प्रजा॑पते वि॒श्वसृ॒ज्जीव॑ध॒न्य इ॒दं नो॑
 दे॒व। प्र॒ति॒ह॒र्य ह॒व्यम्। प्र॒जाप॑तिं प्रथ॒मं य॒ज्ञिया॑नाम्। दे॒वाना॑म॒ग्ने

यज॒तं यज॑ध्वम्। स नो॑ ददातु॒ द्रवि॑णः सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोषं॑ वि॒
ष्य॑तु॒ नाभि॑म॒स्मे। यो रा॒य ई॒शे श॑तदा॒य उ॒क्थ्यः॑। यः प॑शूनाः
र॑क्षिता वि॒ष्टिता॑नाम्। प्र॒जाप॑तिः प्रथ॒मजा॑ ऋ॒तस्य॑॥४॥

स॒हस्र॑धामा जुषताः॑ ह॒विर्नः॑। सोमा॑पूषणे॒मौ दे॒वौ। सोमा॑पूषणा
रज॑सो वि॒मान॑म्। स॒प्तच॑क्रः॒ रथ॑मवि॒श्वमि॑न्वम्। वि॒षूवृ॑तं मन॑सा
यु॒ज्यमा॑नम्। तं जि॑न्वथो वृषणा॒ पञ्च॑रश्मिम्। दि॒व्य॑न्यः स॒दनं च॑क्र
उ॒च्चा। पृ॒थि॒व्याम॒न्यो अ॒ध्यन्त॑रिक्षे। ताव॑स्मभ्यं॒ पुरु॑वारं॒ पुरु॑क्षुम्।
रा॒यस्पोषं॑ वि॒ष्यता॑न्नाभि॑म॒स्मे॥५॥

धि॒यं पू॒षा जि॑न्वतु वि॒श्वमि॑न्वः। र॒यिः॑ सोमो॑ रयि॒पति॑र्दधातु।
अव॑तु दे॒व्यदि॑तिरन॒र्वा। बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। वि॒श्वान्य॑न्यो
भुव॑ना ज॒जान॑। वि॒श्वम॒न्यो अ॑भिचक्षा॒ण ए॒ति। सोमा॑पूषणा॒वव॑तं
धि॒यं मे। यु॒वभ्यां॑ वि॒श्वाः पृ॑त॒ना ज॑येम। उदु॑त्त॒मं व॑रुणास्त॒भ्राद्या॑म्।
यत्किं॑ चे॒दं कि॑त॒वासः॑। अव॑ ते हे॒डुस्त॑त्त्वा॒ यामि॑। आ॒दि॒त्याना॑मव॑सा
न द॑क्षिणा। धा॒रय॑न्त आ॒दि॒त्यासं॑स्ति॒स्रो भू॒मीर्धा॑रयन्। य॒ज्ञो
दे॒वाना॑ः शुचि॑र॒पः॥६॥

म॒नीषा॑ऽस्तु च॒र्तस्या॑स्मे कि॒त॒वासं॑श्च॒त्वारि॑ च॥ [१]

ते शु॒क्रासः॑ शुच॑यो रश्मि॒वन्तः॑। सी॒दन्ना॑दि॒त्या अ॒धि ब॒र्हिषि॑
प्रि॒ये। कामे॑न दे॒वाः स॒रथं॑ दि॒वो नः॑। आ या॑न्तु य॒ज्ञमु॑प॒ नो जु॑षा॒णाः।
ते सून॑वो अ॒दितेः॑ पी॒वसा॑मिषम्। घृ॒तं पि॒न्वत्प्र॑ति॒हर्य॑न्वृ॒तेजाः॑। प्र

यज्ञिया यजमानाय येमुरे। आदित्याः कामं पितुमन्तमस्मे। आ
नः पुत्रा अदितेर्यान्तु यज्ञम्। आदित्यासः पथिभिर्देवयानैः॥७॥

अस्मे कामं दाशुषे सन्नमन्तः। पुरोडाशं घृतवन्तं जुषन्ताम्।
स्कभायतु निर्ऋतिः९ सेधतामंतिम्। प्र रश्मिभिर्यतमाना अमृधाः।
आदित्याः कामं प्रयतां वर्षदृतिम्। जुषध्वं नो हव्यदातिं यजत्राः।
आदित्यान्काममवसे हुवेम। ये भूतानि जनयन्तो विचिख्युः।
सीदन्तु पुत्रा अदितेरुपस्थम्। स्तीर्णं बरुहिरहविरद्याय देवाः॥८॥

स्तीर्णं बरुहिः सीदता यज्ञे अस्मिन्। ध्राजाः सेधन्तो अमंतिं
दुरेवाम्। अस्मभ्यं पुत्रा अदितेः प्र य९सत। आदित्याः कामं हविषो
जुषाणाः। अग्ने नयं सुपथां राये अस्मान्। विश्वानि देव व्युनानि
विद्वान्। युयोध्यस्मञ्जुहुराणमेनः। भूयिष्ठान्ते नम उक्तिं विधेम। प्र
वः शुक्राय भानवे भरध्वम्। हव्यं मतिं चाग्रये सुपूतम्॥९॥

यो दैव्यानि मानुषा जनु९षि। अन्तर्विश्वानि विद्वाना जिगाति।
अच्छा गिरो मतयो देवयन्तीः। अग्निं यन्ति द्रविणं भिक्षमाणाः।
सुसन्दश९ सुप्रतीक९ स्वश्चम्। हव्यवाहमरतिं मानुषाणाम्। अग्ने
त्वमस्मद्युयोध्यमीवाः। अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः। पुनरस्मभ्य९
सुविताय देव। क्षां विश्वेभिरजरैभिर्यजत्र॥१०॥

अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्। स्वस्तिभिरतिं दुर्गाणि विश्वा।
पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी। भवां तोकाय तनयाय शं योः। प्रकारवो

मन॒ना व॒च्यमा॑नाः। दे॒वद्री॑चीं नयथ दे॒वय॑न्तः। द॒क्षिणा॒वाङ्वा॒जिनी॑
प्राच्ये॑ति। ह॒विर्भर॑न्त्य॒ग्रये॑ घृ॒ताची॑। इन्द्रं॒ नरो॑ यु॒जे रथ॑म्। ज॒गृभ्णा॑ते
दक्षि॑णमिन्द्र॒ हस्त॑म्॥११॥

व॒सूय॑वो वसुप॑ते वसू॑नाम्। वि॒द्वा हि त्वा॒ गोप॑तिः शूर
गोना॑म्। अ॒स्मभ्य॑ चि॒त्रं वृष॑णः र॒यिन्दाः॑। तवे॒दं वि॒श्वम॑भितः
पश॑व्यम्। यत्पश्य॑सि चक्ष॑सा सूर्य॑स्य। गवा॑मसि गोप॑तिरेकं इन्द्र।
भ॒क्षीम॑हि ते प्रय॑तस्य वस्वः॑। समि॑न्द्र णो मन॑सा नेषि गो॑भिः। सः
सूरि॑भिर्मघव॒न्त्सः स्व॒स्त्या। सं ब्र॑ह्मणा दे॒वकृ॑तं यदस्ति॥१२॥

सं दे॒वाना॑ः सु॒म॒त्या य॒ज्ञिया॑नाम्। आ॒राच्छ॑त्रुमप॑ बाधस्व
दूर॑म्। उ॒ग्रो यः श॒म्बः पु॒रुहू॑त तेन॑। अ॒स्मे धै॑हि यव॑म॒द्गोम॑दिन्द्र।
कृ॒धीधि॑यं जरि॒त्रे वाज॑रत्नाम्। आ वे॒धस॑ः स हि शुचिः॑। बृह॑स्पतिः
प्रथ॑मं जाय॑मानः। म॒हो ज्योति॑षः पर॒मे व्यो॑मन्। स॒प्तास्य॑स्तुविजा॒तो
रवे॑ण। वि स॒प्त॒रश्मि॑रध॒मत्त॑माः॑सि॥१३॥

बृह॑स्पतिः सम॑जय॒द्वसू॑नि। म॒हो ब्र॑जान्गोम॑तो दे॒व ए॒षः।
अ॒पः सिषा॑स॒न्त्सुव॑रप्र॒तीत्तः॑। बृह॑स्पतिरु॒हन्त्य॑मि॒त्रम॑र्केः। बृह॑स्पते
पर्ये॑वा पि॒त्रे। आ नो॑ दि॒वः पा॒वीर॑वी। इ॒मा जु॒ह्वा॒ना यस्ते॑
स्तनः॑। सर॑स्वत्य॒भि नो॑ नेषि। इ॒यः शु॒ष्मेभि॑र्विस॒खा इ॒वारु॑जत्।
सानु॑ गिरी॒णां त॑वि॒षेभि॑रू॒र्मिभिः॑। पा॒राव॑द॒घ्नीम॑व॒से सुवृ॑क्तिभिः।
सर॑स्वती॒मा वि॑वासेम धी॒तिभिः॑॥१४॥

दे॒वयानै॑र्दे॒वाः सु॒पूतं॑ यज॒त्र ह॑स्तमस्ति॒ तमा॑ः॒स्यूर्मि॑भिर्द्वे च॥

सोमो धेनुः सोमो अर्वन्तमाशुम्। सोमो वीरं कर्मण्यं ददातु।
 सादन्यं विदथ्यः सभेयम्। पितुः श्रवणं यो ददाशदस्मै। अषाढं
 युथ्सु त्वः सोमं क्रतुभिः। या ते धामानि हविषा यजन्ति।
 त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वाः। त्वमपो अंजनयस्त्वङ्गाः।
 त्वमाततन्थोर्वन्तरिक्षम्। त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थ॥१५॥

या ते धामानि दिवि या पृथिव्याम्। या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु।
 तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेडन्। राजन्थसोमं प्रति हव्या गृभाय।
 विष्णोर्नुकं तदस्य प्रियम्। प्र तद्विष्णुः। पुरो मात्रया तनुवा वृधान।
 न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति। उभे ते विद्म रजसी पृथिव्या विष्णो
 देव त्वम्। परमस्य विथ्से॥१६॥

विचक्रमे त्रिदेवः। आ ते महो यो जात एव। अभि गोत्राणि।
 आभिः स्पृधो मिथतीररिषण्यन्। अमित्रस्य व्यथया मन्युमिन्द्र।
 आभिर्विश्वा अभियुजो विषूचीः। आर्याय विशोवतारीर्दासीः। अयः
 शृण्वे अध जयन्नुत घ्नन्। अयमुत प्र कृणुते युधा गाः। यदा सत्यं
 कृणुते मन्युमिन्द्रः॥१७॥

विश्वं दृढं भयत एजदस्मात्। अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्य।
 अवर्धत मध्य आ नाव्यानाम्। सध्रीचीनेन मनसा तमिन्द्र
 ओजिष्ठेन। हन्मनाहन्नभिद्यून्। मरुत्वन्तं वृषभं वावृधानम्।
 अकवारिं दिव्यः शासमिन्द्रम्। विश्वासाहमवसे नूतनाय। उग्रः

संहोदामिह त९ हुवेम। जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय॥१८॥

मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः। अवर्धन्निन्द्रं मरुतश्चिदत्र। माता
यद्वीरं दधनद्धनिष्ठा। कस्यावो मरुतः स्वधाऽऽसीत्। यन्मामेक९
समर्धत्ताहिहत्यै। अह९ ह्युग्रस्तविषस्तुविष्मान्। विश्वस्य शत्रोरनमं
वधस्त्रैः। वृत्रस्य त्वा श्वसथा दीषमाणाः। विश्वे देवा अजहुर्ये
सखायः। मरुद्विरिन्द्र सुख्यं ते अस्तु॥१९॥

अथेमा विश्वाः पृतना जयासि। वर्धो वृत्रं मरुत इन्द्रियेण।
स्वेन भामेन तविषो बभूवान्। अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः। सुगा
अपश्चकर वज्रबाहुः। स यो वृषा वृष्णिषेभिः समोकाः। महो दिवः
पृथिव्याश्च सम्राट्। सतीनसत्वा हव्यो भरेषु। मरुत्वा नो भवत्विन्द्र
ऊती। इन्द्रो वृत्रमंतरद्वृत्रतूर्ये॥२०॥

अनाधृष्यो मघवा शूर इन्द्रः। अन्वेनं विशो अमदन्त
पूर्वीः। अय९ राजा जगतश्चरषणीनाम्। स एव वीरः स उ
वीर्यावान्। स एकराजो जगतः परस्पाः। यदा वृत्रमंतरच्छूर
इन्द्रः। अथाभवदमिताभिकृतूनाम्। इन्द्रो यज्ञं वर्धयन्विश्ववेदाः।
पुरोडाशस्य जुषता९ हविर्नः। वृत्रं तीर्त्वा दानवं वज्रबाहुः॥२१॥

दिशोऽदृ९ हृद्दृ९हिता दृ९हणेन। इमं यज्ञं वर्धयन्विश्व-
वेदाः। पुरोडाशं प्रति गृभ्णात्विन्द्रः। यदा वृत्रमंतरच्छूर इन्द्रः।

अथैकराजो अभवञ्जनानाम्। इन्द्रो देवाञ्छम्बरहत्य आवत्।
 इन्द्रो देवानामभवत्पुरोगाः। इन्द्रो यज्ञे हविषा वावृधानः। वृत्रतूनी
 अभयं शर्म यः सत्। यः सप्त सिन्धूः रदधात्पृथिव्याम्। यः सप्त
 लोकानकृणोद्विशश्च। इन्द्रो हविष्मान्त्सगणो मरुद्भिः। वृत्रतूनी
 यज्ञमिहोप यासत्॥२२॥

ववर्थ विश्वम् इन्द्रस्तुरायास्तु वृत्रतूर्ये वज्रबाहुः पृथिव्याञ्जीणि च॥ [३]

इन्द्रस्तरस्वानभिमातिहोग्रः। हिरण्यवाशीरिषिरः सुवर्षाः।
 तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्य। अपि भद्रे सौमनसे स्याम।
 हिरण्यवर्णो अभयं कृणोतु। अभिमातिहेन्द्रः पृतनासु जिष्णुः।
 स नः शर्म त्रिवरूथं वि यः सत्। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा
 नः। इन्द्रं स्तुहि वज्रिणं स्तोमपृष्ठम्। पुरोडाशस्य जुषतां
 हविर्नः॥२३॥

हत्वाऽभिमातीः पृतनाः सहस्वान्। अथाभयं कृणुहि विश्वतो
 नः। स्तुहि शूरं वज्रिणमप्रतीक्षम्। अभिमातिहनं पुरुहूतमिन्द्रम्।
 य एक इच्छुतपतिर्जनेषु। तस्मा इन्द्राय हविरा जुहोत।
 इन्द्रो देवानामधिपाः पुरोहितः। दिशां पतिरभवद्वाजिनीवान्।
 अभिमातिहा तंविषस्तुविष्मान्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणं
 रयिन्दात्॥२४॥

य इमे द्यावापृथिवी महित्वा। बलेनादृहदभिमातिहेन्द्रः। स

नो हविः प्रति गृभ्णातु रातये। देवानां देवो निधिपा नो अव्यात्।
 अनवस्ते रथं वृष्णे यत्ते। इन्द्रस्य नु वीर्याण्यहन्नहिम्। इन्द्रो यातो-
 ऽवसितस्य राजा। शमस्य च शृङ्गिणो वज्रबाहुः। सेदु राजा क्षेति
 चर्षणीनाम्। अरान्न नेमिः परि ता बभूव॥२५॥

अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून्। वितिग्मेन वृषभेणा
 पुरोभेत्। सं वज्रेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः। प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः।
 विष्णुं देवं वरुणमृतये भगम्। मेदसा देवा वपया यजध्वम्। ता
 नो यज्ञमार्गतं विश्वधेना। प्रजावदस्मे द्रविणेह धत्तम्। मेदसा देवा
 वपया यजध्वम्। विष्णुं च देवं वरुणं च रातिम्॥२६॥

ता नो अमीवा अप बाधमानौ। इमं यज्ञं जुषमाणावुपेतम्।
 विष्णूवरुणा युवमध्वराय नः। विशे जनाय महि शर्म यच्छतम्।
 दीर्घप्रयञ्जू हविषा वृधाना। ज्योतिषाऽरातीर्दहतन्तमांसि।
 ययोरोजसा स्कभिता रजांसि। वीर्येभिर्वीरतमा शविष्ठा।
 याऽपत्ये ते अप्रतीत्ता सहोभिः। विष्णू अगन्वरुणा पूर्वहूतौ॥२७॥

विष्णूवरुणावभिशस्तिपावाम्। देवा यजन्त हविषा घृतेन।
 अपामीवा सं सेधत सं रक्षसंश्च। अथाधत्तं यजमानाय शं योः।
 अहोमुचा वृषभा सुप्रतूर्ती। देवानां देवतमा शचिष्ठा। विष्णूवरुणा
 प्रतिहर्यतन्नः। इदं नरा प्रयतमृतये हविः। मही नु द्यावापृथिवी इह
 ज्येष्ठे। रुचा भवता सं शुचयद्विरुक्तेः॥२८॥

यथ्सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन्। नृवज्योक्षा पंप्रथानेभिरेवैः।
 प्रपूर्वजे पितरा नव्यंसीभिः। गीर्भिः कृणुध्वं सदनं ऋतस्य। आ
 नो द्यावापृथिवी दैव्येन। जनेन यातं महिं वां वरूथम्। स इथस्वपा
 भुवनेष्वास। य इमे द्यावापृथिवी जजान। उर्वी गभीरे रजंसी
 सुमेके। अवश्ये धीरः शच्या समैरत्॥२९॥

भूरिं द्वे अचरन्ती चरन्तम्। पद्वन्तं गर्भमपदीदधाते। नित्यं न
 सूनं पित्रोरुपस्थे। तं पिपृतं रोदसी सत्यवाचम्। इदं द्यावापृथिवी
 सत्यमस्तु। पितृमार्तर्यदिहोपं ब्रुवे वांम्। भूतं देवानामवमे अवोभिः।
 विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्। उर्वी पृथ्वी बहुले दूरे अन्ते। उप
 ब्रुवे नमसा यज्ञे अस्मिन्। दधाते ये सुभगे सुप्रतूर्ती। द्यावा रक्षतं
 पृथिवी नो अभ्वात्। या जाता ओषधयोऽति विश्वाः परिष्ठाः। या
 ओषधयः सोमराज्ञीरश्वावतीं सोमवतीम्। ओषधीरिति मातरो-
 ऽन्या वो अन्यामवतु॥३०॥

हविर्नां दाद्वभूव रातिं पूर्वहूतावर्कैरैरदस्मिन्श्च च॥ [४]

शुचिं नु स्तोमं श्रथद्वृत्रम्। उभा वामिन्द्राग्नी प्र चर्षणिभ्यः।
 आ वृत्रहणा गीर्भिर्विप्रः। ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता। सूक्तस्य
 बोधि तनयं च जिन्वा विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवाः। बृहद्वदेम
 विदथे सुवीराः। स ईं सत्येभिः सखिभिः शुचिर्द्विः। गोधायसं
 विधेनसैरतर्दत्। ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैः॥३१॥

घर्मस्वैदेभिर्द्रविणं व्यानट्। ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथावशम्। सत्यो

म॒न्युर्म॑हि॒ कर्मा॑ करिष्य॒तः। यो॒ गा उ॒दाज॑त्स दि॒वे वि चा॑भजत्।
म॒हीव॑ री॒तिः शव॑सा सर॒त्पृथ॑क्। इ॒न्धा॒नो अ॒ग्निं व॑नवद्वन॒ष्यतः॑।
कृत॑ब्र॒ह्मा शू॒शुव॑द्रा॒तह॑व्य॒ इत्। जा॒तेन॑ जा॒तम॑ति॒सृ॒त्र सृ॑सते। यं
यं युज॑ कृणुते ब्रह्म॑ण॒स्पतिः॑। ब्रह्म॑णस्पते सु॒यम॑स्य वि॒श्वहा॑॥३२॥

रा॒यः स्या॑म र॒थ्यो वि॑वस्वतः। वी॒रेषु॑ वी॒राः उप॑पृङ्क्षि न॒स्त्वम्।
यदी॑शा॒नो ब्र॒ह्म॑णा॒ वेषि॑ मे॒ हव॑म॒। स इ॒ज्जने॑न॒ स वि॒शा स ज॑न्म॒ना।
स पु॒त्रैर्वाज॑ भरते॒ धना॒ नृभिः॑। दे॒वानां॑ यः पि॒तर॑मा॒ विवा॑सति।
श्र॒द्धाम॑ना ह॒विषा॒ ब्रह्म॑ण॒स्पति॑म॒। यास्ते॑ पू॒षन्ना॑वो अ॒न्तः। शु॒क्रं ते॑
अ॒न्यत्पू॑षेमा आशाः॑। प्र॒प॑थे प॒थाम॑जनिष्ट पू॒षा॥३३॥

प्र॒प॑थे दि॒वः प्र॒प॑थे पृ॒थि॒व्याः। उ॒भे अ॒भि प्रि॒यत॑मे स॒धस्थे॑।
आ च॒ परा॑ च चरति प्रजा॒नन्। पू॒षा सु॒बन्धु॑र्दिव॒ आ पृ॑थि॒व्याः।
इ॒डस्प॑ति॒र्मघ॑वा॒ द॒स्मव॑र्चाः। तं दे॒वासो॑ अद॑दुः सू॒र्यायै॑। का॒मेन॑ कृतं
त॒वस॑ः स्व॒श्रम॑। अ॒जाऽश्वः॑ पशु॒पा वाज॑बस्त्यः। धि॒यं जि॒न्वो वि॒श्वे
भु॒वने॑ अर्पितः। अष्टा॑ पू॒षा शि॑थि॒रामु॑द्वरी॒वृज॑त्॥३४॥

स॒ञ्च॒क्षाणो॑ भु॒वना॑ दे॒व ई॒यते॑। शु॒ची॑ वो ह॒व्या म॑रुतः शु॒ची॑नाम्।
शुचि॑ः हि॒नोम्य॑ध्व॒रः शुचि॑भ्यः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमृ॑त॒साप॑ आयन्।
शुचि॑ज॒न्मानः॑ शुच॑यः पा॒वकाः॑। प्र चि॒त्रम॑र्कं गृ॒णते॑ तुरा॒य। मा॒रुता॑य॒
स्वत॑वसे भर॒ध्वम्। ये स॒हाऽसि॑ स॒हसा॑ स॒हन्ते॑। रेज॑ते अ॒ग्ने पृ॑थि॒वी
म॒खेभ्यः॑। अ॒से॒ष्वा म॑रुतः खा॒दयो॑ वः॥३५॥

वक्षः सुरुक्मा उपं शिश्रियाणाः। वि विद्युतो न वृष्टिर्भी
रुचानाः। अनुं स्वधामायुर्धैर्यच्छमानाः। या वः शर्म शशमानाय
सन्ति। त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि। अस्मभ्यं तानि मरुतो वियन्त।
रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम्। इमे तुरं मरुतो रामयन्ति। इमे
सहः सहस्र आ नमन्ति। इमे शंसवनुष्यतो नि पान्ति॥३६॥

गुरुद्वेषो अररुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहेव। प्रप्र जायन्ते
अकंवा महोभिः। पृश्नैः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः। स्वया मत्या मरुतः
सं मिमिक्षुः। अनुं ते दायि मह इन्द्रियाय। सत्रा ते विश्वमनु
वृत्रहत्ये। अनुं क्षत्रमनु सहो यजत्र। इन्द्र देवेभिरनु ते नृषह्ये। य
इन्द्र शुष्मो मघवन्ते अस्ति॥३७॥

शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः। त्वं हि दृढा मघवन्विचेताः।
अपावृधि परिवृतिं न राधः। इन्द्रो राजा जगतश्चरषणीनाम्।
अधिक्षमि विषुरूपं यदस्ति। ततो ददातु दाशुषे वसूनि। चोदद्राध
उपस्तुतश्चिदवाक्। तमुष्टुहि यो अभिभूत्योजाः। वन्वन्नवातः पुरुहूत
इन्द्रः। अषाढमुग्रं सहमानमाभिः॥३८॥

गीर्भिर्वर्ध वृषभं चरषणीनाम्। स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशे।
तमुं ष्टवाम विदथेष्विन्द्रम्। यो वायुना जयति गोमतीषु। प्र
धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्।
ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमैत्वर्वाङ्। इन्द्र

द्युम्नः सुर्ववद्धेह्यस्मे॥३९॥

वराहैर्विश्वहांऽजनिष्ठं पूषोद्वरीवृजत्खादयो वः पान्त्यस्त्याभिर्नवं च॥—————[५]

आ देवो यातु सविता सुरलः। अन्तरिक्षप्रा वहमानो अश्वैः।
हस्ते दधानो नर्या पुरूणि। निवेशयं च प्रसुवं च भूमं। अभीवृतं
कृशनैर्विश्वरूपम्। हिरण्यशम्यं यजतो बृहन्तम्। आस्थाद्रथः
सविता चित्रभानुः। कृष्णा रजांसि तविषीं दधानः। सघा नो
देवः सविता सुवायं। आ साविषद्वसुपतिर्वसूनि॥४०॥

विश्रयमाणो अमतिमुरूचीम्। मूर्तभोजनमधरासतेन।
विजनाञ्छ्यावाः शितिपादो अख्यन्। रथः हिरण्यप्रउगं वहन्तः।
शश्वद्दिशः सवितुर्देव्यस्य। उपस्थे विश्वा भुवनानि तस्थुः। वि
सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यख्यत्। गभीरवेपा असुरः सुनीथः। क्वेदानीं
सूर्यः कश्चिकेता। कृतमान्द्याः रश्मिरस्या ततान॥४१॥

भगं धियं वाजयन्तः पुरन्धिम्। नराशंसो ग्रास्पतिर्नो
अव्यात्। आ ये वामस्य सङ्गथे रयीणाम्। प्रिया देवस्य सवितुः
स्याम। आ नो विश्वे अस्क्रागमन्तु देवाः। मित्रो अर्यमा वरुणः
सजोषाः। भुवन् यथा नो विश्वे वृधासः। करन्थसुषाहा विथुरं
न शवः। शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु। शः सरस्वती सह
धीभिरस्तु॥४२॥

शमभिषाचः शमु रातिषाचः। शं नो दिव्याः पार्थिवाः शं नो
अप्याः। ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे। मित्रस्य व्रते वरुणस्य

देवाः। ते सौभंगं वीरवद्भोमदप्रः। दधातन् द्रविणं चित्रमस्मे। अग्ने
याहि दूत्यं वारिषेण्यः। देवाः अच्छां ब्रह्मकृतां गुणेन। सरस्वतीं
मरुतो अश्विनाऽपः। यक्षि देवान्रत्नधेयाय विश्वान्॥४३॥

द्यौः पितुः पृथिवि मातरधृक्। अग्ने भ्रातर्वसवो मृडतां नः।
विश्वं आदित्या अदिते सजोषाः। अस्मभ्यः शर्म बहुलं वि यन्त।
विश्वे देवाः शृणुतेमः हवं मे। ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठा। ये
अग्निजिह्वा उत वा यजत्राः। आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वम्। आ
वा मित्रावरुणा हव्यजुष्टिम्। नमसा देवाववसाऽऽववृत्याम्॥४४॥

अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सद्या अस्माकम्। वृष्टिर्दिव्या सुपारा।
युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे। युवोरच्छिद्रा मन्तवो ह सर्गाः।
अवातिरतमनृतानि विश्वाः। ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे। तत्सु वा
मित्रावरुणा महित्वम्। ईर्मा तस्थुषीरहभिर्दुदुहे। विश्वाः पिन्वथ
स्वसरस्य धेनाः। अनु वामेकः पविरा ववर्ति॥४५॥

यद्वः हिष्ठन्नाति विदे सुदानू। अच्छिद्रः शर्म भुवनस्य गोपा।
ततो नो मित्रावरुणाववीष्टम्। सिषासन्तो जीगिवाः सः स्याम।
आ नो मित्रावरुणा हव्यदातिम्। घृतैर्गव्यूतिमुक्षतमिडाभिः। प्रति
वामत्र वरमा जनाय। पृणीतमुद्रो दिव्यस्य चारोः। प्र बाहवांसिसृतं
जीवसे नः। आ नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन॥४६॥

आ नो जनै श्रवयतं युवाना। श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा।

इ॒मा रु॒द्राय॑ स्थि॒रध॑न्वने॒ गिरः॑। क्षि॒प्रेष॑वे दे॒वाय॑ स्व॒धाम्ने॑। अ॒षाढा॑य॒
सह॑मानाय मी॒ढुषै॑। ति॒ग्मायु॑धाय भर॒ता शृ॒णोत॑न। त्वा॒दत्ते॑भी रु॒द्र
श॒न्तमे॑भिः। श॒त५ हि॒मा अ॒शीय॑ भेष॒जेभिः॑। व्य॑स्मद्वेषो॑ वि॒तरं
व्य॑५हः। व्य॒र्मावा॑ऽश्वा॒तय॑स्वा वि॒षूचीः॑॥४७॥

अ॒र्हन्बि॑भ॒र्षि मा न॑स्तो॒के। आ ते॑ पि॒तर्म॑रु॒ता५ सु॒म्रमे॑तु।
मा नः॑ सू॒र्यस्य॑ स॒न्दृशो॑ यु॒योथाः॑। अ॒भि नो॑ वी॒रो अ॒र्वति॑ क्षमे॒त। प्र
जा॑येमहि रु॒द्र प्र॒जाभिः॑। ए॒वा ब॑भ्रो वृष॒भ चे॒कितान॑। यथा॑ दे॒व न
ह॑णी॒षे न ह॑५सि। हा॒व॒न॒श्रू॒र्नो रु॒द्रेह॑ बो॒धि। बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑।
परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः स्तु॑हि श्रु॒तम्। मी॒ढुष्ट॑मा॒र्हन्बि॑भ॒र्षि। त्वम॑ग्रे
रु॒द्र आ वो॒ राजा॑नम्॥४८॥

वसू॑नि त॒ताना॑स्तु वि॒श्वान् व॒वृ॒त्यां व॒वर्ति॑ घृ॒तेन॒ वि॒षूचीः॑ श्रु॒त॒न्दे च॑॥—————[६]

सू॒र्यो दे॒वीमु॑ष॒स५ रोच॑मा॒नाम॑र्यः। न योषा॑म॒भ्येति॑ प॒श्चात्।
यत्रा॒ नरो॑ दे॒वय॑न्तो॒ युगा॑नि। वि॒त॒न्वते॒ प्रति॑ भ॒द्राय॑ भ॒द्रम्। भ॒द्रा
अ॒श्वा ह॑रि॒तः सू॒र्यस्य॑। चि॒त्रा ए॒द॒ग्वा अ॒नुमा॑द्या॒सः। न॒म॒स्य॑न्तो॒ दि॒व
आ पृ॑ष्ठम॑स्थुः। परि॒ द्यावा॑पृथि॒वी य॑न्ति स॒द्यः। तथ्सू॒र्यस्य॑ दे॒वत्वं
तन्म॑हि॒त्वम्। म॒ध्या क॑र्तो॒र्वित॑त॒५ सञ्ज॑भा॒र॥४९॥

य॒देद॑यु॒क्त ह॑रि॒तः स॒धस्था॑त्। आ॒द्रात्री॒ वास॑स्तनु॒ते सि॒मस्मै॑।
तन्मि॒त्रस्य॑ वरु॒णस्या॑भिचक्षे॑। सू॒र्यो रू॒पं कृ॑णु॒ते द्यो॒रुप॑स्थे॑।
अ॒न॒न्तम॑न्यद्रु॒शद॑स्य॒ पाजः॑। कृ॒ष्णम॑न्यद्व॒रितः॒ सं भ॑र॒न्ति। अ॒द्या

दे॒वा उ॒दि॒ता सूर्य॑स्य। निर॑हंसः पि॒पृ॒तान्नि॑रव॒द्यात्। तन्नो॑ मि॒त्रो
वरु॑णो माम॒हन्ता॑म्। अदि॑तिः सिन्धुः पृथि॒वी उ॒त द्यौः॥५०॥

दि॒वो रु॒क्म उ॑रु॒चक्षा॑ उदे॑ति। दू॒रे अ॑र्थस्तर॒णिभ्रा॑ज॒मानः॑।
नूनं॑ जनाः सूर्ये॑ण प्रसू॒ताः। आय॑न्न॒र्थानि॑ कृ॒णव॑न्नपा॒सि। शं नो॑
भव॑ चक्ष॑सा शं नो॒ अह्ना॑। शं भा॒नुना॑ श॒ हि॒मा शं घृ॑णेन।
यथा॑ शम॒स्मै शम॑सद्दुरो॒णे। तथ्सूर्य॑ द्रवि॑णं धे॒हि चि॒त्रम्। चि॒त्रं
दे॒वाना॑मुद॒गाद॑नीकम्। चक्षु॑र्मि॒त्रस्य॑ वरु॑णस्या॒ग्नेः॥५१॥

आप्रा॑ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तरि॑क्षम्। सूर्य॑ आ॒त्मा जग॑तस्त॒स्थुष॑श्च।
त्वष्टा॑ दध॒त्तन्न॑स्तु॒रीप॑म्। त्वष्टा॑ वी॒रं पि॑शङ्ग॒रूपः॑। दशे॑मन्त्वष्टु॒र्जन॑यन्त॒
गर्भ॑म्। अत॑न्द्रासो युव॒तयो॑ बिभ॑र्त्रम्। ति॒ग्मानी॑कः॒ स्वय॑ंशसं॒
जने॑षु। वि॒रोच॑मानं॒ परि॑षीन्नयन्ति। आवि॑ष्ट्यो॒ वर्ध॑ते चा॒रुरा॑सु।
जि॒ह्वा॒नामूर्ध्व॑स्वयंशा उ॒पस्थे॑॥५२॥

उ॒भे त्वष्टु॑र्बिभ्यतु॒र्जाय॑मानात्। प्र॒तीचीं॑ सि॒ंहं प्र॑तिजोषयेते।
मि॒त्रो जना॑न्प्र स मि॒त्रा। अ॒यं मि॒त्रो न॑म॒स्यः सु॑शेवः। राजा॑ सुक्ष॒त्रो
अ॑जनिष्ट वे॒धाः। तस्य॑ वय॒ं सु॑म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। अपि॑ भ॒द्रे सौ॑मन॒से
स्या॑म। अ॒नमी॑वास॒ इड्या॑ मदन्तः। मि॒तज्म॑वो वरि॑म॒न्ना पृ॑थि॒व्याः।
आ॒दि॒त्यस्य॑ व्र॒तमु॑प॒क्ष्यन्तः॥५३॥

व॒यं मि॒त्रस्य॑ सु॑म॒तौ स्या॑म। मि॒त्रं न ई॑श॒ शि॒म्या गो॑षु
ग॒व्यव॑त्। स्वा॒धियो॑ वि॒दथे॑ अ॒प्स्वजी॑जनन्। अरै॑जयता॒ं रोद॑सी

पाजसा गिरा। प्रति प्रियं यजतं जनुषामवः। महा९ आदित्यो
नमसोपसद्यः। यातयज्ञनो गृणते सुशेवः। तस्मा एतत्पन्यतमाय
जुष्टम्। अग्नौ मित्राय हविरा जुहोत। आ वा९ रथो रोदसी
बद्धधानः॥५४॥

हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः। घृतवर्तनिः पविभीरुचानः। इषां
वोढा नृपतिर्वाजिनीवान्। स पप्रथानो अभि पञ्च भूमं। त्रिवन्धुरो
मनसाऽऽयातु युक्तः। विशो येन गच्छथो देवयन्तीः। कुत्रा
चिद्याममश्विना दधाना। स्वश्वा यशसाऽऽयातमर्वाक्। दस्त्रा निधिं
मधुमन्तं पिबाथः। वि वा९ रथो वध्वा यादमानः॥५५॥

अन्ताँद्विवो बांधते वर्तनिभ्याम्। युवोः श्रियं परि योषावृणीत।
सूरो दुहिता परितक्मियायाम्। यद्देवयन्तमवथः शचीभिः। परिघ्न९
सवां मनावां वयोगाम्। यो हस्यवा९ रथिरावस्त उस्त्राः। रथो
युजानः परियाति वर्तिः। तेन नः शं योरुषसो व्युष्टौ। न्यश्विना
वहतं यज्ञे अस्मिन्। युवं भुज्युमवविद्ध९ समुद्रे॥५६॥

उदूहथुरणसो अस्त्रिधानैः। पतत्रिभिरश्रमैरव्यथिभिः।
द९सनाभिरश्विना पारयन्ता। अग्नीषोमा यो अद्य वाम्। इदं वचः
सपर्यति। तस्मै धत्त९ सुवीर्यम्। गवां पोष९ स्वश्वियम्। यो
अग्नीषोमा हविषा सपर्यात्। देवद्रीचा मनसा यो घृतेन। तस्य
व्रत९ रक्षतं पातम९ हंसः॥५७॥

वि॒शे जना॑य॒ महि॑ शर्म॒ यच्छ॑तम्। अ॒ग्री॑षोमा॒ य आहु॑तिम्। यो
वा॒ दाशा॑द्ध॒विष्कृ॑तिम्। स प्र॒जया॑ सु॒वीर्य॑म्। विश्व॒मायु॑र्व्य॒श्नव॑त्।
अ॒ग्री॑षोमा॒ चेति॑ तद्वी॒र्यं॑ वा॒म्। यदमु॑ष्णी॒तमव॑सं प॒णिङ्गोः॑। अवा॑तिर॒तं
प्रथ॑यस्य॒ शेषः॑। अवि॑न्द॒तं ज्योति॑रेकं ब॒हुभ्यः॑। अ॒ग्री॑षोमावि॒मꣳ सु॑
मेऽ॒ग्री॑षोमा ह॒विषः॑ प्र॒स्थित॑स्य॥५८॥

ज॒भार॒ द्यौर॑ग्रेरु॒पस्थं॑ उप॒क्ष्यन्तो॑ ब॒द्धधा॑नो व॒ध्वा याद॑मानः स॒मुद्रेऽꣳहंसः॑ प्र॒स्थित॑स्य॥—[७]

अ॒हम॑स्मि प्रथ॒मजा॑ ऋ॒तस्य॑। पूर्वं दे॒वेभ्यो॑ अ॒मृत॑स्य॒ नाभिः॑।
यो मा॒ ददा॑ति॒ स इदे॒व माऽऽवाः॑। अ॒हम॑न्न॒मन्न॑म॒दन्त॑म॒द्भिः॑।
पूर्व॑म॒ग्रेरपि॑ दह॒त्यन्न॑म्। य॒त्तौ हा॑साते अ॒हमु॑त्त॒रेषु॑। व्या॒त्तम॑स्य
प॒शवः॑ सु॒जम्भ॑म्। प॒श्यन्ति॑ धीराः प्रच॑रन्ति॒ पाकाः॑। जहा॑म्य॒न्यन्न॑
जहा॑म्य॒न्यम्। अ॒हम॑न्नं व॒शमि॑च्छ॒रामि॑॥५९॥

स॒मा॒नम॑र्थं प॒र्येमि॑ भु॒ञ्जत्। को मा॑मन्नं म॒नुष्यो॑ दयेत्। परा॑के
अ॒न्नं निहि॑तं लो॒क ए॒तत्। वि॒श्वैर्दे॒वैः पि॒तृभिर्गु॑प्तम॒न्नम्। यद॑द्यते
लु॒प्यते॒ यत्प॑रो॒प्यते॑। श॒त॒त॒मी सा त॑नूर्मे ब॒भूव॑। म॒हान्तो॑ च॒रू
संकृ॑द्गु॒धेन॑ प॒प्रौ। दि॒वं च॒ पृथि॑जं पृथि॒वीं च॑ सा॒कम्। तथ्स॑म्पि॒बन्तो॑
न मि॑नन्ति वे॒धसः॑। नैत॑द्भूयो भव॑ति॒ नो कनी॑यः॥६०॥

अ॒न्नं प्रा॒णम॑न्न॒मपा॑नमाहुः। अ॒न्नं मृ॒त्युं तमु॑ जी॒वातु॑माहुः। अ॒न्नं
ब्र॒ह्माणो॑ ज॒रसं॑ वदन्ति। अ॒न्नमाहुः॑ प्र॒जन॑नं प्र॒जाना॑म्। मोघ॑म॒न्नं

विन्दते अप्रचेताः। सत्यं ब्रवीमि वध इत्थं तस्य। नार्यमणं
पुष्यति नो सखायम्। केवलाघो भवति केवलादी। अहं मेघः
स्तनयन्वर्षन्नस्मि। मामदन्त्यहमद्व्यन्यान्॥६१॥

अहं सदमृतो भवामि। मदादित्या अधि सर्वे तपन्ति। देवीं
वाचमजनयन्तु यद्वाग्वदन्ती। अनुन्तामन्तादधि निर्मितां महीम्।
यस्यां देवा अदधुर्भोजनानि। एकाक्षरां द्विपदां षट्पदां च। वाचं
देवा उपजीवन्ति विश्वे। वाचं देवा उपजीवन्ति विश्वे। वाचं
गन्धर्वाः पशवो मनुष्याः। वाचीमा विश्वा भुवन्नान्यर्पिता॥६२॥

सा नो हव जुषतामिन्द्रपत्नी। वागक्षरं प्रथमजा ऋतस्य।
वेदानां माताऽमृतस्य नाभिः। सा नो जुषाणोप यज्ञमागात्। अवन्ती
देवी सुहवा मे अस्तु। यामृषयो मन्त्रकृतो मनीषिणः। अन्वैच्छं
देवास्तपसा श्रमेण। तान्देवीं वाचं हविषा यजामहे। सा नो
दधातु सुकृतस्य लोके। चत्वारि वाक्परिमिता पदानि॥६३॥

तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः। गुहा त्रीणि निहिता नेङ्गयन्ति।
तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति। श्रद्धयाऽग्निः समिध्यते। श्रद्धया विन्दते
हविः। श्रद्धां भगस्य मूर्धनि। वचसा वेदयामसि। प्रियं श्रद्धे ददतः।
प्रियं श्रद्धे दिदासतः। प्रियं भोजेषु यज्वंसु॥६४॥

इदं म उदितं कृधि। यथा देवा असुरेषु। श्रद्धामुग्रेषु चक्रिरे।

ए॒वं भो॒जेषु॑ यज्व॑ंसु। अ॒स्माक॑मु॒दितं॑ कृ॒धि। श्र॒द्धां दे॒वा यज॑मानाः।
वा॒युगो॑पा उपा॑सते। श्र॒द्धा ५ हृ॒दय्य॑याऽऽकू॑त्या। श्र॒द्धया॑ हूयते ह॒विः।
श्र॒द्धां प्रा॒तर्ह॑वामहे॥६५॥

श्र॒द्धां म॒ध्यन्दि॑नं परि॑। श्र॒द्धा ५ सूर्य॑स्य नि॒मृचि॑। श्रद्धे॑ श्रद्धा॑पये॒ह
मा॑। श्रद्धा॑ दे॒वानधि॑ वस्ते। श्रद्धा॑ वि॒श्वमि॑दं जग॑त्। श्रद्धा॑ का॒मस्य॑
मा॒तरम्। ह॒विषा॑ वर्धयाम॑सि। ब्रह्म॑ जज्ञा॑नं प्रथ॑मं पु॒रस्ता॑त्। वि
सी॒मतः॑ सु॒रुचौ॑ वे॒न आ॑वः। स बु॒ध्रिया॑ उप॒ मा अ॑स्य वि॒ष्ठाः॥६६॥

स॒तश्च॑ योनि॑मस॑तश्च वि॒वः। पि॒ता वि॒राजा॑मृष॒भो र॑यी॒णाम्।
अ॒न्तरि॑क्षं वि॒श्वरू॑प आ॒विवे॑श। तम॒कैर॑भ्य॒र्चन्ति॑ व॒त्सम्। ब्रह्म॑ सन्तं
ब्रह्म॑णा व॒र्धय॑न्तः। ब्रह्म॑ दे॒वान॑जनयत्। ब्रह्म॑ वि॒श्वमि॑दं जग॑त्।
ब्रह्म॑णः क्ष॒त्रं निर्मि॑तम्। ब्रह्म॑ ब्राह्म॒ण आ॒त्मना॑। अ॒न्तर॑स्मिन्नि॒मे
लो॒काः॥६७॥

अ॒न्तर्वि॑श्वमि॒दं जग॑त्। ब्रह्मै॒व भू॒तानां॑ ज्येष्ठ॑म्। तेन॒ कोऽ॒र॒हति॑
स्पर्धि॑तुम्। ब्रह्म॑न्दे॒वास्त्रय॑स्त्रि॒ंशत्। ब्रह्म॑न्निन्द्र॒प्रजा॑प॒ती। ब्रह्म॑न् ह॒
वि॒श्वा भू॒तानि॑। ना॒वीवा॒न्तः स॒माहि॑ता। च॒तस्र॑ आशाः॒ प्रच॑रन्त्व॒ग्रयः॑।
इ॒मं नो॑ य॒ज्ञं न॑यतु प्रजा॒नन्। घृ॒तं पि॒न्वन्न॑जर॒ं सु॒वीर॑म्॥६८॥

ब्रह्म॑ स॒मिद्ध॑व॒त्याहु॑तीनाम्। आ गा॒वो अ॒ग्नन्नु॑त भ॒द्रम॑क्रन्।
सी॒दन्तु॑ गो॒ष्ठे र॒णय॑न्त्व॒स्मे। प्र॒जाव॑तीः पु॒रुरू॑पा इ॒ह स्युः॑। इन्द्रा॑य
पू॒र्वीरु॑षसो॒ दुहा॑नाः। इन्द्रो॒ यज्व॑ने पृ॒णते॑ च॒ शिक्ष॑ति। उपे॒द्वदा॑ति

न स्वं मुषायति। भूयोभूयो रयिमिदं॑स्य वर्धयन्। अभि॑न्ने खिले॑ नि
दधाति॑ देवयुम्। न ता न॑शन्ति न ता अर्वा॑॥६९॥

गावो॑ भगो॑ गाव॑ इन्द्रो॑ मे अच्छात्। गावः॑ सोम॑स्य प्रथ॑मस्य
भ॒क्षः। इ॒मा या गावः॑ सज॑नासु इन्द्रः॑। इच्छामी॑द्धृदा मन॑सा
चि॒दिन्द्रम्। यूयं॑ गावो मेदयथा कृ॒शं चि॑त्। अ॒श्लीलं चि॑त्कृणुथा
सुप्रती॑कम्। भ॒द्रं गृहं कृ॑णुथ भद्रवाचः। बृह॑द्वो वयं उच्यते स॒भासु।
प्र॒जाव॑न्तीः सू॒यव॑सः५ रि॒शन्तीः। शुद्धा॑ अ॒पः सु॑प्रपा॒णे पि॑बन्तीः।
मा वः॑ स्तेन॑ ई॒शत॑ माऽघ॑श॒सः। परि॑ वो हे॒ती रु॒द्रस्य॑ वृ॒ज्यात्।
उपे॑दमु॒पप॑र्चनम्। आ॒सु गो॑षूप॒पृच्य॑ताम्। उप॑र्षभस्य॒रेत॑सि। उपेन्द्र॑
तव॑ वीर्ये॑॥७०॥

चरामि॑ कर्नयोऽन्यानर्पिता॑ पदानि॑ यज्वंसु॑ हवामहे॑ वि॒ष्टा लो॒काः सु॒वीर॑मर्वा॑ पिबन्तीः पद्व॑॥—[८]

ता सूर्या॑चन्द्र॒मसा॑ विश्व॒भृत्त॑मा मु॒हत्। तेजो॑ वसु॒मद्रा॑जतो
दि॒वि। सामा॑त्माना चरतः॑ सामचा॒रिणा॑। ययो॑र्ब्र॒तं न म॒मे जा॑तुं
दे॒वयोः॑। उ॒भाव॑न्तौ परि॑ यात॒ अम्य॑। दि॒वो न र॒श्मीऽस्त॑नुतो
व्य॑र्णवे। उ॒भा भु॑वन्ती भुव॑ना क॒विक्र॑तू। सूर्या॑ न च॒न्द्रा च॑रतो
ह॒ताम॑ती। पती॑ द्युमद्वि॒श्ववि॑दा उ॒भा दि॒वः। सूर्या॑ उ॒भा च॒न्द्रम॑सा
विच॑क्षणा॥७१॥

वि॒श्ववा॑रा वरिवो॒भा वरे॑ण्या। ता नो॑ऽवतं मतिमन्ता॒ महि॑व्रता।
वि॒श्वव॑प॒री प्र॑तर॑णा तर॒न्ता। सु॒वर्वि॑दा दृ॒शये॑ भूरि॑रश्मी। सूर्या॑ हि

चन्द्रा वसुं त्वेषदर्शता। मनुस्विनोभानुचरतोनु सन्दिवम्। अस्य
श्रवो नद्यः सप्त बिभ्रति। द्यावा क्षामा पृथिवी दर्शतं वपुः। अस्मे
सूर्याचन्द्रमसाऽभिचक्षे। श्रद्धेकमिन्द्र चरतो विचर्तुर्म॥७२॥

पूर्वापरं चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परिं यातो अध्वरम्।
विश्वान्यन्यो भुवनाऽभि चष्टे। ऋतूनन्यो विदधञ्जायते पुनः।
हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासां राजा। यासां देवाः शिवेन
मा चक्षुषा पश्यत। आपो भद्रा आदित्यंश्यामि। नासंदासीन्नो
सदासीत्तदानीम्। नासीद्रजो नो व्योमा परो यत्। किमावरीवः
कुह कस्य शर्मन्॥७३॥

अम्भः किमासीद्ग्रहनं गभीरम्। न मृत्युरमृतं तर्हि ना
रात्रिया अहं आसीत्प्रकेतः। आनीदवातं स्वधया तदेकम्।
तस्माद्धान्यं न परः किञ्चनासं। तम आसीत्तमसा गूढमग्रे
प्रकेतम्। सलिलं सर्वमा इदम्। तुच्छेनाभ्वर्पितं यदासीत्।
तमसस्तन्महिना जायतैकम्। कामस्तदग्रे समवर्तताधि॥७४॥

मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्। सतो बन्धुमसति निरविन्दन।
हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा। तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषाम्।
अधः स्विदासी(३)दुपरिं स्विदासी(३)त्। रेतोधा आसन्महिमानं
आसन्। स्वधा अवस्तात्प्रयतिः परस्तात्। को अद्धा वेद क इह
प्र वोचत्। कुत आज्ञाता कुत इयं विसृष्टिः। अर्वाग्देवा अस्य

विसर्जनाय॥७५॥

अथा को वेद यत आबभूव। इयं विसृष्टिर्यत आबभूव।
यदि वा दधे यदि वा न। यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन्। सो
अङ्ग वेद यदि वा न वेद। किं स्विद्वनङ्ग उ स वृक्ष आसीत्।
यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा पृच्छतेदुतत्।
यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। ब्रह्म वनं ब्रह्म स वृक्ष आसीत्॥७६॥

यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा विब्रवीमि
वः। ब्रह्माध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे।
प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विनौ। प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिम्। प्रातः
सोममुत रुद्रं हुवेम। प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम। वयं पुत्रमदितेर्यो
विधर्ता। आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चित्॥७७॥

राजा चिद्यं भगं भक्षीत्याह। भग प्रणेतर्भग सत्यंराधः। भगेमां
धियमुदव ददन्नः। भग प्र णो जनय गोभिरश्वैः। भग प्र नृभिर्नृवन्तः
स्याम। उतेदानीं भगवन्तः स्याम। उत प्रपित्व उत मध्ये अहाम्।
उतोदिता मघवन्त्सूर्यस्य। वयं देवानां सुमतौ स्याम। भग एव
भगवां अस्तु देवाः॥७८॥

तेन वयं भगवन्तः स्याम। तं त्वा भग सर्व इज्जोहवीमि।
स नो भग पुर एता भवेह। समध्वरायोषसो नमन्त। दधिक्रावेव
शुचये पदाय। अर्वाचीनं वसुविदं भग नः। रथमिवाश्वा वाजिन

आवहन्तु। अश्वावतीर्गोमंतीर्न उषासः। वीरवतीः सदमुच्छन्तु भद्राः।
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीनाः। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥७९॥

विचक्षणा विचर्तुरं शर्मन्नधि विसर्जनाय ब्रह्म वनं ब्रह्म स वृक्ष आसीत्तुरश्चिदेवाः प्रपीना एकं च॥[९]
पीवोन्नान्ते शुक्रासः सोमो धेनुमिन्द्रस्तरं स्वाञ्छुचिमा देवो यातु सूर्यो देवीमहमस्मि ता सूर्याचन्द्रमसा नवं॥९॥
पीवोन्नामग्रे त्वं पारयानाधृष्यः शुचिं नु विश्रयमाणो दिवो रुक्मोऽन्नं प्राणमन्नन्ता सूर्याचन्द्रमसा नवंसप्ततिः॥७९॥
पीवोन्नां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके अष्टमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

 generated on **March 2, 2025**

Downloaded from

 <http://stotrasamhita.github.io> | [StotraSamhita](#) | [Credits](#)